MASARYKOVA UNIVERZITA
Pedagogická fakulta

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity

2007

Editoři: Josef Maňák, Tomáš Janík

Brno 2008

SBORNÍK PRACÍ PEDAGOGICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY Č. 218
ŘADA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE Č. 31

Editoři: Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc.
PhDr. Tomáš Janík, M.Ed., Ph.D.

Recenzent: doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc.

Copyright © Masarykova univerzita, 2008

ISBN 978-80-210-4519-4

OBSAH

Úvodem *(Josef Maňák)* **7**

1. Výzkumné záměry a projekty řešené na PdF MU **8**

Výzkumný záměr MSM 0021622443 Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání *(M. Vítková)*

Výzkumný záměr MSM0021622421 „Škola a zdraví pro 21. století“ *(E. Řehulka)*

Řešení projektu Centrum základního výzkumu školního vzdělávání na PdF MU v roce 2006 *(T. Janík, V. Najvarová)*

Projekt GA ČR 406/05/0246 „Obsahová dimenze kurikula základní školy“ po druhém roce řešení *(J. Maňák)*

Projekt GA ČR 406/06/P037 „Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy“ po prvním roce řešení *(T. Janík)*

Projekt GA ČR 406/05/2107 „Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka“ *(V. Janíková)*

Nad odbornou a vědeckou činností doktorandů a studentů PdF MU *(J. Maňák)*

2. „Od zahraničních dopisovatelů“ **38**

40 let výzkumu v Institutu pro pedagogiku přírodních věd v Kielu *(T. Janík)*

Workshopy a konference Quantitative Methods in the Social Sciences/ European Science Foundation (2003-2007) *(K. Vlčková)*

Rakouské pojetí učitelského vzdělávání a související diskuse *(P. Knecht)*

Komplexita a Koherence ve Freibergu *(P. Najvar)*

Z Brna do Brna *(J. Maňák)*

Prázdninování *(V. Najvarová)*

3. Konference „Kurikulum v proměnách školy“ **49**

K aktuálním otázkám kurikula

Program konference „Kurikulum v proměnách školy“ s anotacemi příspěvků

4. Bilance a výhledy kurikulárního výzkumu **63**

Bilance a výhledy kurikulárního výzkumu *(J. Maňák)*

Výzkum kurikula na PdF MU pokračuje *(T. Janík)*

Vybrané publikace pracovníků CPV vztahující se k problematice kurikula

5. Dění konferenční **69**

Dění konferenční *(J. Maňák, T. Janík)*

Konference Kurikulum v proměnách školy *(J. Maňák)*

Checkpoint Literacy – 15. evropská konference o čtení v Berlíně *(V. Najvarová, P. Najvar)*

Konference Evropské asociace pro výzkum přírodovědného vzdělávání *(T. Janík, M. Janíková)*

Škola a zdraví – 3. konference Škola a zdraví 21 a 35. konference pro podporu dětí a mládeže *(J. Maňák)*

Zpráva z konference EARLI 2007 v Budapešti *(K. Vlčková)*

Hodnoty a výchova aneb co přinesla vědecká konference katedry pedagogiky PdF MU *(H. Filová)*

The evolution of children's play *(J. Němec)*

Přístupy ke vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení na základní škole *(I. Bytešníková)*

Ohlédnutí za 15. ročníkem mezinárodní konference „Geografické aspekty středoevropského prostoru" *(H. Svatoňová, E. Hofmann)*

Zpráva z XV. konference České asociace pedagogického výzkumu „Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu" *(V. Soběslavská)*

Konference „50 let didaktiky fyziky v ČR" *(J. Maňák)*

Workshop „On the Power of Video Studies" *(V. Najvarová)*

6. Celofakultní mezioborová konference studentů DSP **89**

Celofakultní mezioborová konference studentů DSP *(T. Janík)*

Anotace příspěvků

Pohled účastníka *(J. Maňák)*

Publikace CPV PdF MU za rok 2007

Úvodem

Ohlédnutí za pátým ročníkem Bulletinu nabízí možnost trochu bilancovat, a to aspoň konstatováním, že Bulletin v daných podmínkách úspěšně plní poslání, které mu při jeho vzniku dali zakladatelé do vínku. Je snad mimo pochyb, že Bulletin se snaží být funkčním zpravodajem vědeckého dění na fakultě a že nabízí příležitost se k němu vyjadřovat, informovat o získaných poznatcích ať už z domácích nebo zahraničních konferencích nebo přinášet recenze o zajímavých publikacích. Málo se však zatím daří na stránkách Bulletinu publikovat první varianty studií, výzkumných koncepcí nebo předběžné závěry výzkumu. Snad tomu brání ostych, obava z krádeže myšlenek nebo nápadů či nechť zveřejňovat nehotové věci. Chybí také kritické recenze nebo polemiky, který by vyprovokovaly diskuse a výměnu názorů. K tomu ovšem zřejmě musí naše odborná veřejnost dozrát, což platí i pro celostátní poměry.

Pátý ročník Bulletinu podává svědectví o bohatém konferenčním dění na fakultě. Některé akce byly tak dobře „utajené“, že dalo značnou námahu zjistit údaje o jejich konání. Bulletin měl aspiraci podat o nich aspoň stručnou informaci, ale některé unikly veškerému pátrání. I tak bylo obtížné podat o jejich průběhu a výsledcích zprávu, poněvadž bylo třeba získat ochotného zpravodaje. Přes tyto potíže se celkem podařilo získat informace o tolika akcích, které se na fakultě pořádaly, že tento přehled vzbuzuje obdiv. Lepší využití vynaložené námahy na organizování vědeckých setkání by zajisté přinesly pohotové informace o chystaných a uskutečněných akcích. Bulletin znovu k tomu nabízí své stránky.

Redakci Bulletinu se podařilo získat základní údaje o výzkumných záměrech a projektech, které se na fakultě řeší. I když přehled není úplný, každého člena fakulty zajisté potěší zjištění, kolik vědeckých aktivit se na fakultě realizuje. Kdokoliv se na nějakém výzkumu podílí, potvrdí, že vědecká činnost je dnes mimořádně náročná. A to nejen vzhledem k světovému kontextu, do něhož jsme zapojeni, ale též následkem náročných administrativních opatření. Bez finančních, právních, manažerských a jiných odborníků nelze dnes náročnější výzkum realizovat. Je potěšitelné, že na fakultě tito odborníci mají pro vědeckou práci plné pochopení a podporují ji.

Součástí vědeckých aktivit fakulty je také podpora vědecké činnosti studentů. Ta má různé formy, nejnáročnější je doktorské studium. Také v tomto směru fakulta vykazuje úspěchy, nejsou to jen počty doktorandů, ale zejména jejich zapojení do badatelské práce. Svědectvím o zvyšující se úrovni i v této oblasti jsou konference – např. Celofakultní mezioborová konference studentů doktorských studijních programů, o níž Bulletin přinesl podrobnou zprávu. Sledovat vystoupení nejmladší generace vědeckých nadšenců vytváří optimistický výhled do budoucnosti nejen naší fakulty, ale i celé společnosti.

Úvodní slovo pátého ročníku Bulletinu nemá být jen ohlédnutím za uplynulým rokem, ale snad také výzvou pro další období. Přáli bychom si, aby do Bulletinu přispívalo stále více autorů, aby se Bulletin stal vyhledávaným zpravodajem o vědecké práci fakulty, ale též inspirativním čtením pro všechny pracovníky a studenty fakulty. To se může podařit, najdeme-li si čas, chuť a snahu přispívat k dalšímu rozvoji fakulty vzájemných sdílením svých zkušeností a znalostí.

Josef Maňák, Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Bulletin Centra pedagogického výzkumu
2007/1 (leden-únor)

Výzkumné záměry a projekty řešené na PdF MU

V tomto čísle Bulletinu informujeme o důležitých výzkumných záměrech a projektech, které se na fakultě řeší. Chceme tím posílit povědomí o vědecko-výzkumných aktivitách, které se na jednotlivých pracovištích realizují, neboť mnohdy o nich mnoho nevíme. Přitom PdF MU má v České republice primát v tom, že řeší dva významné dlouhodobé výzkumné záměry, které mají celostátní dosah. Informace o těchto vědecko-výzkumných projektech na fakultě není úplná, rádi ji v dalších číslech doplníme, získáme-li k tomu od řešitelů potřebné podklady. Pozornost si také zasluhuje gradující vědecká činnost studentů, o níž nabízíme alespoň stručnou zprávu. Naším cílem je podnítit zájem o vědecko-výzkumnou práci na fakultě, přispět ke zvýšení její kvality, a získat pro ni všechny odborné pracovníky fakulty.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Výzkumný záměr MSM 0021622443 Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Výzkumný záměr MSM 0021622443
Řešitel: prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.
Doba řešení: 2007-2013

Předmětem činnosti výzkumného záměru „Speciální potřeby žáků v kontextu *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání“,* realizovaném jako aplikovaný výzkum, je systematická tvůrčí činnost v oblasti integrace/inkluze žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do základní školy, s důrazem na postupnou implementaci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) a výuku podle školních vzdělávacích programů (ŠVP).

Cílem je analyzovat sociální determinanty vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami u nás, v komparaci s výsledky zahraničních výzkumů, a to v těchto oblastech: legislativní rámec školní integrace, podpora žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole, u žáků se zdravotním postižením ve srovnání se školou pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kurikulum – diferencované kurikulum (typy úprav – přizpůsobování vzdělávacích cílů, organizace a obsahu vzdělávání), využívání alternativních (inovativních) metod, např. drama-

tické výchovy pro přijetí žáka kolektivem, projektové výuky aj., role speciálního pedagoga v procesu školního vzdělávání (školní poradenské pracoviště, specializovaná poradenská pracoviště), formy dalšího vzdělávání pedagogů integrovaných žáků, postoje rodičů k integraci / inkluzi ad.

Výzkum je zaměřen na efektivitu výuky ve třídách, které realizují inkluzivní vzdělávání (s integrovanými žáky). Obecně se předpokládá, že inkluzivní (integrované) vzdělávání závisí na konkrétní činnosti učitele ve třídě. Ta je ovlivněna jeho vzděláním, zkušenostmi, očekáváním a přístupy stejně jako faktory mimo školu (místními a regionálními podmínkami, politikou, financováním apod.). Je to učitel, kdo zavádí inkluzivní výuku do denní praxe, proto je faktorem rozhodujícím. K této činnosti učitele je však třeba připravit vhodné podmínky v podobě výchovných a vzdělávacích strategií (výchovných a vzdělávacích cílů) a technologií (metod, forem a prostředků).

Realizace inkluzivního vzdělávání učitelem může mít různé formy. Cílem výzkumu je podchytit a popsat tyto různé přístupy k řešení inkluzivního vzdělávání a zpřístupnit je i pro ostatní. Identifikovat modely výuky rozdílných žáků ve třídě (výukové skupině), ukázat způsoby, jakými školy zajišťují podmínky pro inkluzivní vzdělávání, podchytit vnější faktory ovlivňující kvalitu inkluzivního vzdělávání.

Předmětem výzkumu v oblasti sociálních aspektů znevýhodněného prostředí dětí bude analýza utváření postojů žáků, učitelů a rodičů z odlišných sociálních, kulturních a etnických skupin v kontextu „*života třídy a kultury školy*“, ale také výzkum interkulturních rozdílů v rodinné výchově a socializaci dětí, etnopedagogické problémy žákovské populace apod. Typologie charakteristik sociálního prostředí v kontextu života dítěte v roli žáka základní školy, nám umožní navrhnout optimální koncepci stimulačně edukativních přístupů, které jsou předpokladem pro jejich plnohodnotnou integraci. Tato systematická badatelská činnost obohatí i celou škálu metodických přístupů učitelů k žákům, především ve společenskovědních předmětech a rozšíří kurikulum pregraduální přípravy učitelů v oblasti sociální pedagogiky a multikulturní výchovy.

Dosud opomíjenou problematikou je výchova a vzdělávání žáků nadaných a zejména mimořádně nadaných. Jejich speciálním vzdělávacím potřebám není věnována patřičná pozornost, především v oblasti technologie jejich vzdělávání. Předmětem aplikovaného výzkumu v této oblasti budou elementy technologie vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků ve formě inkluzivního vzdělávání na základní škole.

Předmětem systematické tvůrčí činnosti bude rovněž zmapovat a analyzovat současnou integrativní praxi škol u nás s ohledem na didaktické principy, přístupy, strategie a koncepce, evaluovat jejich funkčnost a syntetizovat funkční didaktické principy, přístupy, strategie a koncepce do modelu integrativní didaktiky.

Systematická tvůrčí činnost bude dále probíhat ve vybraných vzdělávacích oblastech vytyčených v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, které budou zkoumány z pohledu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, čímž máme na mysli žáky se zdravotním postižením a znevýhodněním, se sociálním znevýhodněním a žáky nadané a mimořádně nadané. Předmětem zkoumání budou tyto vzdělávací oblasti: jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, člověk a příroda, člověk a zdraví, člověk a svět práce a doplňující vzdělávací obor dramatická výchova.

Výzkumný záměr je rozpracován do deseti parciálních výzkumných podoborů podle zaměření jednotlivých výzkumných pracovníků tak, aby byly obsaženy všechny zamýšlené zkoumané oblasti:

- Sociální determinanty vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami u nás a v zahraničí.
- Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.
- Vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných.
- Didaktika pro integrativní / inkluzivní školu. Aplikace alternativních (inovativních) metod do vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Principy vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména zdravotním postižením, se specifickými poruchami učení se zaměřením na vzdělávací oblast Jazyka a jazykové komunikace (mateřský jazyk – narušená komunikační schopnost, cizí jazyky – německý, anglický, francouzský a ruský).
- Vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení se zaměřením na vzdělávací oblast Matematiku a její aplikace (dyskalkulie) a vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných v matematice.
- Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávací potřebami (zdravotně postižení a znevýhodnění, nadaní a mimořádně nadaní) se zaměřením na vzdělávací oblast Člověk a příroda.
- Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávací potřebami (zdravotně postižených, nadaných a mimořádně talentovaných) ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova, Zdravotní tělesná výchova).
- Vzdělávání žáků se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce.
- Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami prostřednictvím dramatické výchovy.

Strategie a použité metody řešení výzkumného záměru v návaznosti na výše uvedené dílčí cíle:

1. Při zkoumání problému sociálních determinant vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, komparaci podmínek u nás a v zahraničí hledáme odpo-

vědi na otázky týkající se současného stavu integrace, integrační politiky, legislativy a opatření, definice speciálních vzdělávacích potřeb / postižení – kategorie, diagnostika, postup při začleňování, poskytované péče žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (ve věku povinné školní docházky) – podle typu a místa poskytované péče, podle kategorie speciálních vzdělávacích potřeb, podle věkové skupiny, kurikula a výuky – dostupnost kurikula, typ úprav – přizpůsobování vzdělávacích cílů, organizace a obsahu vzdělávání, formy dalšího vzdělávání pedagogů a podpory učitelů hlavního vzdělávacího proudu v oblasti speciálního vzdělávání, role speciálního pedagoga v procesu integrace, postoje rodičů k integraci, a to ve srovnání přístupů v České republice a ve vybraných evropských zemích.

Dílčí cíl výzkumného záměru bude realizován ve více rovinách a postupných krocích:

- První rovina – Popis modelů inkluzivního vzdělávání na základě literárních zdrojů. Pozornost bude věnována rozdílů mezi jednotlivými modely, podmínkám, které zajišťují jejich efektivní realizaci.
- Druhá rovina – V této rovině se výzkumné šetření bude zabývat rámcovými podmínkami pro inkluzivní vzdělávání ve školském systému. Využity budou metody analýzy dokumentů apod.
- Třetí rovina – Výzkumné šetření bude zjišťovat nutné podmínky pro úspěšnou implementaci inkluzivního vzdělávání v podmínkách školy. Předmětem zkoumání bude systém školy, systémový rámec pro realizaci vzdělávacího programu a pojetí rozdílností mezi žáky, způsob týmové spolupráce mezi učiteli při efektivním inkluzivním vzdělávání, implementace vnější podpory pro včasnou identifikaci a podporu potřebného žáka s odlišnými potřebami a nároky na vzdělávání. Využívané budou metody analýzy dokumentů, řízeného rozhovoru, dotazníku, pozorování apod.
- Čtvrtá rovina – Na této úrovni bude šetření zaměřeno na konkrétní práci při výuce v inkluzivních třídách. Na základě pozorování, analýzy výukových situací, dotazníkového šetření, řízených rozhovorů apod. bude specifikován kontext efektivní práce ve třídě s integrovanými žáky. Předmětem pozornosti budou vedle učitele i všichni žáci třídy, způsoby a specifika pro stanovování a naplňování výukových cílů pro třídu i individuální žáky, podmínky pro aktivní účast při výuce, podmínky pro efektivní výuku žáků integrovaných i žáků ostatních.

Při řešení zkoumané problematiky bude uplatněna komparace v rámci teoretického výzkumu a empirický výzkum. Výstupem bude srovnávací studie.

2. Bude uplatněna hlubší výzkumná strategie, která se opírá o řadu kvalitativních i kvantitativních metod sociálně pedagogického výzkumu:

- Z oblasti kvalitativního výzkumu budou využity především zkušenosti badatelů se zúčastněným pozorováním, práce se zaměřenými skupinami (focus group) – především učiteli a rodiči, některé nově vytvořené, ale i klasické projektivní metody (nedokončené věty) apod.
- Na základě vytvořené (zakotvené) teorie se některé získané kategorie a pojmy vážící se k výzkumu zakomponujeme do vybraných metod kvantitativního výzkumu. Předpokládáme využití technik dotazování, q-metodologie a sémantického diferenciálu.
- Součástí výzkumu bude i ověření navržené typologie včetně edukativně stimulačních postupů a metodik. V této fázi kvantitativního výzkumu uvažujeme o využití strukturovaného dotazníku s hodnotícími škálami.

3. Na vzdělávání a výchovu nadaných jedinců jsou ve světě různé názory, neexistuje totiž typ univerzálního nadaného jedince, ani nejlepší způsob výchovy a vzdělávání. Aby učitelé mohli o vzdělávání a výchově nadaných žáků rozhodovat, musí mít dostatek seriózních a kvalifikovaných informací, což je cílem této části výzkumného záměru. Na základě zjištěných výsledků chceme připravit odborné materiály pro učitele, jak pracovat s těmito žáky, neboť každé dítě by mělo mít možnost plného rozvoje svého potenciálu. V rámci výzkumného záměru budeme kontaktovat mezinárodní společnost ECHA (společnost pro talent a nadání), která je poradcem Rady Evropy pro vzdělávání nadaných. Do naší činnosti rovněž zahrneme aktivní účast při přípravě a realizaci domácích, případně mezinárodních soutěží nadaných žáků (fyzikální a matematické olympiády), zapojení do SVOČ apod.
   Ke zpracování výzkumného úkolu bude použit empirický výzkum s cílem zjistit, jaký je stav přístupu ke vzdělávání nadaných žáků v České republice s komparací se situací v zahraničí.

4. Mapování reálného stavu integrativní školní praxe je u nás uskutečňováno spíše v dílčích analýzách, které zkoumají podmínky realizace integrativních opatření vzhledem k jednotlivým typům postižení. Komplexnější pohled do reality integrativních tříd a škol vedený z pozic didaktických dosud chybí, stejně jako analýza objasňující procesy fungování integrativních opatření ve školní praxi. Hledání odpovědi na otázku, jaká didaktika, resp. jaká školní praxe je funkční vzhledem k cílům a požadavkům integrace/inkluze, je zakázkou pro pedagogický výzkum, který má u nás v této oblasti určitý deficit. Řešení této otázky velmi úzce souvisí se zvyšováním kvality integrativní praxe, pro něž je klíčovým pedagogické jednání učitele. Při naplňování výše formulovaných cílů budou uplatňovány kvantitativní a kvalitativní postupy:

- Při *plnění cíle 1* budou uplatněny tyto metody a techniky: dotazníky (inventáře), kterými se bude na základě proklamací učitelů zjišťovat (didaktický) profil integrativní praxe (jaké metody, formy, principy, strategie aj. jsou využívány). Dotazníkové šetření bude doplněno metodou nezúčastněného pozorování (záznam profilu integrativní praxe do pozorovacích archů).
- Při *plnění cíle 2* půjde o ověření toho, jaké vzdělávací efekty a jaké kompetence jsou dosahovány na straně žáků při aplikování určitých didaktických přístupů, strategií či koncepcí. Z diagnostických a výzkumných metod zde budou uplatněny: terénní experiment, didaktické testování, sémantický diferenciál aj.
- Při *plnění cíle 3* hodláme postupovat cestou případových studií (portrétů) expertního jednání učitelů, přičemž se chceme zaměřovat i na oblast jejich pedagogického uvažování a jejich subjektivních teorií. Výzkum zde bude opřen o narativní postupy a techniky strukturování konceptů.
- Při *naplňování cíle 4* půjde o vytvoření teoretického modelu integrativní didaktiky, který bude vycházet z dat získaných při plnění cílů 1-3. Ověřování tohoto modelu v praxi bude vyústěním projektu.
- Bude provedena analýza dostupných ŠVP v kapitole, která se povinně zabývá žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a kde mají učitelé uvést, jak s těmito žáky budou pracovat (dále je možné provést komparaci plánů (ŠVP) a reality v konkrétních školách).
- V rámci výzkumu bude provedeno dotazníkové šetření přístupů učitelů ZŠ k integraci žáků se speciálními potřebami (možno je doplnit případovými studiemi).
- V modelu integrativní didaktiky bude zaměřena pozornost na možnosti projektové výuky ve výuce těchto žáků.

5. Ve zkoumání týkající se oblasti mateřského jazyka a literatury u žáků s narušenou komunikační schopností včetně žáků se specifickými poruchami učení budou použity metody kvalitativně i kvantitativně orientovaného výzkumu. Při zpracování výzkumné činnosti budou využity následující techniky: analýza naší i zahraniční odborné literatury z dané oblasti, dotazník, pozorování, analýza dokumentů (výsledků činností žáků z oblasti mluveného i psaného projevu), rozhovor.

K výzkumu oblasti cizího jazyka u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména s orientací na žáky se specifickými poruchami učení budou použity tyto strategie a metody:

Strategie:

- Vytvoření harmonogramu a časového plánu pro provádění výzkumu a rozdělení konkrétních dílčích úkolů v pracovním týmu
- Navázání kontaktu s brněnskými základními školami
- Provádění a vyhodnocování výzkumu
- Navržení vhodných výukových metod, postupů a strategií pro výuku cizích jazyků u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami
- Ověřování jejich efektivity.

Metody:

- Technika obsahové analýzy
- Kvantitativní metody – technika dotazníku
- Kvalitativní metody – standardizovaný rozhovor s učiteli a žáky
- Pozorování
- Technika experimentu při uplatňování metod vedoucích k efektivnějšímu osvojování cizího jazyka u dané cílové skupiny
- Evaluační techniky.

8. Vzdělávání žáků se zdravotním postižením a znevýhodněním i vzdělávání žáků s vývojovými poruchami učení vyžaduje od učitele matematiky specifické přístupy při používání vhodných metod práce a vhodných kompenzačních pomůcek, které usnadní žákům chápání matematických pojmů. Doposud se na školách tyto materiály vyskytují v malé míře a učitelé, kteří jsou vzděláváni pro výuku matematiky na základních školách požadují seznámení s vhodnými postupy při výuce i s vhodnými didaktickými pomůckami. V rámci řešení projektu se tyto materiály budou postupně ověřovat.

K výzkumu budou použity *postupy*:

- Empirický výzkum na školách – zjištění stavu a potřeb škol při zajišťování vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami v matematice.
- Individuální pohovory s učiteli matematiky.
- Individuální činnosti se žáky v oblasti jejich potřeb v rámci matematického vzdělávání.
- Organizace seminářů a konzultací pro učitele matematiky.

7. V rámci výzkumu v oblasti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve vzdělávací oblasti člověk a příroda je využit základní empiricko-teoretický a aplikovaný výzkum.

Základní empiricko-teoretický výzkum:

- analýza fyzických a psychických předpokladů žáků se SVP pro přírodovědné vzdělávání
- analýza podmínek přírodovědného vzdělávání žáků se SVZ v současné ZŠ
- analýza souladu vzdělávacích standardů a vzdělávacích možností žáků se SVP v přírodovědných předmětech (včetně zahraničních zkušeností)
- stanovení problémových přírodovědných vzdělávacích cílů (vědomostí, dovedností a postojů) v kompetenční podobě

Aplikovaný výzkum:

- vytvoření vzdělávací technologie pro vybrané přírodovědné kompetence, tedy výukové metody, formy a prostředky (důraz bude kladen a psychomotorické dovednosti – pozorování, experimentování, měření apod.)
- vytvoření nových výukových předmětů či jejich částí pro pregraduální a postgraduální přípravu učitelů přírodovědných předmětů (včetně výukových materiálů)

Metody: faktorová analýza, srovnávací analýza, dotazníky, didaktické testy, pozorování, rozbor prací žáků, anamnéza, didaktický experiment aj.

V rámci výzkumu v oblasti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve vzdělávací oblasti matematika bude prováděn empiricko-teoretický a aplikovaný výzkum.

Základní empiricko-teoretický výzkum:

- analýza fyzických a psychických předpokladů žáků se SVP pro matematické vzdělávání
- analýza podmínek matematického vzdělávání žáků se SVZ v současné ZŠ a na nižších gymnáziích
- analýza souladu vzdělávacích standardů a vzdělávacích možností žáků se SVP v matematice

Aplikovaný výzkum:

- vytvoření vzdělávací technologie pro vybrané matematické kompetence, zvláště pak na rozvoj funkčního a kombinatorického myšlení a na práci s daty
- vytvoření nových výukových předmětů či jejich částí pro pregraduální a postgraduální přípravu učitelů matematiky, důraz bude kladen na využití počítačů ve výuce matematiky a na integraci matematiky s přírodovědnými předměty

Metody: faktorová analýza, srovnávací analýza, dotazníky, didaktické testy, pozorování, obsahová analýza práce žáků se SVP, didaktický experiment aj.

1. Ke zkoumání v oblasti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví se zaměřením na výchovu ke zdraví budou použity tyto metody empirického šetření:

- technika obsahové analýzy – analýza, statistika počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na základních školách brněnského regionu (integrovaní žáci, žáci mimořádně pohybově nadaní)
- standardizovaný rozhovor s učiteli k danému tématu
- dotazník s učiteli integrovaných žáků k danému tématu
- obsahová analýza výsledků činnosti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

2. Ve společnosti je nedostatek kvalifikovaných pracovníků v některých (převážně dělnických a řemeslných) profesích, zvyšuje se nezaměstnanost, jsou problémy s uplatněním absolventů středních škol na trhu práce, problémy s rekvalifikací a problémy s absolventy ZŠ, kteří zůstávají z různých důvodů bez dalšího vzdělávání – většinou žáci se zdravotním postižením a znevýhodněním. Profesní orientace je na základních školách zpravidla záležitostí výchovných poradců, případně školních psychologů. Rámcový vzdělávací program zdůrazňuje významnou úlohu základní školy v této oblasti. Učitelé nepůsobí vždy účinně v oblasti volby povolání, i když v rámci pravidelné výuky mají největší prostor. Nejsou na tuto činnost odborně připraveni, zpravidla nemají dostatek potřebných informací o náplni a perspektivách učebních oborů a zejména motivaci pro činnost v profesně orientační oblasti.

Strategie a použité metody

- Provést obsahovou analýzu stávajících materiálů se vztahem k profesní orientaci (odborná literatura, materiály z úřadů práce (IPC), pedagogicko psychologických poraden aj.). Vyhodnotit všechny možnosti pro profesní orientaci žáků zdravotně postižených v jihomoravském regionu. Pomocí kombinovaného dotazníku kvalitativně i kvantitativně vyhodnotit některé současné problémy na základních školách.
- Řízenými rozhovory s řediteli, výchovnými poradci a učiteli základních škol v jihomoravském regionu zjistit příčiny zjištěných problémů a perspektivní možnosti práce v profesně orientační oblasti na základních školách
- Vypracovat metodické materiály pro potřeby učitelů vybraných vyučovacích předmětů a jejich účinnost ověřit v praxi – pedagogický experiment.

- Připravit, vést a vyhodnotit výuku v rámci přípravy budoucích učitelů na katedře technické a informační výchovy – pedagogický experiment.

10. V rámci aplikovaného empiricko-teoretického výzkumu v oblasti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v doplňujícím vzdělávacím oboru Dramatická výchova bude pozornost zaměřena na jejich rozvoj osobnostní, sociální a umělecký v rámci širšího kolektivu.

Hlavní témata zkoumaných problémů

- Vliv metod dramatické výchovy na snížení podílu neúspěšných žáků ze sociálního a etnicky znevýhodněného prostředí.
- Využití divadla fórum jako prevence patologických jevů vyskytujících se ve školních kolektivech.
- Vliv metod dramatické výchovy na integraci studentů se zrakovým postižením do školního kolektivu.

Metody výzkumu

- Zúčastněné pozorování.
- Případové studie.
- Dotazník.
- Hodnotová škála.
- Obsahová analýza textu.
- Kazuistiky, dokumentace (CD, DVD, videodokumenty)
- Školní drama jako výzkumná metoda

V rámci empirického výzkumu bude uskutečněna komparativní studie na školách zaměřená na srovnání současného stavu integrace zrakově postižených.

Marie Vítková (KSpP PdF MU)

Výzkumný záměr MSM0021622421 „Škola a zdraví pro 21. století“

Výzkumný záměr: MSM0021622421
Řešitel: doc. PhDr. Evžen Řehulka, CSc.
Doba řešení: 2005-2010

Výzkumný záměr ŠKOLA A ZDRAVÍ PRO 21. STOLETÍ představuje široký, multidisciplinární projekt, kde se spojují odborníci společenských a přírodních věd zabývající se zejména vzděláváním učitelů, tedy pedagogové, lékaři a psychologové, kteří se snaží aplikovat myšlenky současné vědy a moderní světové zdravotní politiky a ideologie v životě současné školy.

Projekt se zabývá problematikou zdravého životního stylu a zdravotní chování, které škola může a má ovlivňovat a chce dát škole informace, které by umožnily zefektivnit výchovu ke zdraví, zejména mladé generace. Cílem projektu je komplexní pohled na zabudování problematiky zdraví v jeho složce tělesné, psychické a sociální do základního školního vzdělání, vytvoření metodologické a metodické koncepce výchovy a podpory zdraví a ověření evaluačních nástrojů ke zjišťování efektivity zdravotní uvědomělosti (dovedností, vědomostí, postojů a odpovědnosti) žáka a školy jako instituce.

Slovy Rámcového vzdělávacího programu (2002) je „...zdraví člověka v současnosti chápáno jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. Je utvářeno a ovlivňováno mnoha aspekty, jako je – styl života, zdravotně preventivní chování, kvalita mezilidských vztahů, kvalita životního prostředí, bezpečí člověka atd. Zdraví je předpokladem pro aktivní a spokojený život a pro optimální pracovní výkonnost. Proto je také jednou z priorit základního vzdělávání."

Cíle a úkoly projektu výzkumného záměru vycházejí z materiálů Světové zdravotnické organizace (SZO/WHO) ZDRAVÍ 21 a následného vládního usnesení k Dlouhodobému programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky ze dne 30. října 2002, z rozpracování těchto závěrů do školských dokumentů, a je inspirován myšlenkami Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (kap. 5.8. Člověk a zdraví).

Zaměření celého projektu je orientováno do oblasti výchovy a prevence. Prevence je ve své podstatě činností zaměřenou k podpoře zdraví a je vedena snahou nemocem předcházet. Podpora zdraví je koncipována jako aktivita ne „proti něčemu", ale „pro něco" – pro zdraví. V určitém pojetí lze podporu zdraví označit za obecnější pojem než prevence. Podpora zdraví zahrnuje jak prevenci, tak i výchovu ke zdraví. Při jiném pohledu můžeme podporu zdraví označit jako činnost sanogenní (ozdravující) nebo jako primární prevenci, tedy v podstatě jako část prevence. V programu Zdraví 21 není podstatné, zda jde o prevenci nebo podporu zdraví, co je obecnější nebo co je důležitější. Hlavní je, zda a do jaké míry určité činnosti napomáhají zdraví lidí. V našem projektu jde především o prevenci primární, která se týká doby, kdy porucha nebo nemoc ještě nevznikla. Jde o aktivity posilující zdraví (sanogenní činnost), působící proti rizikovým faktorům (primordiální prevence), popřípadě to jsou činnosti zaměřené proti konkrétním nemocem.

Celý plánovaný projekt je možno strukturovat do následujících oblastí:

- **Oblast teorie a geneze problému** – zde budou řešeny otázky historického vývoje „školy a zdraví", současné filozofické problémy zdraví a zdravotní politiky a ideologie a speciální pozornost bude věnována otázkám zdraví v kontextu současné vědy.

- **Oblast preventivních programů** – navazujeme zde na tvorbu programů protidrogové prevence se speciálním zaměřením na 1. stupeň ZŠ, protikuřácké programy pro děti a mládež, prevenci v oblasti zdravotních rizik a účinnost dopravní výchovy dětí, jako oblasti nejčastějších úrazů v tomto věku.
- **Oblast výchovy ke zdraví** – výchova ke zdraví v připravovaných školských dokumentech (Rámcový vzdělávací program), vytvoření studijního programu Výchovy ke zdraví ve studiu učitelství, studium programu Školy podporující zdraví.
- **Oblast tělesného zdraví** – monitorování a ovlivňování fyzického zdraví mládeže (s preferencí ZŠ), sledování tělesné zdatnosti a vytvoření preventivního pohybového programu pro žáky a vytvoření modelu k ovlivňování postojů k pohybové aktivitě.
- **Oblast psychického zdraví** – zahrnuje otázky psychologického výzkumu rizikového chování, studium osobnosti žáka a osobnosti učitele z aspektu pracovních podmínek, tedy zátěže, stresu, burnout syndromu, technik zvládání zátěže a možností formování dovedností v tomto směru, úlohy osobnosti učitele při vytváření zdravého životního stylu a tvorbu koncepce zdravé osobnosti.
- **Oblast sociálního zdraví** – problémy sociálně psychologického event. sociologického výzkumu klimatu zdravé školy, programy kultivace interpersonálních dovedností ve škole
- **Oblast materiálního prostředí** – zde bude věnována pozornost fyzikálním, chemickým, biologický, biofyzikálním a ekologickým otázkám současné školy, které mají vztah ke zdraví.
- **Informační monitoring v dané oblasti** – průběžně a aktuálně sledovat otázky „zdraví a školy“ v odborné i populární literatuře, internetu a médiích v jazykové oblasti anglické, německé, francouzské, ruské a polské.

V jednotlivých oblastech budou teoreticky a výzkumně sledovány tyto problémy, které se, mimo jiné, opírají o rozpracování Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, který vychází u usnesení vlády České republiky č. 1046 a byl projednán dne 30. října 2002:

Ad 1) oblast teorie a geneze problému

Problém „zdraví a škola“ není v dějinách našeho a světového školství nový. Poznání a zmapování historických souvislostí umožní pedagogům a školám lepší pochopení daného tématu. V naší i světové literatuře je jen ojediněle výzkumně šetřena problematika zdravotních a hygienických snah školy, i když přitom jde o myšlenky, které v různých podobách – implicite či explicite – obsahoval každý školský systém. Už ve starověku nacházíme stopy v zákonech a náboženských příkazech. Které se týkají hygieny, pochopitelně ještě jinak chápané než v novověku. Každá společnost projevovala určitou starostlivost o zdravý vývoj dětí a mládeže. Tyto myšlenky byly často vázány na filozofické a náboženské ideje. Mezníkem v tomto

vývoji je dílo J. A. Komenského, kde množství myšlenek vztahující je k psychohygieně a psychologii zdraví, čeká ještě na zpracování. Podobně bychom mohli uvádět řadu dalších významných myslitelů pedagogiky naší i světové. Na zpracování také čeká souhrnné syntetické studium historických myšlenek pedagogiky, medicíny a hygieny.

Vznik a rozvoj školní hygieny znamenal velký skok v rozvoji vztahu škola a zdraví, ale ještě donedávna bylo vzájemné ovlivňování pedagogiky a hygieny malé a nevyužívalo se syntézy myšlenkového bohatství obou těchto disciplín. Historici v našem týmu výzkumného záměru provedou historickou analýzu daného problému v kontextu našich i evropských dějin a budou dané otázky zkoumat v historické perspektivě při zvážení vlivů sociálně-ekonomických, politických, náboženských, kulturních i multikulturních.

Ad 2) oblast preventivních programů

Plánované úkoly našeho výzkumného záměru využívají zčásti také existujících preventivních programů výchovy ke zdraví, které je však nutno dále zdokonalovat, vzájemně integrovat a vypracovat spolehlivé metody jejich evaluace. Jsou to především protikuřácké programy, neboť WHO pokládá kouření za nejvýznamnější preventabilní rizikový faktor a omezení šíření epidemie kuřáctví za hlavní prioritu společnosti. Většina kuřáků začíná kouřit v období dospívání a věk začátků pravidelného kouření se stále snižuje. Předcházet zdravotním rizikům kouření nestačí tradiční formou výuky, ale je třeba působit na děti a mladistvé speciálními programy. Rozpoznání a žádoucí řešení rizikových situací není omezeno jen na kuřáctví, ale zahrnuje i konzumaci alkoholu, drog a patologické hráčství.

Relativně samostatnou oblastí zdravotních rizik, které se podílejí na největší nehodovosti a úrazovosti dětí a mládeže, jsou dopravní rizika, jejichž významnost bude stále narůstat. V této oblasti panuje spíše kampaňovitost a nesystémovost, často přecházející až do represivních opatření. V rámci podpory zdraví je nutno koncipovat také dopravní výchovu a integrovat ji do oblasti předcházení rizik. Cílem je vytvořit – vedle zmapování současného stavu – postgraduální programy dopravní výchovy pro pedagogy.

Ad 3) oblast výchovy ke zdraví

Tato oblast se prolíná s předchozí. Důraz zde vidíme na vytvoření konkrétních vzdělávacích programů jednak pro učitele, ale zejména pro žáky základních škol. Do těchto cílů je nutno dovést programy původně a primárně připravované pro pedagogy, kteří jsou hlavním článkem přenosu těchto informací k mladé populaci. Hlavním cílem těchto vzdělávacích akcí je vybavit učitele odbornými podklady, nejnovějšími zdravotnickými a psychologickými informacemi a rozpracovat metodiku vhodnou pro výuku. Posunout zdravotní osvětu do školního věku a napo-

moci formování celoživotních postojů pro racionální hodnocení hlavních zdravotních rizik a převzetí zodpovědnosti za vlastní zdraví.

Další z dílčích cílů výzkumného záměru se týká velmi opomíjené problematiky hlasové kultury učitele v pedagogickém procesu. Hlasové ústrojí učitelů na všech školských stupních je vystaveno zvýšené námaze. Mnoho pedagogů nezvládá základy hlasové techniky, proto u nich často dochází k hlasovým poruchám, které ztěžují, někdy i znemožňují výkon tohoto povolání. Kultura hlasového projevu učitele má také nesporný výchovný vliv a je proto nutné se výzkumně těmito otázkami zabývat.

Ad 4) oblast tělesného zdraví

V oblasti tělesného zdraví můžeme uvést jako jeden z hlavních výzkumných cílů sledování tělesné zdatnosti, jejího formování a vývoje u školní mládeže. S rozvojem tělesné zdatnosti, která je výrazem fyzického zdraví mládeže, přímo souvisí vytvoření preventivního pohybového programu pro žáky a koncipování modelu k ovlivňování postojů k pohybové aktivitě. Bez pravidelné pohybové aktivity se stává tělesná zdatnost pomíjivou kategorií. I vysoce zdatné děti se stanou nezdatnými dospělými, pokud do svého životního režimu pravidelně nezařazují pohybovou aktivitu. Z toho důvodu je nutné chápat hodnocení tělesné zdatnosti jako integrální součást komplexního pohybového programu. Ten musí směřovat k systematickému vzdělávání dětí a mládeže v otázkách zdravotního významu tělesné zdatnosti a pohybové aktivity a k vytváření potřebných pohybových dovedností podporujících zdraví. Děti by si měly osvojit sebehodnocení a interpretaci výsledků tělesné zdatnosti, naučit se sestavovat plán osobního kondičního programu a motivovat sebe sama k udržení vlastní pohybové aktivity.

Zdravotně orientovaná zdatnost je definována jako zdatnost ovlivňující přímo či nepřímo zdravotní stav jedince (vztahující se k dobrému zdravotnímu stavu) a působící preventivně na zdravotní problémy spojené s hypokinézou. Výkonově orientovaná zdatnost, zahrnující více složek tělesné zdatnosti, zdůrazňuje dosažení maximálních výkonů a má význam například při výběru sportovně talentovaných jedinců.

Ad 5) oblast psychického zdraví

I když psychické zdraví je organicky spojeno o ostatními složkami zdraví, můžeme se zde především sledovat akcent na pozitivní vztah k sobě samému, na sebeaktualizaci, adekvátní vnímání reality, schopnost adaptace a optimální zvládání životních nároků. Cílem je zde prostudovat mechanismy zvládání zátěže a vytvořit programy pro bezstresové zvládání školní práce, zkoušek i dalších zátěží v životě. Tyto otázky se týkají nejen žáků, ale také učitelů. U učitelů je nutno se zaměřit na zkoumání kvalitativních i kvantitativních charakteristik zátěže a jejího zvládání, na rozvoj burnout syndromu, na psychologické komponenty zdravého životního stylu a na rozvoj zdravé osobnosti, neboť učitel je hlavním článkem a model ve výchov-

ném procesu, který je často pro žáky v jejich věkovém období hlavním a určujícím psychologicko-sociálním vztahem.

Více výzkumné pozornosti je také nutno věnovat otázkám práceschopnosti, výkonnosti a determinantám jejího průběhu (tzv. biorytmy), únavě a monotonii, s čímž souvisí schopnosti a dovednost odpočívat, rekreovat se a relaxovat. V současném školním vzdělávání tyto informace bývají zabudovány spíše náhodně a sporadicky a je nutno je systematizovat, didakticky je utřídit s respektováním věkových možností žáků i aktuálních požadavků prostředí. Psychologický přístup k výchově ke zdraví upozorňuje na význam individuality a osobnostních vlastností, které je nutno při efektivním přístupu plně respektovat a v tomto směru přinášet informace škole a pedagogickým pracovníkům. Vedle kognitivních a dovednostních charakteristik osobnosti žáka je také potřebné pro současnou školu získat informace o emocionálním a motivačním světě žáka v dnešní škole.

Ad 6) oblast sociálního zdraví

Celkovým cílem výzkumů v oblasti, kterou označujeme jako sociální zdraví je především poznání interpersonálních vztahů žáka a učitele, vztahů mezi žáky a studium školního klimatu. M. Havlínová (1998) uvádí, že výsledným produktem zpětných účinků kvality sociálního prostředí na lidi a jejich pohodu jsou sociálně-psychologické jevy, které se běžně označují jako sociální klima a sociální atmosféra, což je subjektivní prožitek sociálního prostředí. Mluví se nejen o sociálním prostředí, klimatu a atmosféře, ale také o étosu a kultuře, a to celé školy, učitelského sboru, jedné třídy, výuky v dané třídě, komunikace v dané třídě apod. Sociální klima zahrnuje jevy dlouhodobé, typické pro danou školu nebo třídu po několik měsíců či let. Sociální klima třídy spoluvytvářejí žáci celé třídy, skupinky žáků v dané třídě, jednotliví žáci, dále všichni učitelé vyučující v jedné třídě a konečně učitelé jako jednotlivci. Sociální klima třídy je zprostředkovaně ovlivněno též sociálním klimatem školy a klimatem učitelského sboru.

Ad 7) oblast materiálního prostředí

Kvality materiálního prostředí jsou důležitou součástí a podmínkou zdraví a musí vytvářet zdravé prostředí. Situace je v tomto směru zdánlivě snazší, neboť existuje řada závazných norem, které upravují parametry materiálního prostředí. M. Havlínová (1998) v této souvislosti mluví o věcném prostředí školy, které zahrnuje všechny její budovy a přidružené venkovní prostory, jejich prostorové řešení, zařízení a vybavení. Na tom, nakolik věcné prostředí ve svém celku vzbuzuje u lidí, kteří v něm pracují a žijí, pocit pohody, se podílejí následující vlastnosti jako je hygienická nezávadnost (fyzikální, chemická, biologická), bezpečí ve věcném smyslu, funkčnost a účelnost, podnětnost (motivace k činnostem v daném prostředí), este-

tičnost a zabydlenost, dostupnost všech prostor školy k pohybu a užívání a nabídka osobního prostoru (místo pro vlastní věci).

Ad 8) informační monitoring v dané oblasti

Problematika škola a zdraví je aktuální na celém světě a řada současných vědeckých teorií, požadavků z praxe i ideologických a politických materiálů upozorňuje na její význam, či přímo vyžaduje jejich řešení. Již proto nelze provádět studium v této oblasti izolovaně, bez aktuálních zahraničních informací, které ale není možno zase pasivně přebírat, neboť oblast škola a zdraví má mnoho národních a lokálních determinant, bez jejichž respektování, studia a zvážení by nebyla možná efektivní práce v této oblasti. pro dosažení všech základních cílů, které si výzkumný záměr ŠKOLA A ZDRAVÍ PRO 21. STOLETÍ stanovil, je nutné poučené a aktivní sledování zahraničních informací o tomto tématu. Dílčím cílem v této oblasti je provádění analyticko-syntetických studií o dané problematice, a to v jazykové oblasti anglické, francouzské, německé, polské a ruské. Nejedná se o pouhé pasivní rešerše informací, ale o vyhledávání poznatků, teorií a výzkumných zjištění, které korespondují s cíly, úkoly a výsledky výzkumného záměru, doplňují je a rozšiřují.

Cílové zaměření výsledků projektu ŠKOLA A ZDRAVÍ PRO 21. STOLETÍ formulujeme citací z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání:

- poznávání zdraví jako nejdůležitější životní hodnoty;
- jednání (uvažování) v souladu se zdravím;
- pochopení zdraví jako stavu tělesné, duševní a sociální pohody a k usilování o vyrovnanost těchto složek v každodenním životě;
- získávání orientace v základních názorech na zdraví a v činnostech preventivně podporujících zdraví i k jejich postupnému aktivnímu uplatňování v každodenním životě;
- rozpoznávání základních situací ohrožujících tělesné a duševní zdraví (nemoc, úraz, osobní ohrožení, návykové látky atd.) a k osvojování dovedností jim předcházet nebo je řešit;
- upevňování způsobů jednání, která neohrožují zdraví vlastní, ani zdraví jiných lidí;
- poznávání zdrojů informací o zdraví i sportu a osvojování způsobů, jak informace získávat, hodnotit a využívat;
- poznávání dostupných míst souvisejících s preventivní ochranou zdraví (sportoviště, zdravotní poradny, zdravotní zařízení atd.) a jejich využívání.

Předpokládané výsledky jsou směrovány především do oblasti pedagogiky a školství a dále mohou přinést poznatky pro oblast psychologie a oblast veřejného zdravotnictví a sociální lékařství.

Evžen Řehulka (KPsy PdF MU)

Řešení projektu LC 06046 „Centrum základního výzkumu školního vzdělávání“ na PdF MU v roce 2006

Projekt: MSMT LC 06046
Řešitel: doc. PhDr. Eliška Walterová, CSc. (PedF UK, Praha)
Spoluřešitel: doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D. (PdF MU, Brno)
Doba řešení: 2006-2010

Řešení projektu Centra základního výzkumu školního vzdělávání v roce 2006 bylo zaměřeno na rozvoj koordinovaných vědeckovýzkumných aktivit s relevantními výstupy, četnou publikační produkcí, prohlubování teoreticko-metodologické báze oboru, posilováním mezinárodní spolupráce a vědeckých kontaktů s významnými pracovišti pedagogického výzkumu v zahraničí.

V prvním roce řešení byl stabilizován integrovaný řešitelský tým dvou pracovišť, Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a Centra pedagogického výzkumu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. V Centru pedagogického výzkumu PdF MU jsou řešeny cíle: V006 (vytvoření modelu tvorby kurikula všeobecného vzdělávání) a V007 (vytvoření metodologie zkoumání procesů vyučování a učení).

Řešení projektu v dílčím cíli V006 probíhalo v souladu s plánem. V průběhu roku 2006 byla provedena kritická analýza literatury a mezinárodních dokumentů vztahujících se k problematice kurikula. Výstupem je celkem 17 studií a jeden sborník, na jejichž sepsání se podíleli jak brněnští tak pražští pracovníci. Vzhledem k tomu, že tyto publikace vznikly v úvodní etapě řešení projektu, jsou zaměřeny na mapování klíčových problémů teorie, tvorby a výzkumu kurikula. Pozornost byla věnována také problémům školního vzdělávání v České republice i v zahraničí, analyzovaly se problémy související s cíli a obsahy vzdělávání ve vybraných vyučovacích předmětech, resp. vzdělávacích oblastech, a to zejména v oblasti cizích jazyků a matematicko-přírodovědného vzdělávání. Vedle toho byly zpracovány další teoretické studie, v nichž se věnovala pozornost vybraným tématům kurikulární problematiky (paradigmata kurikulárního diskursu, role učitele při práci s kurikulem, kurikulární politika, trendy vývoje všeobecného vzdělávání, kompetence ve struktuře kurikula a další). Významný příspěvek k řešení cíle V006 představuje zkoumání učebnic v různých vyučovacích předmětech a oborech školního vzdělávání. Studie k výzkumu učebnic, které řešitelský tým publikoval, nabízejí přehled o výzkumech učebnic realizovaných v České republice a v zahraničí, věnují pozornost některým metodologickým problémům tvorby a výzkumu učebnice a prezentují výsledky vlastních empirických výzkumů učebnic. Výsledky výše uvedených analýz byly průběžně prezentovány na konferencích a seminářích doma i v zahraničí. Na PdF MU v Brně byla uspořádán konference *Foreign Language Acquissition at an Early Age* (16. 3. 2006), dále seminář *Problémy kurikula základní školy* (22. 6. 2006 – v souvislosti s řešením projektu GA ČR

406/05/0246 Obsahová dimenze kurikula základní školy), seminář pracovní skupiny pro výzkum učebnic (22. 11. 2006), semináře věnované terminologickým problémům spojeným s kurikulem (24. 10. 2006 a 28. 11. 2006). Těchto odborných akcí se vedle řešitelů účastnili také doktorandi a dále přizvaní odborníci z České republiky i ze zahraničí. Syntetizujícím výstupem za rok řešení 2006 je studie *Model tvorby kurikula všeobecného vzdělávání* publikovaná v Orbis scholae (Maňák, Janík 2006). V příštím roce budou badatelské a publikační aktivity řešitelů směřovat k vytváření integrovaného modelu tvorby kurikula. Výsledky této práce budou průběžně publikovány, např. v Orbis scholae 1/2007, které bude zaměřeno na kurikulární problematiku. Dále bude pokračovat výzkum učebnic, jehož výsledky budou prezentovány ve sborníku s názvem *Hodnocení učebnic.* V souvislosti s řešením projektu Centra základního výzkumu školního vzdělávání bude uspořádána konference k problematice kurikula, z níž bude vydán sborník příspěvků na CD-ROM.

V souvislosti s řešením cíle V007 byla v průběhu roku 2006 publikována jedna monografie a 6 studií. V těchto publikacích jsou dokumentovány vize i aktivity řešitelského týmu. V úvodní etapě řešení projektu byly položeny základy archívu výzkumných dat, která zde budou archivována v různých formátech, aby byla využitelná pro další případné (re)analýzy. Dále byla vytvořena a pilotována metodika analýzy procesů vyučování a učení (videostudie), která navazuje na předchozí výzkumy realizované Centrem pedagogického výzkumu PdF MU. Hlavním publikačním výstupem je monografie *Videostudie: výzkum výuky založený na analýze videozáznamu* (Janík, Miková 2006), která popisuje metodiku videostudie v obecných metodologických souvislostech a na konkrétním příkladu ilustruje možnosti její adaptace vzhledem k oborově specifickým aspektům výuky fyziky v základní škole. Dalším syntetizujícím výstupem za rok řešení 2006 je studie *Zkoumání procesů vyučování a učení prostřednictvím videostudie* publikovaná v *Orbis scholae* (Janík, Najvar 2006). V průběhu roku 2006 se připravovala a ověřovala konkretizovaná metodika *CPV videostudie cizích jazyků*, která byla předložena k externímu oponentnímu řízení (29. 6. 2006). Závěry oponentního řízení byly využity ke zkvalitnění metodiky. V rámci řešení cíle V007 byl uspořádán cyklus metodologických workshopů věnovaných problematice výzkumu založeného na analýze videozáznamu. Cílem workshopů bylo zprostředkovat získané metodologické dovednosti a zkušenosti členům řešitelského týmu a studentům magisterských a doktorských studijních programů a dalším zájemcům. Workshopy byly věnovány následujícím tématům: *Kategoriální systémy a výzkum výuky založený na analýze videozáznamu* (5. 10. 2006); *Stav řešení dílčích projektů – videostudie zeměpisu a videostudie fyziky* (26. 10. 2006); *Interview vedené nad videozáznamem – metodologický postup zkoumání subjektivních teorií učitelů* (14. 12. 2006). V příštím roce se bude pokračovat v analýzách zaměřených na vybrané aspekty výuky v různých vyučovacích předmětech (např. role médií ve výuce fyziky a zeměpisu se zvláštním zřetelem k učebnicím, experimenty ve výuce fyziky, subjektivní teorie učitelů fyziky a zeměpisu). Dále bude proveden sběr dat v rámci videostudie cizích jazyků.

Vzhledem k tomu, že získané výzkumné výsledky umožňují vstupovat do mezinárodně srovnávacího výzkumu, budou výstupy prezentovány v komparativní perspektivě na významných evropských konferencích. Řešitelský tým připravuje ve spolupráci se zahraničními partnery společná sympozia k problematice videostudií na významných evropských konferencích, jako jsou EARLI 2007, ESERA 2007 a další.

Tomáš Janík, Veronika Najvarová (CPV PdF MU)

Projekt GA ČR 406/05/0246 „Obsahová dimenze kurikula základní školy“ po druhém roce řešení

Projekt: GA ČR 406/05/0246
Řešitel: prof. PhDr. Josef Maňák, CSc. (PdF MU Brno)
Spoluřešitel: prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc. (FHS UTB Zlín)
Doba řešení: 2005-2007

Na řešení projektu se podílejí oboroví didaktikové PdF MU, osvědčení spolupracovníci z praxe a doktorandi, kteří zpracovávají tuto problematiku ve svých disertačních pracích.

Problematika kurikula je neobyčejně široká; sám pojem je sice definičně neujasněn, ale literatura o teoretických a praktických otázkách kurikula, zejména v zahraničí, je velmi bohatá. Příčina tohoto stavu je hlavně v tom, že pojetí i realizace kurikula vychází z různých společenských a kulturních kontextů (USA – Evropa), z čehož též pramení rozdílné koncepce kurikula. Ovšem sám problém je velmi živý a vyžaduje neodkladné řešení. Navrhovaný projekt se nebude zabývat terminologickými otázkami, ale zaměří se na obsahovou rovinu kurikula, která se jeví z hlediska sledovaného cíle jako rozhodující.

Aktuálnost problematiky je dána několika faktory. Základní vliv má probíhající exploze informací, která se promítá do práce všech škol a vzdělávacích institucí jako výzva ke změnám ve vzdělávání, a to jak ve formě, tak i obsahu. Rodící se znalostní, informační, kvantová společnost nové civilizace (srov. dokumenty OECD a EU, Bílá kniha) nastoluje řadu otázek, které se týkají také výběru, charakteru a struktury znalostí. Půjde o to osvojit si novou kulturu učení, která se bude vyznačovat kromě jiného větší individualizací při konstrukci vědomostí, kooperativností, samostatností a zodpovědností učícího se jedince.

Kurikulární otázky se ve světové literatuře začaly ve větší míře řešit už v polovině minulého století, i když ojedinělé studie se objevovaly daleko dříve (např. Bobitt 1918). Zásadní obrat nastal v šedesátých letech dvacátého století, který přinesl nové metody výzkumu. Od té doby se uskutečnilo několik světových konferencí o kurikulu (v posledních letech např. v Kielu 1993, v Oslu 1995 aj.), které

přispěly k ujasnění problematiky z hlediska amerických tradic v konfrontaci s evropským pojetím a vytvořily základnu pro celosvětovou spolupráci v tomto směru. V současnosti se do středu pozornosti dostaly problémy spojené s požadavky multikulturní společnosti, s otázkami komunikace, se strukturou procesu, s obsahem školních učebnic atd. Objevují se nové přístupy k otázkám kurikula, jako je např. osobní kurikulum (personal knowledge), skryté kurikulum (tacit curriculum), aktivní znalosti (knowledge-in-action) aj. K dispozici jsou také encyklopedie kurikula, které analyzují různé aspekty kurikula i shrnují výsledky, kterých bylo ve výzkumech dosaženo (např. The international encyclopedia of curriculum). V poslední době se do popředí opět dostávají otázky výběru základního učiva pro jednotlivé typy a stupně škol (tzv. core-curriculum, Kerncurriculum).

Naše odborná literatura o kurikulu je sice chudší, ale zájem o tuto problematiku má též dlouhou historii. Lze sem zařadit úsilí O. Chlupa o vymezení základního učiva a četné studie k tomuto tématu, např. J. Kyrášek, M. Cipro, A. M. Dostál aj. Z novějších autorů zasluhují pozornost např. V. Pařízek, F. Singule, J. Průcha, J. Kotásek, aj. Syntetickou studii k problematice kurikula napsala E. Walterová, která v ní podala přehled dosavadních pokusů o řešení těchto otázek v zahraničí i u nás a v případových studiích analyzovala podněty a trendy kurikula v mezinárodní perspektivě.

Problémů kurikula nazrálých k řešení je mnoho. Za nejzávažnější lze považovat vytvoření takového kurikula v rámci moderního pojetí vzdělávání, aby škola mohla dostát požadavkům současné doby, aby žáky připravila pro život, ale aby je současně nepřetěžovala, aby byla příjemným místem kooperace žáků a učitelů. S tímto cílem úzce souvisí výběr vhodného učiva a volba metod podněcujících optimální rozvoj každého žáka směrem k samostatnosti a tvořivosti. Práci školy do značné míry determinují školské dokumenty a materiály, např. osnovy, standardy, metodické příručky, učebnice atd., proto je nutno znát jejich zaměření. Stranou pozornosti by neměl zůstat ani učitel, jeho pregraduální příprava, ale též další vzdělávání. Je zřejmé, že kurikulární problematika se promítá do všech oblastí a forem edukace, vědecký přístup ovšem vyžaduje zvolit z tohoto universa jen parciální úsek, který umožní řešit problematiku do hloubky.

Cíle projektu a časový rozvrh řešení, předpokládané výstupy

- Stanovit hlediska při vymezování základního učiva ZŠ z pohledu žáka daného věku.
- Specifikovat charakteristické rysy absolventa ZŠ.
- Navrhnout koncepci obsahové dimenze kurikula ZŠ, tj. systémově sjednotit, strukturně uspořádat a konkretizovat požadavky na učivo ZŠ.
- Na základě analýzy poslání moderní základní školy navrhnout změny v pregraduální přípravě učitelů.
- Publikovat o problematice odborné studie i metodické materiály pro učitele pro práci s kurikulem.

Projekt vychází z užšího vymezení kurikula, tj. orientuje se na program výuky, a to na základní škole. Nesleduje všechny formy a modality učení žáků (tj. učení neplánované nebo spontánní), i když je nelze zcela pominout (např. vlivy skrytého kurikula). Toto vymezení projektu respektuje hlavní potřebu dnešní naší školy – mít relativně pevnou základnu pokud možno jasně vymezených požadavků na žáky, na níž lze dále rozvíjet všechny ostatní aktivity pro dosažení cílů základního vzdělání. Konkrétně se projekt zaměřuje na:

- stanovení zásad výběru učiva pro ZŠ, a to v intencích RVP pro základní vzdělávání;
- analýzu základní charakteristiky kurikula ZŠ (kurikulum koncepční, projektové, realizační, rezultátové);
- rozbor obsahu vybraných učebnic a jiných dokumentů;
- ověření na vybraných obsazích učiva, jak si žáci osvojují (konstruují) poznatkové struktury;
- posouzení rozsahu a výběru učiva ve vybraných vyučovacích předmětech, a to zejména ve fázi projektové a realizační);
- proces konstruování vědomostí žáky prostřednictvím aktivizujících metod;
- přípravu učitelů na obsahové a procesuální proměny kurikula.

Projekt zohledňuje zkušenosti získané v zahraničí i u nás, využívá poznatků z teoretických rozborů problematiky i ze zavádění nové koncepce kurikula v některých školských soustavách, u nás především z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Hlavně však vychází z těchto východisek:

1. Vymezení kurikula pro základní školu by nemělo primárně vycházet jen z požadavků vědních oborů a z tradičních postulátů a tezí (vycházejících často ještě ze „sedmera svobodných umění“), což ve svých důsledcích znemožňuje překonat pamětní školu, ale především ze společenských potřeb a možností žáka tohoto věku, neboť exponenciální růst poznatků pokračuje, kdežto psychika se mění pomalu.
2. Orientace projektu na základní školu má zdůraznit význam tohoto stupně školské soustavy jako povinného základu pro celou populaci. Středem výzkumného zájmu se stává absolvent základní školy a požadavky na něho kladené, vyjádřené v příslušném standardu.
3. Při řešení dané problematiky se výrazně uplatní oboroví didaktikové, kteří budou sledované cíle konkretizovat na učivu svých oborů. Účast oborových didaktiků na řešení projektu bude koordinovat Centrum pedagogického výzkumu PdF MU.
4. Při osvojování učiva má ovšem rozhodující úlohu sám žák. Proto se budou sledovat také jeho osvojovací procesy, učební metody, postoje a návazné aktivity, které ovlivňují výsledky učení. V tomto smyslu se na výzkumu podílejí psychologové.

5. Realizace obsahových proměn kurikula ZŠ vyžaduje připravit na tyto změny budoucí učitele. To znamená nově koncipovat nejenom oborově didaktickou, ale i pedagogicko-psychologickou složku pregraduální přípravy učitelů.

Při řešení problematiky se využívá těchto výzkumných metod:

1. Analýza vyučovacích hodin vzhledem k učivu – na základě záznamů z hospitací, a to písemných záznamů, audiozáznamů a videozáznamů.
2. Analýza dokumentů vztahujících se k učivu: RVP, osnovy, učebnice, metodické příručky, přípravy učitelů na výuku aj.
3. Analýza vybraných učebnic z hlediska rozsahu, výběru, struktury učiva.
4. Dotazníky zjišťují názory a postoje ke škole a učivu u ředitelů škol, učitelů, žáků, rodičů a u veřejnosti.
5. Metoda rozhovoru pomáhá zpřesňovat a doplňovat údaje zjištěné pomocí dotazníků.
6. Metoda kvalitativně pojatých experimentů ověřujících, jak žáci myslí, jak konstruují poznatkové struktury učiva.
7. Kvalitativní výzkum pomáhá prohlubovat poznatky získané kvantitativními postupy, půjde zejména o: a) pobyty na vybraných školách, na nichž jsou získávány informace o práci ředitelů, předmětových komisí, učitelů, žáků i o rodičovských aktivitách; případové studie vybraných škol a učitelů.
8. Akční výzkum fungování navrženého pojetí oborové didaktiky a pedagogicko-psychologických předmětů, respektující obsahové proměny kurikula a psychologii učiva a učení (Piaget, Bruner, Jiránek aj.) v pregraduální přípravě učitelů.

Navrhovaný projekt se zaměřuje na aktuální problematiku, nelze však očekávat, že ji zcela a provždy vyřeší, poněvadž jde o úkol trvalý. Obsah výuky je třeba neustále promýšlet a upravovat jednak na základě vývoje společnosti, jednak z hlediska místních a individuálních potřeb. Projekt svou zacíleností na základní školu chce přispět k ujasnění a zpřesnění požadavků na absolventa tohoto stupně školy. Mnohostranná analýza učiva ZŠ (fixovaného ve standardech, učebnicích, ve vzdělávacích dokumentech a v Rámcovém vzdělávacím programu) má ve svých důsledcích zesílit orientaci na progresivní koncepci ZŠ odpovídající trendům moderní společnosti a konkretizovat ji také do metodické úrovně pro potřeby vzdělávací praxe. Výsledky a výstupy projektu, prezentované v plánovaných publikacích, by mohly pomoci také při vytváření základního (kmenového, jádrového) kurikula a stát se východiskem při dalších modifikacích ZŠ, zejména při koncipování konkrétních výchovně-vzdělávacích cílů, školních vzdělávacích programů, při tvorbě učebnic, výukových pomůcek, při vytváření diagnostických nástrojů apod.

Dosavadní výstupy:
MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Orientace české základní školy.* Brno : MU, 2005.
MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Problémy kurikula základní školy.* Brno : MU, 2006.
MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou.* Brno : Paido, 2006.

Kromě toho byla publikována celá řada studií, statí, článků a zpráv buď ve sbornících, nebo v časopisech. V návaznosti na řešený projekt byly obhájeny čtyři disertační práce. V posledním roce řešení projektu bude opět uspořádán celostátní seminář s mezinárodní účastí (20. – 21. 6. 2006) a vydán sborník příspěvku „Absolvent základní školy". Plánují se ještě další publikace a studie.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Projekt GA ČR 406/06/P037 „Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy" po prvním roce řešení

Projekt: GA ČR 406/06/P037
Řešitel: PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.
Doba řešení: 2006-2008

Projekt *GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy* je v Centru pedagogického výzkumu PdF MU řešen v letech 2006-2008 (řešitel T. Janík). První rok řešení představoval přípravnou fázi projektu, jejímž cílem bylo: a) zmapovat současný stav poznání problematiky *didaktických znalostí obsahu* v oborech relevantních pro základní školu; b) navrhnout, popř. adaptovat diagnostické metody, techniky a nástroje, kterými lze tento typ znalostí zkoumat. V souvislosti s tím byly v návrhu projektu uvedeny očekávané výstupy: ad a) přehledová studie mapující stav poznání problematiky *didaktických znalostí obsahu;* ad b) metodologická studie popisující možnosti a meze zkoumání těchto znalostí.

Ve snaze zmapovat současný stav poznání problematiky *didaktických znalostí obsahu* v oborech relevantních pro základní školu inicioval řešitel projektu práci na kolektivní monografii s názvem *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Monografie, která vychází v nakladatelství Paido (Brno : 2007), obsahuje celkem osm studií a k jejímu sepsání byli vedle českých autorů přizváni též kolegové ze zahraničí. Níže uvádíme obsah monografie:

1. Oborové didaktiky jako základ znalostní báze pro učitele – nebo tomu budeme raději říkat pedagogical content knowledge? *(P. Kansanen)*
2. Co rozumět termínem „pedagogical content knowledge"? *(T. Janík)*

3. Pedagogical content knowledge v oborově didaktickém a kurikulárním výzkumu *(T. Janík)*
4. Tělesná výchova a pedagogical content knowledge *(L. Dobrý)*
5. K roli znalostí v profesionalizaci učitele *(R. Seebauerová)*
6. K procesům utváření didaktických znalostí obsahu v raných fázích učitelské dráhy *(M. Píšová, P. Brebera)*
7. Implicitní charakter didaktických znalostí obsahu a jejich utváření *(V. Švec)*
8. Dynamická povaha učitelových didaktických znalostí obsahu: případová (video)studie z výuky fyziky na 2. stupni základní školy *(T. Janík, P. Najvar, J. Slavík, J. Trna)*

Studie autorského kolektivu mapují příchod konceptu *pedagogical content knowledge* na světovou vědeckou scénu, charakterizují jeho etablování v pedagogickém výzkumu a zamýšlejí se nad přínosem tohoto konceptu v současné diskusi o problematice kurikula a oborových didaktik. Monografie jako celek zrcadlí snahu autorů zmapovat rozmanité odborné kontexty, v nichž se koncept *pedagogical content knowledge,* resp. *didaktická znalost obsahu* používá. Překládáme ji nyní odborné veřejnosti jako východisko a výzvu k širší diskusi nad danou problematikou.

V uvedené monografii jsou uveřejněny dvě přehledové studie *(Co rozumět termínem „pedagogical content knowledge“?* a *Pedagogical content knowledge v oborově didaktickém a kurikulárním výzkumu)* sepsané řešitelem projektu, které lze chápat jako výstup směřující k projektovému cíli a) zmapovat současný stav poznání problematiky *didaktických znalostí obsahu* v oborech relevantních pro ZŠ.

Studie *Dynamická povaha učitelových didaktických znalostí obsahu: případová (video)studie z výuky fyziky na 2. stupni základní školy,* je příspěvkem k naplňování projektové cíle b) navrhnout, popř. adaptovat diagnostické metody, techniky a nástroje, kterými lze tento typ znalostí zkoumat.

V průběhu roku 2007 se bude práce v projektu soustředit na metodologické otázky zkoumání učitelových znalostí. Aktivity řešitele a jeho spolupracovníků budou pokračovat podle níže uvedeného plánu:

- Bude připraven a zahájen výzkum *didaktických znalostí obsahu* u několika vybraných učitelů na 1. stupni základní školy. Tyto znalosti budou analyzovány z hlediska jejich obsahu a struktury a budou prezentovány formou případových studií.
- Dále budou rozpracovávány a specifikovány metodologické postupy zkoumání *didaktických znalostí obsahu.*
- Vzhledem k tomu, že záměrem projektu je mimo jiné také přispět k tomu, aby se v České republice více rozvíjel kurikulární a oborově didaktický výzkum zaměřený na studium procesů vyučování a učení s ohledem na jejich oborovou příslušnost a specifičnost, bude i v roce 2007 iniciován vznik kolektivní odborné monografie k problematice *didaktických znalostí obsahu.* Podobně jako v roce 2006 budou k jejímu sepsání přizváni odborníci z České republiky i ze zahraničí.

- V průběhu roku 2007 bude v Centru pedagogického výzkumu PdF MU uspořádán pracovní seminář k problematice výzkumu *didaktických znalostí obsahu,* jehož cílem bude prezentovat stav řešení projektu a zajistit tak diseminaci jeho výsledků v odborné komunitě.

Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Projekt GA ČR 406/05/2107 „Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka“

Projekt: GA ČR 40605/2107
Řešitel: doc. PhDr. Věra Janíková, Ph.D.
Doba řešení: 2005-2007

Projekt *GA ČR 406/05/2107 „Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka“* je na katedře německého jazyka a literatury PdF MU řešen v letech 2005-2007, řešitelský kolektiv tvoří V. Janíková a A. Brychová. Základním východiskem pro zkoumání v dané oblasti se stal fakt, že procesu učení je zejména pod vlivem kognitivní psychologie věnována stále větší pozornost a rovněž cizojazyčná výuka reaguje na změny související s těmito změnami kultury učení, které se vyznačují větší zodpovědností učícího se jedince, samostatností a individualizací při konstrukci vědomostí. Projekt se zaměřuje na analýzu požadavků pro úspěšnou realizaci principů autonomního učení v cizojazyčné výuce, zjištění aktuálního stavu uplatňování těchto principů ve výuce cizích jazyků, stejně jako na komparaci koncepcí a informačních zdrojů.

V prvním roce řešení (2005) byly stanoveny následující cíle: a) teoretické ukotvení problému, studium a rešerše v domácí a zahraniční literatuře, příprava výzkumu, upřesnění dílčích cílů, b) navržení vhodných výzkumných metod pro zjišťování stavu uplatňování vybraných principů autonomního učení v edukační praxi, c) realizace předvýzkumů týkajících se organizačních forem výuky a učiva v cizojazyčné výuce z hlediska autonomního učení a sebehodnocení cizojazyčné kompetence, d) příprava dvou stěžejních výzkumů (uplatňování lexikálních učebních strategií a autonomní cizojazyčná třída, e) publikování nejnovější přístupů k dané problematice v odborném tisku a na domácích a zahraničních konferencích.

V souvislosti s komparací koncepcí autonomie v procesu učení a vyučování cizích jazyků v mezinárodním kontextu se v této fázi řešení stalo zejména jednání XIII. Celosvětové konference učitelů německého jazyka IDT 2005 (30. 7. – 5. 8. 2005, Graz, Rakousko), které umožnilo konzultace k dané problematice se světovými odborníky (např. G. Westhoff, G. Schneider, L. Wertenschlag) i pedagogy různých typů škol. A. Brychová navíc vystoupila s příspěvkem *„Das ESP als*

Instrument zur Förderung des autonomen Lernens im DaF-Unterricht" a V. Janíková vedla sekci *„Neue curriculare Tendenzen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache"*.

Vedle dílčích studií publikovaných řešiteli v domácím i zahraničním odborném tisku a prezentací vybraných teoretických východisek autonomie v procesu vyučování a učení cizím jazykům na konferencích a sympoziích vznikla v prvním roce řešení kolektivní monografie: JANÍKOVÁ, V. (ed.): *Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka.* Brno : Masarykova univerzita, 2005. Příspěvky v monografii lze chápat jako první ucelenější studii vytvořenou v souvislosti s výše uvedeným projektem. Texty jsou zaměřeny na bližší vymezení pojmů *autoregulované učení, autonomní učení, strategie učení* z obecného psychologického a pedagogického hlediska s akcentem položeným na jejich ozřejmění v procesu učení a vyučování cizích jazyků. Zároveň nabízí několik příkladů výzkumů, které byly v dané souvislosti prováděny a jeden velmi podnětný metodický námět pro výuku němčiny jako cizího jazyka, který reflektuje a realizuje tzv. strategické učení v procesu osvojování cizího jazyka, čímž je umožněna podpora autonomního učení. Publikace se stala rovněž platformou pro plnění cílů projektu (teoretické ukotvení problematiky, diagnostika metod, seznamování širší odborné veřejnosti s prvními výsledky). Níže uvádíme obsah monografie:

- Několik poznámek k autoregulovanému učení *(T. Janík)*
- Autonomie v procesu vyučování a učení se cizímu jazyku *(V. Janíková)*
- Autonomie žáka v jazykovém vyučování a cesty k ní *(S. Hanušová)*
- Učební strategie jako jedna z cest k autonomnímu učení se cizím jazyků *(V. Janíková)*
- Jak se brněnští gymnazisté učí jazyky? Jaké strategie učení používají? *(K. Vlčková)*
- Které strategie jsou z hlediska vzdělávacích výsledků nejefektivnější? *(K. Vlčková)*
- Evropské jazykové portfolio a sebehodnocení jako podpora autonomie v procesu učení se cizímu jazyku *(A. Brychová)*
- Genderové rozdíly v používání strategií učení cizímu jazyku *(K. Vlčková).*
- Signální gramatika: prostředek podpory autonomního učení *(K. Podrápská)*

Jedním z cílů projektu bylo přiblížit výsledky řešení i učitelům cizích jazyků a zároveň jim nabídnout náměty pro jejich pedagogickou činnost. Za všechny zde uvádíme dva příklady:

1. JANÍKOVÁ, V. Emoce a emocionální strategie v cizojazyčné výuce. *Komenský*, 2005, roč. 130, č. 1, s. 2–7.
2. JANÍKOVÁ, V. Sociální a afektivní strategie učení a výuka němčiny u žáků se specifickými poruchami učení. In BARTOŇOVÁ, M. (ed.) *Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.* 1. vyd. Brno : MSD, 2005.

V druhém roce řešení (2006) byly jako hlavní cíle projektu stanoveny: a) provádění empirického výzkumu, b) publikování dílčích výsledků v odborném tisku, c) organizace konference s mezinárodní účastí na téma „Autonomní učení a cizojazyčná výuka“, d) vydání monograficky orientovaného sborníku z konference.

V souvislosti s prvním cílem byly prováděny dva stěžejní empirické výzkumů týkající se *uplatňování lexikálních učebních strategií při učení se cizímu jazyku* a zjišťování, do jaké míry lze hovořit v současné edukační praxi o *autonomní cizojazyčné třídě.* Současně byly prováděny a publikovány dílčí výzkumy související s tematikou řešeného projektu (*aspekty autonomního učení v současných cizojazyčných učebnicích, porovnání vybraných učebních materiálů pro výuku němčiny z hlediska zastoupení podnětů pro sebereflektivní učení*).

Vyhodnoceny a publikovány byly výsledky pilotních výzkumů: *organizační formy výuky a učivo v cizojazyčné výuce z hlediska autonomního učení* a *sebehodnocení cizojazyčné kompetence* (in JANÍKOVÁ, V. (ed.) *Autonomie a cizojazyčná výuka. Autonomie v teorii, edukační praxi a lingvodidaktickém výzkumu*. Brno : Masarykova univerzita, 2006).

Ve dnech 1. – 2. 6. 2006 byla na katedře německého jazyka a literatury PdF MU uspořádána v rámci řešení projektu konference s mezinárodní účastí „Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka“. Konference vytvořila prostor pro diskusi o podpoře principů autonomního učení v moderní cizojazyčné výuce, představení teoretických východisek autonomního učení (z hlediska pedagogiky, psychologie učení, kognitivní psychologie, lingvodidaktiky) i výsledků empirického výzkumu v dané oblasti. To vše v zahraničním i domácím kontextu.

Výstupem z této konference se stal monografický kolektivní sborník o 33 příspěvcích: JANÍKOVÁ, V. (ed.) *Autonomie a cizojazyčná výuka. Autonomie v teorii, edukační praxi a lingvodidaktickém výzkumu*. Brno : MU, 2006, s. 364.

Především teoretickými východisky autonomního učení se zaměřením na učení a vyučování cizích jazyků se zabývají dvě úvodní studie (*V. Janíková, E. Tandlichová)*, v nichž jsou nastíněna filozofická, pedagogická a psychologická východiska autonomního učení v historizujícím nástinu, zmiňují výukové metody, které autonomní učení stimulují, a zároveň zmiňují výzkumy v dané oblasti.

Příspěvky ve sborníku jsou uspořádány tematicky podle toho, na jaké dílčí aspekty byly zaměřeny. Vznikly tak tři kapitoly soustřeďující se na následující oblasti:

- První kapitola představuje výsledky kvantitativně orientovaných lingvodidaktických výzkumů v oblasti sebehodnocení, učebních strategií a organizačních forem výuky ve vyučování cizích jazyků. Kvalitativní lingvodidaktický výzkum je zastoupen analýzou metod cizojazyčné výuky podporujících principy autonomie žáka. Kromě toho zde najdeme různá teoretická východiska, aspekty a prvky autonomního učení, řada z nich byla doplněna inspirujícími náměty pro výuku.
- Druhá kapitola je tematicky zaměřena na možnosti podpory autonomie při výuce řečových dovedností a jazykových prostředků. Ústřední linií prolínající se téměř

všemi příspěvky je posilování a zvyšování motivace při učení se cizím jazykům, což je jeden z charakteristických znaků autonomního učení. Teoreticky podložené a o vlastní výzkumy se opírající příspěvky prezentují například využívání tvůrčího psaní pro posílení autonomního učení, práci s cizojazyčným textem a osvojování správné německé výslovnosti se zřetelem k samostatnému přístupu žáka.

- V třetí kapitole je pozornost soustředěna na podporu autonomie ve vyučování a při učení se cizím jazykům pomocí elektronických a tištěných médií. Teoreticky zaměřené příspěvky se zamýšlely nad rolí moderních technologií při podpoře autonomie z pedagogického hlediska i z hlediska psychologie učení. Výsledky kvantitativního lingvodidaktického výzkumu se dotýkají například otázek efektivity e-learningu ve výuce německého jazyka či postojů studentů k e-learningu v závislosti na individuálním stylu učení. Kvalitativní výzkum byl zastoupen především analýzou současných učebnic německého jazyka se zřetelem na zastoupení aktivit, učebních činností i typů cvičení podporujících autonomní učení. Prakticky orientované příspěvky poskytly podněty pro rozvoj řečových dovedností s pomocí e-learningu. A jak lze podporovat „badatelskou autonomii“ při studiu učitelství německého jazyka ukazuje příspěvek věnovaný informacím o možnostech, které poskytují jednojazyčné kurpusy a zejména pak Česko-německý paralelní korpus vznikající na katedře německého jazyka a literatury PdF MU Brno.

Stejně jako v předcházejícím roce řešitelky projektu některá svá vystoupení i publikace cíleně věnovaly učitelům cizích jazyků, aby se nejnovější poznatky aktuálně a rychleji dostávaly do běžného vyučovacího procesu. Z těchto aktivit a publikací vybíráme:

- Úvodní přednáška na mezinárodním semináři pro učitele němčiny (21. 10. 2006, pořádající organizace: Österreich Institut Brno, Goethe Institut Praha), v níž na projektové výuce byly zdůrazněny aspekty autonomního učení ve výuce cizích jazyků. Název přednášky: „Projekte machen Schule: Wie Projekte den (Deutsch)unterricht verändern (können)“ (V. Janíková)
- *A. Brychová* je jednou z 8 lektorek, které byly požádány, aby na území České republiky školily učitele základních a středních škol v otázkách práce s Evropským jazykovým portfoliem. Jednou z hlavních oblastí je tematizace sebehodnocení jazykových kompetencí.
- JANÍKOVÁ, V. Učení na stanovištích jako forma výuky podporující autonomii v procesu osvojování cizího jazyka. *Komenský*, 2006, roč. 130, č. 4. s. 11–16.

Věra Janíková (KNJ PdF MU)

Nad odbornou a vědeckou činností doktorandů a studentů PdF MU

Zájem o studium na PdF MU stále roste, zvyšují se také počty doktorandů a právem se očekává, že se též bude zkvalitňovat jejich odborná a vědecká práce. Fakulta této problematice věnuje velkou pozornost – a také náš Bulletin se otázkami vědeckých aktivit studentů několikrát zabýval. Mimořádnou událostí v tomto směru byla konference o výsledcích výzkumných projektů, která se konala 30.11. 2006 a z níž je k dispozici sborník. Zvyšují se též počty studentů zapojených do řešení různých grantových projektů na katedrách a rok od roku přibývá řešitelů studentských projektů, které garantuje fakulta. Obhajoby těchto fakultních výzkumných grantů se konaly v průběhu února 2007 a poskytly tak další příležitost posoudit jejich úroveň a další perspektivy.

Sborník ze zmíněné konference (Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik. P. Knecht (ed.) Brno: MU, 2006), který redigoval Mgr. P. Knecht, obsahuje 39 příspěvků, které jsou rozvrženy do pěti částí podle zaměření doktorského studijního programu, a to na obor pedagogika, obor pedagogika se zaměřením na oborové didaktiky, obor speciální pedagogika, obor výtvarná výchova a obor hudební teorie a pedagogika. Je přirozené, že na pedagogické fakultě dominuje změření na pedagogiku, je ovšem otázka, zda tato orientace má ve všech případech nosnou základnu ve vědecké pedagogice, nebo jde jen o terminologickou záležitost. Dalším problémem je metodologická úroveň obhajovaných prací, neboť vesměs jde o studie začínajících badatelů, kteří potřebují kvalifikované vedení. S tím souvisí odpovědnost školitelů a konzultantů, kteří se někdy svým svěřencům pro nedostatek času příliš nevěnují. Záleží ovšem též na volbě zkoumaného problému, poněvadž někdy jde o téma triviální, jindy o náročnou problematiku, která přesahuje síly začátečníka.

Naznačené problémy se výrazně projevily zejména při prezentaci a obhajobě fakultních projektových grantů, při nichž se ovšem také převážně představili doktorandi. Lze rozlišit dva druhy projektů; je to jednak v podstatě reprodukce, případně analýza cizích poznatků, o nichž se jako o novince referuje, jednak řešení originálních problémů, které představují pro badatele po všech stránkách náročný úkol. Je potěšitelné, že s výsledky a závěry svých prací řešitelé veřejně seznamovali širší publikum, a to v přednáškách, ve vystoupeních na konferencích, nebo je publikovali ve sbornících, časopisech, výjimečně i v monografiích. Jestliže se zaměříme na metodologickou stránku prezentovaných prací, musíme konstatovat, že se jí při obhajobách nevěnovala patřičná pozornost (snad pro nedostatek času), ačkoliv tento aspekt by měl ve vědeckých aktivitách vystupovat do popředí. Pravděpodobně tu působí i tlak ekonomických faktorů, vyplňování průvodní dokumentace, nároky na formální stránku zpráv apod. Nepříjemným důsledkem však je, že vlastní přínos k řešení problému a adekvátnost použité metodologie ustupují do pozadí.

Přehlídky odborné a vědecké práce studentů PdF MU svědčí o nadějných perspektivách fakulty, protože mladá generace prokazuje schopnost na úrovni řešit aktuální výchovně-vzdělávací problémy společnosti, a výsledky, kterých dosahuje, jsou velmi slibné. Je pochopitelné, že v této přípravné fázi pro vědeckou práci je možno ještě leccos zlepšovat, a to zejména v oblasti pedagogické metodologie, při zpřesňování používané terminologie, při specifikaci výzkumných témat atd. Nelze podcenit ani nezbytnou dokumentaci postupu, ekonomicko-administrativní otázky nebo písemné zpracování dosažených výsledků. Konference i obhajoby poskytly řadu námětů, které je třeba promyšleně realizovat, aby příští přehlídka byla ještě úspěšnější.

Je zřejmé, že je nezbytné důkladněji se zabývat přípravou projektů, jejich plánů a cílů ještě před zahájením jejich realizace, ale i kontrolou průběhu řešení, protože v této fázi je možno četným závadám předejít. V této fázi je též nutno zajistit všechny nezbytné ekonomické a administrativní náležitosti. Je žádoucí, aby se prezentace a obhajoby konaly nejen před řešiteli, ale před širší akademickou obcí (studentů i učitelů), poněvadž jde o jeden z hlavních výstupů poslání fakulty a navíc rozbor úspěchů, případně nezdarů, by byl poučný pro všechny. Na každý projekt by se měl vypracovat třeba krátký, ale odborný posudek, aby posuzovací komise mohla zodpovědně rozhodovat a hlavně aby se sledoval a posuzoval řešený problém, nikoliv jen administrativní náležitosti.

Pozorovateli studentské vědecké práce neujde skutečnost, že zejména pro fakultní projekty je zřejmě k dispozici příliš krátká doba, v níž je obtížné, ne-li nemožné, odvést skutečně kvalitní práci. Možná by věci prospělo počítat s dvouletou lhůtou. Mezi řešitelem (studentem) a pověřeným pracovníkem fakulty (školitelem) by měla být intenzivnější interakce, neboť bez této spolupráce dochází k různým problémům, kterým by bylo možno předcházet. Zajímavé výsledky projektů by se měly publikovat, třeba ve zkráceném znění, příležitostí je k tomu na fakultě dost. Určité možnosti nabízí i Bulletin CPV.

Pročteme-li pozorně sborník, který reprezentuje studentské disertační práce, musíme ocenit elán, obětavost i nápaditost mnohých studentů při orientaci v pedagogickém terénu, ale i houževnatost při sledování vytyčených cílů a překonávání překážek. Nelze zastírat, že jde o namáhavou, vyčerpávající práci, v níž můžeme uspět jen při vzájemném porozumění, ve spolupráci a za trvalého úsilí. Doufáme, že tradice veřejné prezentace výsledků tvořivého hledání nových cest v edukační práci bude pokračovat a že bude dosahovat kvalitních výsledků.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Bulletin Centra pedagogického výzkumu

2007/2 (březen-duben)

„Od zahraničních dopisovatelů“

40 let výzkumu v Institutu pro pedagogiku přírodních věd v Kielu

Institut pro pedagogiku přírodních věd v německém Kielu (IPN) patří mezi jednu z institucí, s nimiž Centrum pedagogického výzkumu PdF MU dlouhodobě spolupracuje. V roce 2006 oslavil Institut pro pedagogiku přírodních věd 40. výročí svého založení. Slavnostní atmosféra byla patrná ještě v průběhu roku 2007, kdy jsem měl možnost pobývat zde v rámci své stáže podporované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Domnívám se, že pro čtenáře Bulletinu CPV může být zajímavé seznámit se s historií instituce, která dnes představuje jedno z předních evropských pracovišť zabývajících se výzkumem v oblasti přírodovědného vzdělávání.

Podnětem pro založení řady vědecko-výzkumných institucí v zemích Západního bloku byl šok ze Sputnika. V *Kronice IPN* se k tomu píše: *„Šok ze Sputnika v roce 1957 ukázal, že Východ nemá tak velké technologické zpoždění, jak se dosud předpokládalo. Sovětský svaz – a nikoliv USA – poslal do Vesmíru první zemskou družici. To vyvolalo v USA a v Západní Evropě obrat ve vzdělávací politice. Příčiny západního „pokulhávání“ byly spatřovány zejména ve vzdělávacím systému. Nedostatek učitelů přírodovědných oborů byl značný – podpůrné programy a kurikula přírodovědného vzdělávání to měly změnit. Na pozadí toho všeho přišel počátkem 60. let 20. století fyzik prof. dr. Karl Hecht (1903-1994) s ideou založit institut pro přírodovědnou výuku“.*

1966 Institut byl vybudován v roce 1966 za výrazné finanční podpory automobilky Volkswagen. V místním tisku ze dne 22. 4. 1966 se k tomu objevila následující zpráva: *„Unikátní nový institut na zemské univerzitě – Jak vyučovat fyzice? – Základní výzkum pro přírodovědnou výuku – Financováno nadací. ... před několika dny dala zemská vláda zelenou novostavbě na Univerzitě Christiana Albrechta. Schválila zřízení Institutu pro pedagogiku přírodních věd. Fyzikové, chemikové a biologové, kteří s obavami pozorují na školách zanedbávání obecného přírodovědného vzdělávání, vidí v nově založené instituci dobré východisko pro budoucí vývoj. Financování této v Německu unikátní instituce převzala nadace automobilky Volkswagen...“*. Dne 1. 12. 1966 zahájil IPN svoji činnost v prostorách Institutu pro aplikovanou fyziku na Univerzitě Kiel. Pod vedením K. Hechta (s osmi spolupracovníky) se začalo pracovat v oddělení pro didaktiku fyziky a v oddělení pro didaktiku chemie.

1969 V roce 1969 byl IPN rozšířen o další dvě oddělní. Vzniklo oddělení pro didaktiku biologie a oddělení pro pedagogiku.

1970 V říjnu 1970 se IPN přesunul do své stávající budovy, na Olshausenstraβe 62, jejíž stavba byla financována nadací automobilky Volkswagen. V letech 1966-1980 spočívalo těžiště aktivit IPN ve výzkumu kurikula. Bylo zde vytvářeno a ověřováno kurikulum pro přírodovědné předměty – biologie, chemie, fyzika. Záměrem jeho autorů bylo orientovat výuku v 5. a 6. ročníku na experimentální práci. Tento požadavek byl tehdy v Německu nový – kurikula vytvářená na IPN poskytovala odborné informace k výuce, koncepty pro průběh hodin, pomůcky a testy pro žáky včetně návodů na jejich vyhodnocování. Tato kurikula byla průběžně ověřována na školách v Kielu.

1971 V roce 1971 se ředitelem IPN stal prof. dr. Karl Frey. IPN se stalo uznávanou instituci, která vstoupila do mezinárodní spolupráce s domácími i zahraničními ústavy pro výzkum vzdělávání (v rámci UNESCO, OECD atp.).

1972 V roce 1972 bylo na IPN zřízeno oddělení pro pedagogicko-psychologickou metodologii a statistiku.

1974 V roce 1974 přebírá IPN koordinaci mezinárodní chemické olympiády a o rok později koordinaci mezinárodní fyzikální olympiády.

1978 IPN se v rámci prognosticky zaměřené *Delphi studie* podílí na formulování nových cílů fyzikálního vzdělávání. Vedle toho se provádějí výzkumy, v nichž se zjišťují dlouhodobé účinky přírodovědné výuky a úroveň fyzikálního vzdělání dospělé populace. Dále jsou realizovány rozsáhlé výzkumy, v nichž se zkoumá zájem žáků o fyziku a chemii. V návaznosti na to jsou vytvářeny plány vyučovacích hodin, které mají podněcovat zájem žáků; podporuje se zavádění počítačů do výuky.

1984 V roce 1984 začíná vycházet informační bulletin IPN-Blätter (Listy IPN), který informuje o realizovaných projektech a jejich výsledcích a je zdarma distribuován do škol a dalším partnerům.

1992 V roce 1992 se ředitelem IPN stává prof. dr. Jürgen Baumert. Pod jeho vedením se IPN zaměřuje na výzkum vyučování a učení.

1995 V polovině 90. let 20. století IPN přebírá koordinaci výzkumu TIMSS (Third International Mathematics and Science Study – Třetí mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání) v Německu.

1996 V roce 1996 se vedení IPN ujímá prof. dr. Horst Bayrhuber.

1998 IPN se v přibývající míře angažuje v aktivitách směřujících ke zvyšování kvality matematického a přírodovědného vzdělávání. Mimo jiné koordinuje celoněmecký modelový program SINUS (Steigerung der Effizienz des mathematisch-naturwissenschaftlichen Unterrichts – Posílení efektivity matematicko-přírodovědné výuky).

2000 V roce 200 se ředitelem IPN stává prof. dr. Manfred Prenzel. IPN získává rozsáhlý projekt BIQUA (Bildugnsqualität von Schule – Vzdělávací kvalita školy). V rámci tohoto projektu je koordinováno 32 dílčích projektů, na jejichž realizaci se podílí přední odborníci z různých univerzit z celého Německa. Vedle toho zajišťuje IPN realizaci přírodovědné komponenty výzkumu PISA 2000 (Programme for International Student Assessment – Mezinárodní program pro hodnocení žáků).

2003 V roce 2003 přebírá IPN koordinaci druhé fáze výzkumu PISA, který se v Německu obrací na 45 000 žáků.

2004 Ve snaze garantovat kvalitu vzdělávání začíná skupina expertů z IPN pracovat na vzdělávacích standardech pro přírodovědné předměty.

2006 V roce 2006 se IPN ujímá koordinace třetí fáze výzkumu PISA, jejíž těžiště spočívá v oblasti přírodovědného vzdělávání. IPN se stává jedním z pěti mezinárodních center, která pracují na tvorbě testů pro výzkum PISA.

Na základě interních materiálů IPN zpracoval Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Workshopy a konference Quantitative Methods in the Social Sciences/ European Science Foundation (2003-2007)

Kvantitativní metody v sociálních vědách – **Quantitative Methods in the Social Sciences (QMSS)** je čtyřletý vědecký program **Evropské vědecké nadace – European Science Foundation (ESF)**.

Program European Science Foundation

ESF jako sdružení evropských národních organizací odpovědných za podporu vědeckého výzkumu byla založena v roce 1974 a sídlí ve Štrasburku. Sdružuje 78 členských organizací (vědeckých institucí, akademií, grantových agentur apod.) ze 30 států. ESF je nezávislou neziskovou institucí, jejíž členové dostávají příspěvky z vládních rozpočtů jednotlivých zemí. Pro tuto organizaci je příznačná úzká spolupráce s *Evropskou komisí* v oblasti vědeckých zájmů. Na účasti ve vědeckých programech ESF se za Českou republiku od roku 1999 spolupodílí Grantová agentura České republiky (GA ČR) společně s Akademií věd České republiky (AV ČR).

Program ESF: Quantitative Methods in the Social Sciences

Program ESF QMSS se zaměřuje na posilování lidského kapitálu v oblasti analýz rozsáhlých a komplexních výzkumných databází v Evropě. Především se snaží podporovat panevropskou síť mladých výzkumníků. Probíhá jako série workshopů/seminářů, které umožňují výzkumníkům účastnit se pokročilých workshopů na vysoké úrovni v oblasti posledního vývoje v kvantitativních metodách. Umožňuje spolupráci mladých a zkušených výzkumníků, sdílet myšlenky a zkušenosti pocházející z nejnovějších výzkumů.

Program QMSS je řízen výborem ESF *Standing Committee for the Social Sciences (SCSS)*, který podporuje evropský kooperativní výzkum a je koordinovaný prostřednictvím *Steering Committee*, která je zodpovědná za celkové odborné směřování činností projektu. Za Českou republiku je v obou výborech prof. Petr Hebák z VŠE (ústav statistiky) v Praze. QMSS je projektem ESF v letech 2003-2007, nicméně organizátoři projektu žádali o podporu jeho pokračování. Na závěr programu je organizována **mezinárodní konference QMSS v Praze** ve dnech 20. 6. – 24. 6. 2007.

Témata workshopů

Workshopy jsou garantovány špičkovými odborníky z Evropy a ze Spojených států amerických v daných tematických okruzích, ve kterých jsou workshopy organizovány. Jedná se o 5 okruhů: Analýza longitudinálních dat (Analysis of Longitudinal Data), sběr a analýza network dat (Collection and Analysis of Network Data), analýza dat z více zemí a průřezových dat (Analysis of Cross-National Cross-Sectional Data), design a analýza intervenčních studií (Design and Analysis of Intervention Studies), měření, sběr dat a kvalita dat (Measurement, Data Collection and Data Quality). Za ČR je v týmech odborníků zastoupen prof. L. Rabušic v sekci Analysis of Cross-National Cross-Sectional Data.

Výstupy Centra pedagogického výzkumu PdF MU v návaznosti na projekt QMSS

Centrum pedagogického výzkumu mělo zástupce na workshopu v Belgii, na univerzitě v Hasseltu zabývajícím se longitudinální analýzou dat, novými směry v rámci statistického zpracování dat a softwary pro zpracování dat tohoto typu. Dále na workshopu na Kypru, na univerzitě v Lefkosii/Nicosii zabývajícím se tématem evaluace, evaluačních a intervenčních studií, experimenty, jejich designy, statistickým zpracováním dat a vhodným softwarem.

V návaznosti na první workshop získala K. Vlčková a M. Voelkle (Univerzita v Mannheimu) projekt QMSS tzv. *Short visit competition*, v jehož rámci vznikla za použití nových metod z workshopu analýza přežití (survival analysis) longitudálních dat o školní neúspěšnosti na jedné univerzitě v Německu. Dále také analýzy teorie strategií učení cizímu jazyku, kde byla testována teorie R. L. Oxfordové (1990), která empirickým datům nevyhovovala, a proto byla pomocí faktorové analýzy navržena jiná struktura teorie. Byly testovány základní známé teorie klasifikace strategií učení cizímu jazyku a provedeny dvě repliky výzkumu na relativně velkém souboru dat.

V návaznosti na druhý workshop byl realizován kvaziexperimentální výzkum (s diskontinuálním designem) e-learningu předmětu vyučovaného na PdF MU. Základní deskriptivní výsledky byly prezentovány na konferenci o e-learningu *SCO 2007* v Brně.

WWW odkazy

ESF a QMSS mají vlastní internetové stránky. Na www stránkách projektu QMSS http://www.s3ri.soton.ac.uk/qmss/ lze najít obsah workshopů a odkazy na základní literatury a odborníky. Na stránkách konference v Praze http://www.s3ri.soton.ac.uk/qmss/conf07/ lze najít přehled témat a cíle konference a další informace, včetně odkazu na konferenci ESRA (European Survey Research Association) http://easr.sqp.nl/esra/conferences/2007/, která na konferenci QMSS bezprostředně ve dnech 25. – 29. 6. 2007 navazuje.

Kateřina Vlčková (CPV PdF MU)

Rakouské pojetí učitelského vzdělávání a související diskuse

Je učitelské vzdělávání v Rakousku realizováno na vyšší úrovni než u nás? Jak se liší tamní systém učitelského studia od našeho? S jakými překážkami se setkávají rakouští studenti učitelství? Co jim naopak vyhovuje? Jaké problémy považují naši jižní sousedé na nejzávažnější v souvislosti se školstvím a vzděláváním? Na všechny uvedené dotazy se budu snažit odpovědět v následujícím příspěvku, neboť jsem měl možnost studovat čtyři měsíce na Pedagogické akademii v Kremsu ve spolkové zemi Dolní Rakousko.

Město Krems (cca 30 000 obyvatel) leží přibližně 70 km západně od Vídně na břehu Dunaje v krajině obklopené vinohrady. Tamní Pedagogická akademie je jednou ze tří vysokoškolských institucí působících ve městě. Pokud bychom přeložili do české pedagogické terminologie názvy studijních programů, které lze na Akademii studovat, jednalo by se o studium učitelství pro první stupeň základní školy, učitelství pro druhý stupeň základní školy a studium speciální pedagogiky. Ihned v úvodu je třeba upozornit, že pedagogické akademie v Rakousku nemají status univerzit, a tím pádem ani rakouští učitelé prvního a druhého stupně základní školy (s výjimkou těch, kteří vyučují na gymnáziích) nemusí mít vysokoškolské vzdělání. Tato skutečnost byla důvodem, proč jsem si vybral studium právě na Pedagogické akademii v Kremsu. Zajímalo mne srovnání systému a podmínek přípravy budoucích učitelů u nás a v Rakousku (například délka studia učitelství na rakouských akademiích je ve srovnání s Českou republikou pouze tříletá). Mimo to jsem chtěl využít zkušeností odborníků v oblasti didaktiky geografie působících na Akademii, neboť didaktika geografie má v Rakousku pevnou pozici mezi pedagogickými vědami.

Struktura učitelského vzdělávání v Rakousku pochopitelně vyplývá z rakouského školského systému, který je zejména v oblasti sekundárního školství odlišný od vzdělávacího systému v České republice. Především žáci jsou po absolvování prvního stupně základní školy rovnoměrně rozděleni do dvou typů nižších sekundárních škol. První z nich je zaměřený na všeobecné vzdělání spíše nadanějších žáků (*AHS – Allgemein bildende höhere Schulen, u nás například gymnázium*), druhý

typ (*Hauptschulen*) směřuje k zejména k přípravě žáků na výkon nejrůznějších druhů povolání. V Rakousku se tedy nemůžeme setkat s jednotným druhým stupněm základní školy, tak jak ho chápeme v podmínkách České republiky. Tohle rozdělení je důležité zejména pro pochopení role rakouských pedagogických akademií v učitelském vzdělávání, neboť tyto akademie mohou v tříletých programech připravovat pouze učitele *„Hauptschulen"*, tedy sekundárních škol, které nejsou primárně orientovány na tzv. studijní typy žáků.

Výše popsaný duální systém nižšího sekundárního vzdělávání a jemu odpovídající systém přípravy učitelů je v Rakousku v současnosti středem zájmu mnoha diskusí, nejen odborných (v rámci pedagogiky) ale i politických a jiných. Oba popsané typy nižších sekundárních škol se pochopitelně od sebe navzájem odlišují. Jednak ve vzdělání učitelů (požadavek tříletého, resp. pětiletého studia) a jednak ve skladbě žáků. Například ve Vídni je podíl cizinců navštěvujících *„Hauptschulen"* více než padesátiprocentní. To má za následek neochotu rakouských rodičů umísťovat do škol typu *„Hauptschulen"* své děti. Osobně bych tento jev přirovnal k efektu, se kterým se můžeme setkat na českých školách s vyšším podílem žáků romské populace. Tímto se pochopitelně problém prohlubuje. O některých školách (*Hauptschulen)* můžeme hovořit jako o místech, kde jsou žáci zahraničního původu (zejména z východoevropských zemí a Turecka) zcela segregováni. Tato segregace je příčinou nízkých jazykových kompetencí žáků, neboť sami mezi sebou komunikují rodnými jazyky a nikoliv jazykem země, ve které žijí. Nejsou zde výjimkou absolventi, kteří, ačkoliv se narodili v Rakousku, stěží ovládají základy německého jazyka. Segregace je pochopitelně podmiňována dalšími činiteli jako je nízké vzdělání a sociální status rodičů žáků či bydliště v oblasti s dominantním podílem nerakouské populace.

Diskuse týkající se uvedeného problému se soustřeďují především na otázku, zda je možné problém segregace dětí imigrantů (který je samozřejmě neudržitelný) vyřešit zavedením tzv. jednotné školy. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit rozdíl mezi rakouskou *„Hauptschulen"* a gymnáziem, jež jsem měl možnost v rámci svého studia navštívit. Rozdíly jsou patrné nejen v kázni žáků či materiálním vybavení, ale také v celkovém klimatu školy, které je na gymnáziích pochopitelně lepší. Mnohé *„Hauptschulen"* obtížně shánějí finanční prostředky na nejnutnější investice či pomůcky pro žáky. Finanční pomoc ze strany rodičů je spíše výjimečná.

Systém studia učitelství na Pedagogické fakultě MU a Pedagogické akademii v Kremsu se příliš neliší. Studium (pro nižší sekundární školu) je dvouoborové a studenti navštěvují přednášky a semináře, z nichž většina je povinná. Zásadním rozdílem je pouze skutečnost, že například v prvním ročníku studia pedagogického asistentství zeměpisu na PdF MU studuje více než 130 studentů, zatímco do prvního ročníku studia učitelství pro Hauptschule na Pedagogické Akademii v Kremsu nastoupilo v letošním roce pouhých 7 studentů. Můžeme zde tedy hovořit o individuálním přístupu ve výuce, neboť učitelé každého ze studentů znají a mohou mu věnovat mnohem více času. Další odlišností je systém pedagogických pra-

xí, který spočívá jak v pedagogických praxích souvislých (týden nebo dva týdny ve druhém resp. třetím ročníku), tak v pedagogických praxích krátkodobých, které jsou součástí běžné výuky na Akademii. Student tedy musí absolvovat každý týden v průběhu semestru další dvě hodiny pedagogické praxe na cvičné škole. Důležité je také uvést skutečnost, že vedením pedagogických praxí studentů může být pověřen pouze zkušený učitel s dlouhodobou praxí na daném typu škol a certifikátem umožňujícím mu tuhle činnost vykonávat.

Pokud srovnáme materiální vybavení Pedagogické akademie v Kremsu a Pedagogické fakulty MU, můžeme být velmi spokojeni, neboť tím, že můžeme využívat zázemí veliké univerzity, jsou naše podmínky na nesrovnatelně vyšší úrovni. Například informační systém, karty ISIC nebo přístup k internetu na studentských kolejích jsou pro studenty Akademie spíše hudbou budoucnosti. Mnohem obtížnější problém než chybějící materiální zázemí spatřují rakouští studenti v nízkých možnostech svého pracovního uplatnění po skončení studia. Je výjimkou, pokud čerstvý absolvent rakouské pedagogické akademie sežene v krátkém čase zaměstnání. Jelikož populační trendy hovoří spíše ve prospěch zavírání škol, reagovala rakouská vláda na nelehkou situaci absolventů pedagogických akademií na trhu práce doporučením maximálního počtu 25 žáků v jedné školní třídě. To by mělo v blízké budoucnosti přinést 1500 nových pracovních míst pro absolventy učitelských oborů v celém Rakousku.

Závěrem je třeba dodat, že čtyřměsíční studijní pobyt byl pro mne velmi přínosný, zejména v souvislosti s možností srovnání přípravy učitelů u nás a v Rakousku. Toto srovnání vyznívá například pro naši fakultu poměrně pozitivně. Je ale nutné upozornit, že jsem studoval na instituci neuniverzitního typu. Pokud bychom navzájem srovnávali univerzitní učitelské vzdělávání v České republice a v Rakousku, domnívám se, že zde bychom museli přijmout spíše roli učedníka, neboť pedagogické vědy (včetně oborových didaktik) jsou v Rakousku na velmi vysoké odborné úrovni. Této skutečnosti jsem využil například ke konzultacím ohledně výzkumné metodologie oborových didaktik, jelikož mnozí z vyučujících na Pedagogické akademii v Kremsu pedagogicky působí také na univerzitách. Přínosem mého studijního pobytu byla také příležitost studovat německy psanou odbornou literaturu, jež může být využita nejen pro zkvalitnění mé disertační práce, ale zejména při realizaci dalších pedagogických výzkumů.

Studijního pobytu jsem se zúčastnil v rámci řešení projektu č. 75 Podpora konkurenceschopnosti doktorských studentů a post-doktorských pracovníků jako členů výzkumných týmů řešeného na MU v r. 2007 v rámci rozvojových programů MŠMT pro VVŠ.

Petr Knecht (KGe a CPV PdF MU)

Komplexita a koherence ve Freibergu

Ve dnech 4. až 6. května 2007 využili někteří studenti Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity jedinečné příležitosti získat cenné zkušenosti na mezinárodním vědeckém fóru a spolu se svými vyučujícími vystoupili na konferenci *English Projects in Teaching and Research in Central Europe,* která byla svolána do německého Freibergu a která byla spolupořádána *Česko-saským vysokoškolským kolegiem (Sächsisch-Tschechisches Hochschulkolleg)* a *Centrem výzkumu angličtiny a aplikované lingvistiky (the REAL Centre – Research in English & Applied Linguistics) při Technické univerzitě v Saské Kamenici.*

Před kolegy ze Saské Kamenice, Ústí nad Labem, Plzně a Českých Budějovic prezentoval tým vedený Světlanou Hanušovou ve složení Hana Čujková, Kateřina Chudová a Jana Zerzová výsledky projektu *Course Design* a tým vedený Olgou Dontchevou-Navrátilovou ve složení Ivana Galetová a Ondřej Padalík vystoupil s příspěvkem na téma *LMS Moodle Support for Teaching Stylistics*. Světlana Hanušová a Petr Najvar rovněž referovali o projektu CPV videostudie cizích jazyků, jenž je realizován Centrem pedagogického výzkumu PdF MU v rámci projektu *Centrum základního výzkumu školního vzdělávání.*

Důležitým bodem jednání byla analýza příspěvků publikovaných ve sborníku Schmied, J., Haase, Ch., Povolná, R. *Complexity and Coherence: Approaches to Linguistic Research and Language Teaching.* Göttingen: Cuvillier Verlag, 2007, jehož vydání konferenci předcházelo. Příspěvky, které na konferenci zazněly, potom vyjdou ve druhé polovině roku 2007 v postkonferenčním sborníku.

Petr Najvar (CPV PdF MU)

Z Brna do Brna

Příklady z našeho malého pracoviště, kde se téměř všichni jeho členové střídají na delších nebo kratších stážích a studijních pobytech v zahraničí, ve mně vzbudily potřebu (nebo závist?) také se podívat do velkého světa s cílem poučit se, jak si vedou kolegyně a kolegové na jiných brněnských i mimobrněnských univerzitách. Mé lokomoční možnosti jsou omezené, proto jsem se zaměřil na dostupné veřejné dopravní prostředky. Nasedl jsem tedy do šaliny a se špiónskými záměry jsem navštívil brněnská pedagogická pracoviště. Nebudu uvádět, která pracoviště jsem navštívil, ani kritizovat a uvádět jména, ale pokusím se zachytit některé své poznatky a nejsilnější dojmy a snažit se jich využít pro zlepšení naší práce.

Mé závěry z pozorování a získaných zkušeností nebudou asi objektivní, protože jsem se zřejmě nakazil brněnským patriotismem. Jsem však ostražitý proti jeho přehánění blížícímu se kocourkovštině, jak se např. ukazuje ve věci přemístění nádraží

o kousek dále. Brněnští staromilci by totiž nejraději měli nádraží spolu s letištěm pod svými okny, nebo nanejvýš na náměstí.

Nelze pochybovat o odborné úrovni brněnských pedagogických institucí i mnohých jednotlivců, ale překvapuje, že poměrně málo spolupracují. Projevuje se to různě: málo se informují o svých akcích, nepočítají příliš s pomocí odborníků z jiných pracovišť, nevytvářejí společné vědecké týmy při řešení různých projektů atd. Paradoxně větší spolupráce je např. s Bratislavou, Prahou nebo s Vídní. Protože se v Brně každý s každým zná, nezřídka jsme svědky závisti a pomlouvání. V horším případě se objevují též denunciační dopisy, které po vzoru státních činitelů zpestřují, ale též nebezpečně vyostřují atmosféru. Až na několik výjimek v této situaci nevznikají v Brně žádná významnější pedagogická díla, která by se celostátně prosadila. Zato se od některých pedagogů ozývají nářky a lamentace, které vidí vše v černých barvách, samozřejmě kromě svých zásluh.

Než sundejme černé brýle a hledejme též příklady pozitivní. V Brně vycházejí dva významné pedagogické časopisy (Pedagogická orientace a Komenský), zástupci brněnských pedagogů stáli po mnoho let v čele České pedagogické společnosti, na jednotlivých pracovištích často vycházejí hodnotné sborníky a texty, slibně se rozvíjí spolupráce pedagogické teorie s praxí na školách atd. Některé krizové jevy, na které jsme upozornili, zřejmě souvisejí se střídáním generací, kdy představitelé starší generace pomalu odcházejí, ale nejmladší generace ještě po všech stránkách nedozrála. Její nástup je však zřetelný, a velmi nadějný. Nezapomínejme – musíme obstát ve srovnání s naléhavými požadavky současné společnosti i s nároky světové vědy. Tato výzva platí pro každého, kdo se chce do tohoto proudu na vysokých školách zapojit, každý se musí snažit držet krok, nelze se závistivě rozhlížet po úspěšnějších v této soutěži.

Nasedněme teď do Pendolina nebo autobusu a vydejme se do širých českých a moravských luhů. Zjistíme, že i v odlehlejších oblastech naší vlasti má Brno dosud velmi dobrou pověst, ať už je to z důvodu vědeckého věhlasu, brněnské pohostinnosti, jakostního vína a slivovice nebo přátelských vazeb. Nenechme se však ukolébat vlídným hodnocením, přátelským postojem, může to být jen výrazem korektního chování. Vždyť např. v matičce Praze brněnské publikace někteří autoři vůbec neznají, a to nikoliv ze zlé vůle, ale prostě je nezajímají publikace z tak odlehlé oblasti, zcela si vystačí s pražskými zdroji. Ale platí to i opačně!

Všude, ale zejména v Praze, se lze setkat s vynikajícími odborníky, s impozantními výkony, s výraznými výsledky. Jde o to, orientovat se na ně, inspirovat se jimi a pokud možno také s nimi spolupracovat. Zjistíte, že zatímco místní veličiny se často uzavírají do okruhu svých zájmů a svého úzkého horizontu, tito představitelé velké, otevřené vědy jsou vstřícní, velkorysí, ochotní pomáhat a spolupracovat. Potíž je však v tom, že těchto nároků na ně je příliš mnoho, nestačí všem vyhovět. I tak však byť krátké setkání s nimi může každého obohatit, posílit a inspirovat.

I když jsme putovali jen po naší vlasti, a to krátce, vrátili jsme se do Brna s podněty i s chutí do další práce. Není jí málo a není nezajímavá. Zbavili jsme se pocitu provinciální méněcennosti nebo naopak přílišného sebevědomí. Chceme se připojit k těm, kteří se vyrovnávají s rostoucími nároky světa, osvobodit se od zátěže malosti, ale na druhé straně pokorně i tvrdošíjně zdolávat všechny překážky.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Prázdninování

V období od června do září se pracovníci a spolupracovníci Centra pedagogického výzkumu PdF MU zúčastní řady zahraničních a mezinárodních konferencí a seminářů. Na těchto fórech budou prezentovat výsledky své samostatné i společné práce na projektech a výzkumech. Jejich účast na zahraničních konferencích byla umožněna získáním finanční podpory z projektu *Centrum základního výzkumu školního vzdělávání*, projektů GA ČR, fakultních i dalších grantů a projektů. Protože finanční nároky na účast na zahraniční konferenci jsou opravdu velké, byly pečlivě zvažovány a vybírány akce, kterých by bylo žádoucí se zúčastnit. Podmínkou účasti na konferenci byl její světový význam a věhlas a také schopnost aktivního vystoupení účastníků v angličtině. Po dlouhém a pečlivém zvažování byly vybrány tyto konference: ESERA ve švédském Malmö, EARLI v Budapešti, QMSS a ESRA v Praze, Europäischer Lesekongress v Berlíně a IARTEM v norském Tonsbergu. Podmínkou aktivního vystoupení účastníků na všech konferencích bylo předložení abstraktu nebo i příspěvků v plném znění, jež poté prošly recenzním řízením.

První významnou konferencí, které se ve dnech 20. – 23. června 2007 zúčastní v Praze Kateřina Vlčková, je konference QMSS (Quantitative Methods in the Social Sciences). Vystoupí s příspěvkem *University Drop-Out: A Structural Equation Approach to Discrete – Time Survival Analysis*, který vznikl ve spolupráci s M. Voelklem z University v Mannheimu v rámci projektu QMSS Short Visit Competition. Konference je určena především začínajícím výzkumníkům, kteří hledají nové směry v kvantitativním výzkumu, popřípadě se snaží se v něm lépe zorientovat a získat dovednosti se zpracováváním kvantitativních dat v programu QMSS. Ve dnech 25. – 29. června 2007 na konferenci QMSS volně naváže konference ESRA (European Survey Research Association), kde bude K. Vlčková prezentovat příspěvek diskutující teorii strategií učení cizímu jazyku, která je základem dotazníku SILL. Konference ESRA se koná jednou za dva roky a jejím hlavním cílem je mapovat činnost evropských výzkumníků a poskytnout jim platformu pro užší spolupráci.

Začátkem srpna (5. – 8. srpna 2007) se v Berlíně uskuteční 15. evropská konference o čtení (Europäischer Lesekongress). Je pořádána jednou za dva roky jako jedna z akcí Mezinárodní čtenářské asociace (International Reading Association).

Konference se zúčastní Veronika Najvarová a Petr Najvar s příspěvkem *Reading Strategies and the Development of Reading skills of Primary School Pupils* a prezentací posteru *Reading skills of Students of Faculties of Education* (poster vznikl na základě zpracování výsledků společného výzkumu s Janou Doležalovou z Univerzity Hradec Králové). Jejich účast je umožněna finanční podporou rozvojového projektu MU *Podpora konkurenceschopnosti doktorských studentů a post-doktorských pracovníků jako členů výzkumných týmů*.

V srpnu proběhne konference ESERA (European Science Education Research Association). I tato konference je organizována jednou za dva roky, letos se uskuteční v termínu 21. – 25. srpna 2007 ve švédském Malmö. V příspěvku *Opportunities to learn and Physics Instruction in the Czech Republic* (autoři: Tomáš Janík, Marcela Miková, Petr Najvar) budou posluchači seznámeni s některými výsledky CPV videostudie fyziky a navazujících výzkumů (založených na interview), týkající se poskytování příležitostí k učení v hodinách výuky fyziky na vybraných základních školách. V rámci konference bude uspořádáno mezinárodní symposium k problematice výzkumu výuky založené na analýze videozáznamu. Zúčastní se ho účastníci z Německa, Švýcarska a Norska.

Největší zastoupení bude mít CPV na konferenci EARLI (European Association for Research on Learning and Instruction), která se uskuteční 28. – 31. srpna 2007 v Budapešti. Příspěvek Tomáše Janíka, Marcely Mikové a Petra Najvara *The Structure of Physics Instruction in the Czech Republic* je součástí mezinárodního sympozia, kde budou prezentovány výsledky výzkumu výuky přírodovědných předmětů v různých zemích světa (Česká republika, Německo, Švýcarsko, USA). Kateřina Vlčková představí svůj příspěvek *Assessing the use of Foreign Language Learning Strategies and their Effectiveness at the Upper Secondary Comprehensive Schools in the Czech Republic* mapující výsledky deskriptivní části longitudinálního výzkumu strategií učení cizím jazykům studentů gymnázií.

Letní maratón zahraničních konferencí uzavře Petr Knecht účastí na konferenci IARTEM (International Association for Research on Textbooks and Educational Media), která se uskuteční 5. – 8. září 2007 v norském Tornsbergu. Bude prezentovat příspěvek *Didaktická transformace geografických pojmů v českých učebnicích zeměpisu z pohledu 14/15letých žáků.*

Doufejme, že prezentace příspěvků na zmíněných konferencí proběhnou dle očekávání a jejich autoři budou dobrými reprezentanty Pedagogické fakulty MU a výzkumného zázemí, které jim poskytuje.

Veronika Najvarová (CPV PdF MU)

Pedagogická fakulta MU v Brně
CP
Centrum pedagogického výzkumu
Educational Research Centre

Bulletin Centra pedagogického výzkumu

2007/3 (červen)

Toto číslo je věnováno konferenci
„Kurikulum v proměnách školy“

K aktuálním otázkám kurikula

Více než stovka pokusů postihnout definicí fenomén kurikula svědčí o tom, že jde o jev značně složitý, ale též významný a důležitý, který zaměstnává mnoho odborníků, ale též učitelů na celém světě. Počet publikací, studií, výzkumných zpráv a článků je už nepřehledný, takže nikdo není s to je všechny přečíst, nebo dokonce prostudovat. Proč tato problematika vyvolává takovou pozornost a proč se na její řešení vynakládá tolik úsilí? Odpověď najdeme v předmětu, který kurikulum reprezentuje. Je to obsah vzdělání v širokém slova smyslu, je to dědictví naší kultury, všechno to, co si žák ve škole osvojuje, čím se vyzbrojuje pro život. A to je věc velmi závažná, podstatně ovlivňující nejen životní osudy jednotlivce, ale též celou společnost. Lze se dokonce domnívat, že na orientaci vzdělávání, na jeho náplni a hloubce závisí budoucnost lidstva.

Na začátku civilizace musel náš dávný předek zvládnout všechno to, co mu umožňovalo přežít. Postupně však s rozvojem společnosti, výroby, nástrojů atd. docházelo k specializaci poznatků i dovedností a vznikly vyhraněné obory činností, z nichž se posléze vykrystalizovaly vědní disciplíny, které umožnily další pokrok. Spolu s tím stoupaly nároky na obsah vzdělání, ale celkem se stabilizovaný stav uchovával po dlouhé období. V polovině minulého století však došlo ke zvratu, kdy se lidské poznání začalo exponencionálně zrychlovat. Pro vzdělávací instituce všeho druhu vznikla nová situace – objevil se problém, čemu učit, jak vzdělávání orientovat a jak je zprostředkovávat stále většímu počtu lidí.

Není pochyb o tom, že lidstvo dosáhlo obrovských úspěchů, zejména v kognitivní oblasti, ale osobnostní stránka člověka, jeho mravní profil, duchovní rozměr jeho existence začal, zejména ve srovnání s technickou revolucí, stagnovat. Avšak další rozvoj lidské bytosti, ale ani společnosti nemůže být nevyvážený, jednostranný, musí se znovu nastolit nezbytná rovnováha mezi intelektovými a technickými možnosti člověka na jedné straně a mravní sférou na straně druhé, spolu s jeho zodpovědností za budoucí rozvoj lidstva. Už se ozývají varovné hlasy upozorňující na vzrůstající absenci hodnot ve společnosti, které by se neměly oslyšet. Právě kurikulum se může stát jedním z nástrojů, které by mohly přispět k orientaci člověka na další harmonický rozvoj osobnosti v souladu s podstatou lidství a podmínkami jeho existence.

Naznačme nejdůležitější problémové okruhy kurikula, které se dožadují řešení a kterým je proto třeba věnovat v teorii i praxi zvýšenou pozornost. Je to příležitost pro grantové projekty, výzkumné záměry i pro zkvalitňování výchovně-vzdělávací praxe:

- Nelze do nekonečna zvyšovat zátěž žáků novými poznatky, nezbytný je výběr základního učiva (core curriculum), a to jako trvalý proces.
- Informační společnost neustále zvyšuje nabídku snadno přístupných informací, ale nezbytné je učit se informace vybírat, třídit je a pracovat s nimi.
- Je žádoucí vytvořit takové flexibilní modely kurikula, které by zohledňovaly rozhodující determinanty při stanovení závazného kánonu nezbytných poznatků z různých oborů, podporovaly jejich koordinaci a integraci.
- Školní vzdělávání se většinou realizuje pod tlakem, který spíše vzbuzuje odpor než motivuje, je proto žádoucí změnit metodiku vzdělávání.
- Ze školního kurikula se vytrácí zřetel k duchovním hodnotám, jednostranně převažují zájmy materiální.
- Škola a rodina musí s příslušnou komunitou působit jednotně, vytvářet podmínky pro optimální rozvoj dětí a mládeže.
- Nárůst negativních projevů mládeže vyvolává nutnost zaměřit práci školy i na výchovné otázky a tuto problematiku zakotvit v kurikulu.
- Kurikulum by mělo vést k uvědomělému vztahu k ekologické problematice, nikoliv ovšem naivními kampaněmi.
- Plně počítat též s vlivem skrytého kurikula a rozvíjet žádoucí kompetence.
- Při zachování národního charakteru kurikula přispívat k jednotě v EU a k celoplanetární kultuře.

Většina uvedených námětů a požadavků se objevuje i v příspěvcích na naší konferenci, která završuje tříleté řešení grantového projektu *„Obsahová dimenze kurikula základní školy“* (GAČR 406/05/0246) a současně otevírá nové kurikulární téma v dalším, šíře pojatém výzkumném záměru (LC 06046). Hodnotící, srovnávací a kritický pohled na absolventa základní školy, který příspěvky přinášejí, ukazuje, do jaké míry se škole daří připravovat mladou generaci pro život ve společnosti vědění, pro svět bez válek a totalitních režimů, pro svobodný rozvoj člověka, který ovšem současně přijímá spoluzodpovědnost za trvale udržitelný rozvoj. Analýza jednotlivých faktorů by také měla naznačit sféry, kde se škole daří tyto cíle naplňovat, ale též odhalit, v kterých oblastech jsou mezery nebo dokonce selhání. V každém případě by naše setkání mělo přispět k hlubšímu poznání současných edukačních problémů a podpořit úsilí tuto vysoce aktuální problematiku řešit.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Program konference „Kurikulum v proměnách školy“ s anotacemi příspěvků

Středa 20. 6. 2007

10:00 – 12:00 Úvodní příspěvky

Doc. PaedDr. Vladislav Mužík, CSc.
Slovo úvodem

Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., PhDr. Tomáš Janík, Ph.D.
K cíli a programu konference „Kurikulum v proměnách školy“

Prof. PhDr. Zdeněk Helus, DrSc.
Kurikulum jako činitel žákovy personalizace
Anotace: Pojmy socializace, individualizace a personalizace v současném pojetí školního vzdělávání: jejich teoretický význam a praktické důsledky. Personalizační trend znamená zejména důraz na: žákovu kognitivní autoregulaci; rozvoj jeho metakognitivních způsobilostí; posilování jeho motivace sebeuplatnění; rozvíjení základních i specifických kompetencí žáků produktivně se orientovat v komplexitě úkolových situací; facilitující přístup učitele k využívání žákových vývojových i výkonových potencialit (vyjádřeno v pojmu „komplexní edukační péče“). Aktualizace poznatků z uvedených oblastí psychologického bádání do strategií práce s učivem a do pojetí absolventa základní školy. Ilustrující rozvedení na vybraných výukových situacích.

Prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
Student učitelství uprostřed proměn školního kurikula
Anotace: Kurikulární změny jsou kontinuálním procesem, který zahrnuje nejenom změny zásadnější povahy (např. příprava a realizace rámcových vzdělávacích programů v našich školách), ale i změny dílčí (např. inovace školního kurikula na ZŠ, spolupráce učitelů při integraci učiva). Zahrnují dimenzi obsahovou, ale také dimenzi procesuální, která spočívá v hledání možností, jak žáky zapojit do aktivního osvojování učiva. Referát vychází z reflexe situace studenta učitelství, který se ocitá uprostřed kurikulárních proměn – studuje odborné předměty, které se promítají do změn obsahu školního vzdělávání, připravuje se na rozpracovávání Rámcového vzdělávacího programu pro ZŠ do školních vzdělávacích programů, v průběhu pedagogické praxe se účastní na školách zpracovávání školních vzdě-

lávacích programů. Současně se připravuje na to, že se jako učitel bude podílet nejenom na projektování, ale i realizaci a hodnocení kurikula svých předmětů, že se bude stávat výzkumníkem kurikula, ale i poradcem rodičů svých žáků (např. jak podněcovat učení jejich dětí, jak se dětí ptát na učivo apod.). Naznačené (některé) okolnosti vyžadují změny v pojetí učitelského studia. V referátu se pokusím nabídnout několik otázek a nastínit možné, spíše alternativní, odpovědi, např.: Jaké kompetence vyžadují od budoucího učitele proměny školního kurikula? V zahraniční literatuře se objevuje termín „kurikulární myšlení studentů". Postačují budoucímu učiteli pouze odborné a pedagogické znalosti, nebo je třeba studenta připravovat na to, aby uměl jednat v pedagogických situacích, souvisejících s přípravou a realizací kurikula? Pokusím se objasnit nový pojem, který vstupuje do učitelského studia – pedagogická kondice. Jak zapojovat budoucí studenty, ale i učitele na fakultě do proměn školního kurikula? Jak spolupracovat se „školským terénem"? Jak propojovat teorii a praxi učitelského studia v oblasti (nejen) školního kurikula? (aktivizující metody výuky, akční výzkumy na ZŠ, sebereflexe atd.). Jak umožňuje strukturované učitelské studium (bakalářský a navazující magisterský program) propojovat odbornou a pedagogickou stránku kurikulárních proměn (jde o staronový problém integrace odborných a pedagogicko-psychologických předmětů, včetně oborových didaktik a pedagogické praxe).

Prof. PaedDr. Božena Šupšáková, Ph.D.

Umenie a kurikulum. Nové paradigmy v umeleckej edukácii

Anotácia: Autorka interpretuje výsledky výskumu postojov žiakov k výtvarnej výchove na slovenských základných školách. Získané poznatky zasadzuje do širšieho rámca učebných osnov. V ďalšej časti príspevku približuje medzinárodné výsledky výskumov, komparuje viaceré prístupy a naznačuje moderné smerovanie umeleckej edukácie. Dnes je moderným trendom integrácia poznatkovej bázy a synergické výchovné pôsobenie na jedinca, kolektív či komunitu. Umelecká edukácia už na základnej škole je formálne, obsahovo i významovo oveľa širší pojem, ako je naša výtvarná výchova (samotný pojem výtvarná výchova v našich učebných osnovách iba zúžene a čiastkovo odráža ciele, obsah, stratégie umeleckej a kultúrnej edukácie), prípadne hudobná či dramatická. Umelecká v súčasnom ponímaní zahŕňa také disciplíny, ako je vizuálne umenie (kresba, maľba, priestorová tvorba, dizajn), prezentačné umenia (tanec, hudba, divadlo), kreatívne písanie, nové média (v dôsledku informatizácie, internetizácie a multimédií sa objavuje digitálne umenie, počítačové umenie, virtuálne umenie, video umenie), história, kritika (avšak vo význame analýza, interpretácia, pozorovanie, hodnotový úsudok), estetika.

Doc. PaedDr. Vladislav Mužík, CSc.
Tělesná výchova z pohledu absolventa základní školy
Anotace: Cílem příspěvku je porovnat kurikulární záměry tělesné výchovy s praktickou realizací tělesné výchovy na školách z pohledu absolventů základních škol. Výzkumnou metodou je dotazníkové šetření provedené na výběrovém souboru studentů 1. ročníku středních škol, tj. čerstvých absolventů základní školy. Výsledky naznačují, že existuje nesoulad mezi kurikulárními požadavky a pedagogickou praxí. Získané poznatky mohou být východiskem jak pro případnou úpravu kurikula, tak pro praxi či přípravu učitelů tělesné výchovy.

13:30 – 15:30 Diskusní téma 1 – Učitel a kurikulum

Mgr. Jana Kratochvílová, Ph.D.
Výsledky průzkumu posuzujícího tvorbu ŠVP
Anotace: Příspěvek sumarizuje současný stav v tvorbě ŠVP a některé zkušenosti učitelů spojené s tvorbou školního kurikula.

PhDr. Jana Doležalová, Ph.D.
ŠVP ZV jako jedna z podmínek rozvoje čtenářské gramotnosti
Anotace: Příspěvek přináší výsledky analýzy ŠVP ZV za účelem zjištění podmínek na vybraných základních školách pro cílené rozvíjení čtenářské gramotnosti.

Mgr. Pavel Brebera, Mgr. Klára Kostková
Budoucí učitel jako tvůrce vzdělávacího programu – vzdělávací program jako tvůrce budoucího učitele
Anotace: V příspěvku bude představen specifický způsob přípravy studentů učitelství anglického jazyka na tvorbu vzdělávacích programů. Projektování kurikula zde bude primárně pojímáno jako nástroj profesního rozvoje v přípravném vzdělávání učitelů, jádrem příspěvku proto bude prezentace autentické zkušenosti tvorby vzdělávacího programu, získané v průběhu roční pedagogické praxe.

Doc. PaedDr. Daniela Valachová, Ph.D.
Učitel v kurikulárnych premenách skoly
Anotácia: Príspevok sa zaoberá problematikou prípravy učiteľa a výstavby jeho osobnostnej prípravy, tak aby bol schopný kvalitne riešiť školské kurikulum v prostredí novej, modernej školy. Učitel je nositeľom a sprostredkovateľom školského kurikula žiakom a zároveň je dôležitým činiteľom pri výstavbe a tvorbe školského kurikula.

Zuzana Lopušanová
Názory učitelov ZŠ na pojem kurikulum
Anotácia: Autorka sa v príspevku venuje prezentácii výsledkov svojej diplomovej práce. Názory učiteľov na možné kurikukulárne zmeny ako aj ich predstavy o tom, čo všetko patrí do ideového, obsahového i organizačného rámca sú súčasťou textu.

PaedDr. Soňa Kršjaková
Maping názorov učitelov a študentov učitelstva 1. stupňa ZŠ na pojmy pohyb a zdravie a ich vzájomnú súvislosť
Anotácia: Príspevok prezentuje výsledky prieskumu názorov učiteľov a študentov učiteľstva 1. stupňa ZŠ. Respondenti sa vyjadrovali k pojmom zdravie a pohyb a ako vnímajú ich vzájomnú súvislosť. V projektovaných kurikulárnych dokumentoch pre základnú školu na Slovensku sa uvažuje o vzdelávacej oblasti „Zdravie a pohyb". Kľúčovými výchovami by v nej mali byť telesná a zdravotná a kľúčovými pojmami pohyb a zdravie. Vnímanie a názory realizátorov projektovaných zmien t.j. učiteľov patria k vstupným informáciám k spracovaniu danej problematiky.

Ing. Oldřich Králík, CSc.
K problematice výuky ekonomie a společenských věd na pedagogických fakultách
Anotace: Úloha učitelů při vzdělávání a obrození českého národa. Postoj učitelů v období totalitních systémů (nacismu a komunismu). Transformace vzdělávacího a výchovného procesu po změně společenského, politického a ekonomického systému v roce 1989. Nezbytnost adekvátního podílu společensko-vědních disciplín zajišťovaných katedrou občanské výchovy.

15:45 – 17:45 Diskusní téma 2 – Problémy výzkumu a tvorby kurikula

Mgr. Světlana Hanušová, Ph.D.
Projektování cizojazyčné výuky v pregraduálním vzdělávání učitelů
Anotace: Příspěvek se zabývá projektováním výuky, které je hlavním tématem kurzu didaktiky angličtiny v posledním semestru studijního programu Učitelství anglického jazyka na PdF MU v Brně. Studenti v rámci tohoto předmětu projektují výuku angličtiny na druhém stupni základní školy na dobu jednoho roku. Cílem kurzu je připravit studenty na jejich budoucí roli tvůrců kurikula, kterou zdůrazňuje současná kurikulární reforma. Projektování výuky jakožto syntetické téma odráží komplexní charakter vyučovacího procesu. Projekty se zaměřují na přesvědčení a názory budoucích učitelů, cíle vyučování, jak je stanovují současné vzdělávací dokumenty, analýzu potřeb, specifikaci obsahu a učebních materiálů, metody výuky, řízení třídy, plán hodnocení, zohlednění žáků se specifickými potřebami a hodnocení kurzu.

Mgr. Petra Fridrichová
Kurikulum etickej výchovy v primárnom vzdelávaní v Slovenskej republike
Anotace: Príspevok sa zaoberá etickou výchovou ako vyučovacím predmetom v primárnom vzdelávaní. Analyzuje problematiku cieľov a obsahu, vhodné metódy práce a spôsoby hodnotenia výstupov predmetu etická výchova. V závere autorka poukazuje na možnosti inovácie kurikula etickej výchovy pre potreby spoločnosti.

Mgr. Ondřej Lochman
Evropská dimenze v kurikulu základní školy
Anotace: Příspěvek se zabývá možnými formami realizace evropské dimenze (dále jen „ED“) na druhém stupni základních škol. Zabývá se analýzou ED a kompetencemi, které má ED ve škole rozvíjet, jakou jsou postoje, znalosti a dovednosti: „K Evropě, O Evropě, V Evropě“. Mapuje možné přístupy realizace ED na školách, jako například celoškolní přístup či realizaci pomocí průřezového tématu. V závěru představí příklady realizace na základních školách a nabídne doporučení při realizaci ED v kurikulu základních škol.

Mgr. Karel Keller
K problematice bezpečnostního vzdělávání
Anotace: Bezpečnostní prvek kurikula ZŠ se, oproti zažitým stereotypům, skládá ze tří podmnožin: 1) ochrana člověka v krizových situacích – zde lze konstatovat, že ona základní orientace prováděna převážně na prvním stupni plní svůj úkol, děti povětšinou mají potřebné základní znalosti a dovednosti, což ale samo o sobě nestačí; 2) prevence kriminality – aktivity prováděné v této oblasti příslušnými orgány Policie ČR by bylo potřeba dostat na nějaký společný systémový základ, kterým by mohla být; 3) práce s vojenskou tradicí – pragmatické využití toho, co děti znají z oné záplavy různých historických filmů či internetových her různé kvality (např. poměrně velký zájem vyvolalo ve Slavkově moje konstatování, že v oné „bitvě tří císařů“ byl mnohonásobně větší počet bojovníků než u Troje či Termopyl, což pochopitelně většina z nich viděla, zejména na DVD. Nejde zde ale o vojenskou historii v onom smyslu, jak její interpretaci kritizuje Keagan – jako sled bitev a válek – ale o její etnografický rozměr, který je přítomen též v základech policejních ale i hasičsko-záchranářských činností. Pro současné bezpečnostní složky je práce s tradicí něco obdobného jako pro kteroukoliv firmu – součást formování firemní kultury, ale vojensko-bezpečnostní prvek doprovází celou linii národních dějin, bok po boku s náboženstvím („aliance meče a kříže“) potažmo v nové době s různými formami ideologie, včetně onoho současného formování „evropanství“. Ale to lze sledovat pouze v jeho etnografickém rozměru, přičemž není ani třeba rozšiřovat hodinovou dotaci. A navíc se po této linii můžeme dostat i přes onu barieru „cold war“, do které se z mnoha důvodů nikomu nechce.

PhDr. Věra Martinková, CSc.
Proměny školy a kurikula a jejich odraz v učebnicích
Anotace: Příspěvek se zabývá především vlivem proměn současného českého kurikula na české učebnice – zejména na jejich obsah a didaktickou složku – na jejich kvalitu, proměny a vývoj. Dnešními aktuálními oblastmi, kterým je třeba věnovat pozornost, jsou zejména rámcové vzdělávací programy a též příprava státních maturit (a k tomu směřující materiály CERMATu a SCIO). Autorka pojmenovává problematická místa, která zakládají důvody, proč učebnice někdy nemohou naplno rozvinout všechny své stránky v maximální kvalitě – ať již tyto problémy vyvstávají na úrovni škol, odpovědných ústavů nebo MŠMT ČR. Autorka příspěvku se k problematice staví z pozice autorů učebnic a nakladatelů, mezi něž sama patří. Využívá i zkušeností ze své praktické a výzkumné pedagogické činnosti (zejména na středních školách) a ze svých grantových výzkumů a prací pro MŠMT ČR.

Mgr. Pavel Novotný
Vizuální informace ve vybraných učebnicích dějepisu pro 9. ročník ZŠ
Anotace: Příspěvek je zaměřen na problematiku vizuální (neverbální) informace v učebnicích dějepisu pro 9. ročník ZŠ. Ve vybraných učebnicích bylo cílem zjistit početní zastoupení vybraných druhů vizuální informace a jejich porovnání. A zároveň nastínit, jaký prostor dávají autoři těchto učebnic vizuálním informacím vzhledem k textové složce učebnice.

Prof. PhDr. Alena Nelešovská, CSc., PhDr. Eva Šmelová, Ph.D.
Obor Učitelství pro mateřské školy z pohledu inovativních změn
Anotace: Příspěvek seznamuje s dílčími výsledky výzkumu realizovaného v rámci ESF se zaměřením na inovaci studijního programu oboru Učitelství pro mateřské školy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

PhDr. Dana Hübelová, PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., Mgr. Petr Najvar
Formy a fáze ve výuce zeměpisu: metodologický postup a vybrané výsledky CPV videostudie zeměpisu
Anotace: V předkládaném příspěvku představujeme metodologický postup a vybrané výsledky CPV videostudie zeměpisu. Předmětem analýz byly videozáznamy 50 vyučovacích hodin zeměpisu k tématu „přírodní podmínky České republiky“. Prezentujeme výsledky vztahující se k organizačním formám a fázím výuky a jejich časovému zastoupení. V návaznosti na to seznamujeme s výsledky vztahové analýzy, jež ukázala, které organizační formy se uplatňují v jednotlivých fázích výuky.

Čtvrtek 21. 6. 2007

9:30 – 12:00	Úvodní příspěvky

Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc.
K charakteristice absolventa základní školy
Anotace: Příspěvek podává na základě výzkumného šetření pohled na žáky ukončující základní vzdělávání a zjišťuje, jak jsou připraveni pro život, zejména na další studium. Závěry, také ve srovnání s jinými výzkumy, vyznívají celkem pozitivně, ale je z nich též zřejmé, že škola by měla více než dosud respektovat potřeby současné společnosti a své kurikulum výrazněji orientovat na kompetence, na rozvoj osobnosti a na etickou problematiku.

Doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc.
Sebereflexe, komunikace a socio-konstrukce reality
Anotace: Žáci se musí ve škole učit mnoho pojmů a operačních strategií. Jsou-li úspěšní, získávají nástroje pro činnost ve specifickém obsahovém poli – v oboru nebo profesi. Ale přitom se ze zřetele obvykle ztrácí spojení mezi disciplínou a osobním přístupem ke světu, který je disciplínou „vytvářen". Tím uniká souvztažnost mezi odbornými a humánními (etickými, sociálními) aspekty vzdělávání. V daném kontextu se článek soustřeďuje na úlohu sebereflexe a komunikace pro sociální a individuální konstrukci reality během školního vzdělávání. Autor dokazuje, že žáci jsou schopni porozumět principům a smyslu socio-konstrukce reality, jestliže mohou reflektovat procesy udávání důvodů nebo vysvětlování v komunikačních událostech výuky.

Doc. Dr. Mag. Renate Seebauer
Qualitätsdiskussion und Gesamtschuldebatte in Österreich
Anotace: Die gegenwärtige Diskussion um Bildungsstandards steht im Spannungsfeld von Bestrebungen um Schulautonomie und interne Schulentwicklung einerseits und der Implementierung einer nationalen Qualitätsevaluation andererseits. In der Tat reichen bei vielen Schüler/innen die in der Schule erworbenen Kompetenzen für die Teilnahme am Prozess des lebenslangen Lernens nicht aus; groß sind die Unterschiede in den Lernleistungen zwischen Klassen, Schulen und Regionen, selbst innerhalb gleicher Schulformen. Zu groß sind die regionalen Unterschiede; Bund und Länder arbeiten z.T. an unterschiedlichen Entwürfen der Bildungsstandards und die Wirtschaft fordert zu Recht sog. „Schlüsselqualifikationen" der Schulabgänger ein. Die Diskussion um Qualität mündet häufig in die Frage um Chancengleicheit/-gerechtigkeit und letztendlich in die periodisch aufkommende Gesamtschuldebatte.

Prof. PhDr. Mária Kožuchová, CSc., doc. PaedDr. Jozef Pavelka, CSc.
Požiadavky na vedecko-technickú gramotnosť absolventa základnej školy
Anotácia: Autori príspevku porovnávajú zameranie technického vzdelávania vo vybraných krajinách EU. Na základe komparácie i na základe odporúčania UNESCO vymedzili štruktúru vedecko-technickej gramotnosti. Tá sa pre nich stala východiskom vedeckého skúmania (s podporou grantu VEGA 1/2528/05) a vymedzenia základných kompetencií pre absolventov základných škôl v SR.

13:30 – 14:45 Diskusní téma 3 – Žák a kurikulum

PaedDr. Petr Bauman
Absolvent základní školy v trojí perspektivě
Anotace: Příspěvek se zabývá problematikou vymezení profilu absolventa základní školy ve vztahu k jeho další životní dráze, a to ve trojí perspektivě: (1) „očekávání trhu práce“ (podmínky pro úspěšné uplatnění se na trhu práce), (2) „očekávání střední školy“ (podmínky pro úspěšné navazující studium) a (3) „očekávání života“ (podmínky pro prožití kvalitního života v nejširším slova smyslu). Autor předkládá stručnou charakteristiku těchto perspektiv, analyzuje jejich dílčí konsekvence pro pojetí základního vzdělávání v komplexu české vzdělávací soustavy a, ve vztahu k základní škole, argumentuje pro dominanci třetí zmíněné perspektivy. S ohledem na výše uvedené se autor dále zamýšlí nad některými funkcemi, jež by v kurikulu základní školy mohla (či měla) plnit filozofie (praxe filozofování s dětmi): (a) kultivovat dovednost utváření komplexních a adekvátních úsudků nezbytných pro činění „každodenních životních rozhodnutí“ (což se v důsledku jeví jako podmínka, která je pro prožití kvalitního života klíčová); (b) být svorníkem mezi ideovou a obsahovou dimenzí kurikula: vytvářet prostor pro systematické promýšlení a analýzu idejí, z nichž vyrůstají dílčí vzdělávací obsahy, a přispívat tak k hlubšímu pochopení jejich podstaty, které pak učiteli i žákům umožňuje jejich aplikaci; (c) být prvkem, který napomáhá, aby se podstata kurikula nevytratila v průběhu jeho transformace od formy koncepční po efektovou.

Doc. PhDr. Miroslav Špánik, CSc.
Profil absolventa základní školy
Anotácia: Odborné, výchovné a praktické požiadavky na absolventa základnej školy.

Mgr. Ludmila Kamencová, Mgr. Jitka Blechová,
PaedDr. Hana Muhlhauserová, PhDr. Vladimíra Neužilová
Absolvent školy a klíčové kompetence
Anotace: Zamyšlení nad dopadem kurikulárních změn na žáka. Jak promění nové chápání cílů základního vzdělávání, rozvíjení klíčových kompetencí, zařazování průřezových témat do výuky, využívání aktivizujících metod nejen školu a učitele, ale i žáka, absolventa základního vzdělání. Pohled do konkrétního vyučovacího předmětu.

RNDr. Růžena Blažková, CSc.
Matematická gramotnost absolventa základní školy
Anotace: Jak se postupně vytváří matematická gramotnost dětí, jakou gramotností by měl být vybaven absolvent základní školy vzhledem k potřebám dalšího studia a požadavků praxe. Vzájemná korespondence matematické gramotnosti a očekávaných výstupů vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace.

Doc. PhDr. Eva Minářová, CSc.
Úroveň komunikace absolventa ZŠ
Anotace: Interakce a verbální komunikace probíhající ve škole mezi učitelem a žákem plynule přechází v interakci s ostatním společenským a sociálním prostředím. Příspěvek formuluje požadavky na komunikaci absolventa ZŠ v souvislosti s RVP ZV, sleduje funkčnost, kultivovanost a ekonomičnost. Připomíná pozitivní a negativní jevy ovlivňující úroveň komunikace a nastiňuje náměty k podpoře verbální aktivity žáka.

Doc. PhDr. Věra Janíková, Ph.D.
Realizační fáze kurikula základní školy a vysokoškolská příprava učitele cizích jazyků
Anotace: Moderní vzdělávací standardy pro základní vzdělávání vyžadují i modernizaci kurikula. Hledání jeho optimální podoby odpovídající potřebám současné společnosti i potřebám žáků daného věku patří k aktuálním pedagogickým tématům. Výsledky odborných diskusí ukazují, že konstitutivní (projekční) fáze moderně koncipovaného kurikula pro základní školu nabývá zřetelnějších kontur, reflektuje a implementuje nejnovější vědecké poznatky i požadavky mimoškolní reality. Otázkou zůstává, jak je na tyto změny připravena škola, zejména pak učitel. V příspěvku se proto zamýšlíme nad realizační fází kurikula, která se nám jeví jako jedna z nejzávažnějších pro úspěšnou realizaci cílů i obsahů formulovaných ve fázi projekční, a která velmi úzce souvisí s metodicko-didaktickou připraveností učitele. V návaznosti na rozvoj klíčových kompetencí žáka, jimž je v nových vzdělávacích standardech připisována zásadní pozornost a jejichž utváření a rozvoji má základní vzdělávání napomáhat, jsme se v nevelké výzkumné sondě zaměřili na to, jak je budoucí učitel německého jazyka ve fázi své vysokoškolské přípravy s těmito požadavky konfrontován a připravován uplatňovat je ve své edukační praxi.

PhDr. Kamil Štěpánek, CSc.
Absolvent základní školy v kontextech historického vědomí, vlastenectví a evropanství
Anotace: Příspěvek srovnává v kontextu výuky dějepisu vizi absolventa ZŠ s údaji některých mezinárodních výzkumů.

Doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
Prírodovedná gramotnosť jako súčasť profilu absolventa ZŠ
Anotácia: Autorka sa v príspevku venuje analýze pojmu prírodovedná gramotnosť vo vzťahu k modelu kultúrnej gramotnosti. Zamýšľa sa nad cieľmi prírodovedného vzdelávania vo vzťahu ku kompetenciám (spôsobnostiam) žiaka 1. stupňa. Prírodovedné vzdelávanie dáva do vzťahu s konceptom prírodovednej gramotnosti dieťaťa mladšieho školského veku.

PaedDr. Martina Pavlikánová, Ph.D.
Profil absolventa základní školy v oblasti výtvarné edukace
Anotace: Z pohledu potřeb dnešní společnosti je potřebné připravit absolventa základní školy k získání a rozvíjení zkušeností a dovedností důležitých pro existenci člověka. Počátkem 20. století člověk, který ovládal čtení, psaní a počítaní, byl považován za gramotného. No pro úspěch v 21. století, ve vědě, výrobě či kultuře, ovládat základní gramotnost nestačí. Můžeme mluvit o digitálním věku, který zahrnuje o mnoho víc, než jen základní gramotnost. Z hlediska výtvarné výchovy, jejích cílů a obsahu, mluvíme o rozvíjení vizuální gramotnosti, jako schopnosti rozumět základním prvkům vizuálních schémat, metod i médií. Rozumět zobrazením, abstraktům i symbolickým obrazům, tak důležitých pro komunikaci, ale především pro existenci v dnešní době.

15:00 – 17:30 Diskusní téma 4 – Profilace absolventa napříč kurikulem

Doc. PaedDr. Hana Horká, CSc., Mgr. Zdeněk Hromádka
Reálná vybavenost absolventa ZŠ k péči o životní prostředí
Anotace: V příspěvku jsou prezentovány výsledky výzkumného šetření zaměřeného zejména na úroveň orientace žáků v pojmech a vztazích z environmentální oblasti napříč vzdělávacími oblastmi.

PaedDr. Renée Grenarová, Ph.D.
Komponenty kulturologického výkladu v procesu vyučování ruského jazyka žáky v české škole (multimediální aspekt)
Anotace: Příspěvek je věnovaný utváření kulturní (transkulturní) kompetence v procesu vyučování a učení ruského jazyka českými žáky. Autorka analyzuje mož-

nosti použití multimédií v PowerPointových prezentacích. Naše zkušenost ukazuje, že PowerPointové prezentace mohou být užívány nejen při vyučování mluvnice a pravopisu, ale též v procesu vytváření kulturních (transkulturních) kompetencí. Proces osvojování kompetence se pak jeví jako rychlejší a efektivnější. Každá prezentace obsahuje 15 – 20 snímků s odkazy na webové stránky ruského Internetu. Žáci mohou ve virtuálním světě navštívit mnoho knihoven, divadel a muzeí. Takováto aktivita dobře slouží svému účelu, umožňuje totiž přímý kontakt s ruskou kulturou.

Mgr. Aleš Chupáč
Příspěvek výuky přírodovědných předmětů k rozvoji řešení problémů žákem základní školy
Anotace: Absolvent základní školy má být, podle novodobého kurikulárního dokumentu ČR – Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, vybaven dovednostmi řešit problémy na základě vhodně zvolených metod a postupů. Příspěvek se blíže zabývá nástinem některých možností, které umožňují rozvoj tzv. kompetence k řešení problémů u žáka ve výuce přírodovědných předmětů na základní škole.

RNDr. Eva Janoušková
Zastoupení a návaznost kurikula zeměpisu cestovního ruchu v aktuálních vzdělávacích dokumentech a v učebnicích pro střední školy
Anotace: Příspěvek se zabývá zastoupením učiva zeměpisu cestovního ruchu v základních dokumentech pro středoškolské vzdělávání a prezentací této problematiky ve středoškolských učebnicích zeměpisu. Cílem příspěvku je zhodnotit potenciální rozsah znalostí a schopností maturantů, na které lze navazovat při výuce geografie cestovního ruchu v bakalářském studiu.

Doc. PhDr. Vladimír Spousta
Vztah absolventa základní školy k umění
Anotace: Na základě autoreflexních výpovědí a případových studií jsou zjišťovány zdroje, příčiny a způsob utváření vztahu k umění obecně a k dominantnímu druhu umění zvlášť, forma a frekvence kontaktu s ním i jeho postavení v hodnotové hierarchii absolventa.

PhDr. Radovan Rybář, Ph.D.
Stojí estetická a citová výchova na okraji zájmu?
Anotace: Přeceňování významu technokratického vzdělávání a operativně metodického myšlení v současnosti. Podíl výuky estetické či citové výchovy na humanizaci a kultivaci žáka jako budoucího občana ČR.

PaedDr. Nataša Mazáčová, Ph.D.
Perspektivní orientace absolventů základní školy
Anotace: Příspěvek prezentuje výsledky průzkumu zaměřeného na zjišťování perspektivní orientace absolventů základní školy. Jedná se o zjišťování představ žáků o jejich budoucnosti, o jejich hodnotové orientaci a dalších aspektech osobnosti. Seznamuje s možnostmi rozvíjení perspektivní orientace u žáků základní školy, s možnostmi využití této metody v učitelské praxi.

Mgr. Gabriela Fišarová
Změny ve vnímání morálních hodnot u žáků základní školy
Anotace: Příspěvek popisuje výsledky výzkumu orientovaného na posun ve vnímání morálních hodnot u žáků sedmé třídy základní školy, kteří prošli semináři věnujícími se morální výchově. V rámci hodin společenskovědního semináře byla použita metodika morální výchovy charakteristická vyšší mírou interakce. Pro zjištění efektivity této metodiky bylo použito několik výzkumných metod kvalitativního i kvantitativního typu.

Bulletin Centra pedagogického výzkumu
2007/4 (červenec-srpen)

Bilance a výhledy kurikulárního výzkumu

Ve dnech 20. a 21. června 2007 se na PdF MU konala konference „Kurikulum v proměnách školy“, která byla určitým mezníkem ve výzkumu této problematiky v rámci aktivit CPV na PdF MU. Na jedné straně totiž byla konference závěrem grantového projektu „Obsahová dimenze kurikula základní školy“ (GA ČR 406/05/0246), na druhé straně zahajovala zkoumání tohoto fenoménu ve výzkumném projektu „Centrum základního výzkumu školního vzdělávání“ (LC 06046), v němž skupina řešitelů CPV PdF MU zkoumá otázky obsahu a procesu školního vzdělávání. Konferenci bylo věnováno číslo 3/2007 Bulletinu CPV, které přineslo anotace všech přednesených příspěvků. Dnes se chceme za konferencí ohlédnout, analyzovat její výsledky a vyvodit z nich závěry pro budoucnost.

V intencích končícího grantového projektu je v tisku závěrečný sborník „kurikulární trilogie“ tříletého výzkumu „Absolvent základní školy“ (1. sborník s názvem *Orientace české základní školy*, 2. sborník s názvem *Problémy kurikula základní školy*), který kromě studií obecnějšího charakteru mapuje vybavenost absolventa ZŠ pro další studium a pro život vůbec. Vysoce oceňujeme příspěvky pozvaných odborníků (prof. Heluse, prof. Skalkové, prof. Kožuchové, doc. Slavíka, doc. Wiegerové a doc. Seebauerové), ale velmi si vážíme všech účastníků, kteří jednání konference obohatili svými zkušenostmi, výsledky svých výzkumů i inspirativními podněty. Není možné se o všech jednotlivě vyjadřovat, navíc jsou v plném znění uveřejněny ve sbornících (sborník *Absolvent základní školy* a sborník *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*), spíš se zaměříme na některé přínosné myšlenky, které by neměly zapadnout.

Základnímu zaměření konferenčnímu jednání vtiskl orientaci úvodní referát prof. Heluse, který v návaznosti na socializaci a individualizaci výchovy vytyčil požadavek personalizace výchovy, tj. orientaci na žákovu kognitivní autoregulaci, využívající jeho vývojových i výkonových potencialit v rámci „komplexní edukační péče“. Toto zaměření podpořil také doc. Slavík zdůrazněním žákovy sebereflexe a orientací výchovy na souvztažnost mezi odbornými a humanitními (etickými, sociálními) aspekty vzdělávání. Sem směřuje i příspěvek prof. Skalkové, vyzvedávající důležitost myšlenkových operací žáků. Na konferenci silně zazněla potřeba posílení etických, morálních hodnot a citové výchovy (např. Fridrichová, Fišarová, Rybář, Maňák aj.).

Uveďme ještě alespoň heslovitě některé novátorské podněty a inspirativní náměty, které upoutaly pozornost: rozvoj kutikulárního myšlení učitelů (Švec), vědeckotechnická gramotnost (Kožuchová), zdravotně orientovaná tělesná výchova (Mužík), evropská dimenze kurikula (Lochman), potřeba ekonomického vzdělání (Králík), bezpečnostní vzdělávání (Keller), filozofování s dětmi (Bauman), péče o životní prostředí (Horká, Hromádka) aj. Uvedené problémové okruhy jsou výzvou pro další intenzivní práci v oblasti kurikula. Značnou pozornost vzbudily také další problémy a otázky, jako např. výchova estetická a umělecká (Šubšáková, Pavlikánová, Spousta), výchova jazyková (Hanušová, Janíková, Grenarová) i jiná témata. Cenným obohacením konference byly též příspěvky vztahující se k jednotlivým vzdělávacím oblastem, oborům a vyučovacím předmětům. Zastoupeny byly: čeština, matematika, cizí jazyky (angličtina, němčina, ruština), dějepis, zeměpis, tělesná výchova, výtvarná výchova, přírodověda a ekologie.

K zamyšlení vyzývá i metodologická stránka příspěvků. Lze konstatovat, že v celém souboru příspěvků bylo uplatněno bohaté instrumentarium výzkumných metod, nicméně toto zjištění nepřináší plné uspokojení, protože jednotlivé výzkumné metody byly uplatněny nerovnoměrně a v různé kvalitě. Naprosto převládalo dotazníkové šetření, ovšem závěry se často vyvozují z malého vzorku respondentů. Vyzvednout je třeba komparativní studie, analýzu dokumentů (RVP ZV), zejména učebnic. Časté je využití pozorování, rozhovoru a úspěšně bylo využito také zobecňování zkušeností, zvláště šlo-li o zpracování výsledků bohaté edukační praxe. V několika případech byl použit školní experiment, pro jehož jednoznačné vyznění by ovšem bylo třeba zajistit nezbytné podmínky. Originální metodologickou úroveň prokázala studie o formách a fázích ve výuce zeměpisu (Hübelová, Janík, Najvar), a to nejen využitím analýzy výuky na základě videozáznamů, nýbrž též aplikováním vztahové analýzy zjištěných údajů. Celkem se však ukazuje, a to nejen v příspěvcích na konferenci, že metodologickým otázkám v pedagogických výzkumných šetřeních je třeba věnovat zvýšenou pozornost.

Shrneme-li stručně výsledky konference, které můžeme označit za přínosné, lze říci, že se do značné míry podařilo získat pro společné řešení výzkumného tématu oborové didaktiky na fakultě, což bylo jedním ze záměrů projektu, ovšem k plné spokojenosti je daleko, poněvadž někteří oboroví didaktikové tuto orientaci své práce nesdílejí. Na druhé straně se ukázalo, že problematika kurikula je velmi vhodná ke spolupráci pedagogiky, psychologie a oborových didaktik, protože společným styčným bodem pro všechny uvedené disciplíny je nové pojetí vzdělávacího procesu. Nehledě na to, že je toto téma velmi aktuální a jeho optimální řešení pro společnost nezbytné. Přínosem konference byla též úzká spolupráce řešitelů s řediteli a učiteli škol, takže docházelo k oboustrannému ovlivňování. K pozitivním stránkám lze přičíst také to, že na konferenci vystoupli také doktorandi, kteří ve svých disertačních pracích zpracovávají tuto problematiku. Přínos konference k ústřednímu tématu sice nepostihuje problematiku absolventa ZŠ komplexně, protože

její celou šíři ani nelze vyčerpat, ale přesvědčivě zdokumentované jevy mohou přispět k poznání úrovně absolventů a upozornit na deficity, které se v působení školy projevují. Podněty, které na konferenci zazněly nebo v průběhu řešení celého projektu byly identifikovány, mohou být inspirací pro další badatelskou práci v této oblasti.

Žádný výzkum, tím méně jedna konference, nemůže obsáhnout všechny otázky, problémy a modality, které zkoumaná realita obsahuje. Vždy je však žádoucí, aby byly vytyčeny perspektivy a naznačeny obzory, které se řešením problematiky otevřely a které vyzývají k dalším aktivitám, k novým pokusům o jejich zdolání a nalezení řešení. Některé z těchto vyvstavších problémů naznačíme:

- Na tvorbě kurikula se podílí celá řada činitelů, kteří jsou většinou anonymní, a tedy i bez odpovědnosti. Je žádoucí vytvořit model tvorby kurikula, který by vyznačil podíl jednotlivých aktérů.
- Analýza školských dokumentů ukazuje, že v obsahové struktuře nejsou dostatečně nebo vůbec zastoupeny některé obory a oblasti lidského vědomí a chování, které jsou pro další rozvoj naší civilizace nezbytné. Je to např. otázka hodnot, problematika estetické a hlavně morální výchovy.
- Edukace se stále víc soustřeďuje na osobnost žáka (personalizace), tím se do popředí dostává nutnost podpory tvořivé osobnosti.
- Novým strukturním prvkem kurikula se stávají kompetence, proto je nutno věnovat pozornost jejich pojetí a formování.
- Grantový projekt Obsahová dimenze kurikula ZŠ přinesl některé podměty k rozvoji oborových didaktik. V tomto trendu je nutno vytrvale pokračovat.
- Je záhodno do zkoumání problematiky kurikula ve větší míře zapojovat zkušené a tvořivé učitele a dbát o implementaci analýz a výzkumných nálezů do výchovně-vzdělávací práce školy.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Výzkum kurikula na PdF MU pokračuje

Pedagogická fakulta MU se spolu s Pedagogickou fakultou UK stala řešitelským pracovištěm projektu MŠMT LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání, který je řešen v letech 2006-2010. Dílčí cíle tohoto projektu jsou:

- Cíl 1: Vypracovat srovnávací studii analyzující a hodnotící vývoj a současný stav vzdělávacích soustav transformujících se společností Visegrádské skupiny zemí (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko) od roku 1989 až do současnosti.
- Cíl 2: Vypracovat analytické studie o vzdělávacích systémech ve vybraných evropských zemích, které se vzájemně liší typem školské soustavy. Tyto studie budou zároveň obsahovat komparaci s českým vzdělávacím systémem.

- Cíl 3: Kriticky posoudit stav naplňování principu spravedlivosti ve vzdělávání školskými systémy ve vybraných evropských zemích na základě dat z empirických výzkumů a navrhnout strategie v oblasti vzdělávání podporující sociální soudržnost ve společnosti.
- Cíl 4: Vypracovat analýzu požadavků různých skupin společnosti na školní vzdělávání (rodiče, žáci, učitelé, ředitelé, zřizovatelé škol, zaměstnavatelé) na základě empirického šetření a zjistit, jak jsou spokojeni s naplňováním vzdělávacích cílů českými školami.
- Cíl 5: Identifikovat na vybraném vzorku škol metodou případových studií systém vnějších a vnitřních faktorů, které ovlivňují reálnou podobu fungování a rozvoj české školy na začátku 21. století.
- Cíl 6: Navrhnout teoretický model tvorby kurikula všeobecného vzdělávání vzhledem k potřebám společnosti vědění a propracovat metody vedoucí k osvojení klíčových kompetencí.
- Cíl 7: Vyvinout metodologický přístup komplexní analýzy procesů vyučování a učení vzhledem ke specifice obsahu vzdělávacích činností a aplikovat jej na analýzu procesů vyučování a učení v rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí.

Koordinátorkou celého projektu je doc. PhDr. Eliška Walterová, CSc. z PedF UK Praha. Brněnská skupina řešitelů se soustřeďuje hlavně na dílčí cíle 6 a 7, jejím vedoucím je doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D. Dosavadní orientace na kurikulární problémy základní školy se v novém projektu prohlubuje a rozšiřuje. Stručně budeme charakterizovat dílčí cíl projektu (6) vztahující se ke kuriklární problematice.

Jako vstupní informace pro teoretický model tvorby kurikula budou analyzovány zejména obecné sociální a pedagogické teorie tvorby cílů vzdělávání, a koncepty všeobecného vzdělávání ve společnosti vědění (dokumenty UNESCO, OECD, EU) a provedeny komparace tvorby modelů kurikula v evropských zemích. Teoretický model bude konfrontován s českými kurikulárními dokumenty, zejména s RVP pro základní vzdělávání a vzdělávacími potřebami v návaznosti na cíl V004. Empirickým výzkumem, v návaznosti na dílčí cíl V007, budou zjišťovány možnosti a metody osvojování klíčových kompetencí ve zkoumaných obsahových oblastech. Výsledky těchto zjištění budou využity pro revizi teoretického modelu a formulování doporučení k postupům zkvalitňujícím obsah školního vzdělání.

Etapy řešení dílčího cíle 6 jsou následující: kritické analýzy literatury a mezinárodních dokumentů (2006); vývoj modelu tvorby kurikula všeobecného vzdělávání (2007); empirický výzkum procesu osvojování klíčových kompetencí ve vybraných obsahových oblastech, výzkumná zpráva, interní oponentura (2008); revize teoretického modelu, finalizace syntetické monografie, oponentura, recenze, publikace (2009).

Hlavním výsledkem dílčího cíle 6 bude syntetická teoretická práce zaměřená na cíle a obsah školního vzdělávání a metodologii jejich utváření. Zpracování problematiky bude vycházet z kritického rozboru domácí a zahraniční literatury o utváře-

ní konceptu všeobecného vzdělání v podmínkách společnosti vědění a kurikulárního výzkumu a vývoje. Práce zároveň naváže na výzkum současných metodologických přístupů k tvorbě rámcových a školních vzdělávacích programů a na výzkum požadavků kladených na školní vzdělávání různými skupinami společnosti (viz dílčí cíl 4). Zvláštní pozornost bude věnována prozkoumání vztahu mezi klíčovými kompetencemi a obsahy vzdělávání (učivem). V návaznosti na dosažené výsledky budou navrženy změny v pojetí kurikula a konkrétní inovační postupy směřující k trvalému procesu zkvalitňování obsahu školního vzdělávání. Práce bude mimo jiné iniciovat tvořivou práci učitelů při inovacích v tomto směru.

Podrobnosti na: http://www.oleweb.net/tvorba/reces

Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Vybrané publikace pracovníků CPV vztahující se k problematice kurikula

Sborníky:

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds) *Orientace české základní školy*. Brno : MU, 2005.

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006.

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds) *Absolvent základní školy*. Brno : MU, 2007.

JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula.* Brno : Paido, 2007.

HANUŠOVÁ, S.; NAJVAR, P. (eds.) *Foreign Language Acquistion at an Early Age. Osvojování cizích jazyků v raném věku.* Brno : MU, 2006. ISBN 80-210-4149-8

Monotematické číslo časopisu *Orbis scholae* 1/2007
http://www.oleweb.net/tvorba/reces/dokumenty.htm

Studie:

JANÍK, T. Na jaká témata se zaměřuje výzkum v oborových didaktikách? In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds) *Bulletin CPV PdF MU v Brně 2006.* Brno : MU, 2006, s. 9-26.

JANÍK, T. Obsah vzdělávání. In PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie.* Praha : Portál, 2008 (v tisku).

JANÍK, T. Problémy české základní školy z pohledu výzkumu (2000-2005). *Komenský,* 2006, č. 1, s. 17–25.

JANÍK, T.; MIKOVÁ, M. Metodologický postup videostudie CPV: analýza realizovaného kurikula ve výuce fyziky na 2. stupni základní školy. *Pedagogický výzkum: reflexe společenských potřeb a očekávání? Sborník příspěvků z XIII. Konference ČAPV.* Olomouc : PdF UP, 2005, s. 102-106.

JANÍK, T.; NAJVAROVÁ, V. Problémy školního vzdělávání ve světle výzkumů TIMSS a PISA. In GREGER, D.; JEŽKOVÁ, V. (eds) *Školní vzdělávání (Zahraniční trendy a inspirace).* Praha : Karolinum, 2006, s. 102–123.

JANÍK, T.; SLAVÍK, J. Vztah obor-vyučovací předmět jako metodologický problém. *Orbis scholae,* 2007, roč. 2, č. 1, s. 54-66.

KNECHT, P. Frekvenční pojmová analýza učebnic zeměpisu pro ZŠ. In KNECHT, P. (ed.) *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik.* Brno : MU, 2006, s. 150–154.

KNECHT, P. Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně základních škol. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou.* Brno : Paido, 2006, s. 85–96.

KNECHT, P. How Czech pupils appraise geography text books. In SCHMEINCK, D. (ed.) *Research on Learning and Teaching in Primary Geography.* Karlsruhe : Pädagogische Hochschule Karlsruhe, 2006, s. 129–147.

KNECHT, P. Několik poznámek k věkové přiměřenosti geografických pojmů uváděných v učebnicích zeměpisu. In *Česká geografie v evropském prostoru.* České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2006, s. 169-174.

KNECHT, P.; WEINHÖFER, M. Jaká kritéria jsou důležitá pro učitele ZŠ při výběru učebnic? In *Sborník příspěvků 14. konference ČAPV [CD-ROM].* Plzeň : PdF ZČU, 2006.

MAŇÁK, J. Kompetence ve struktuře kurikula. In GREGER, D.; JEŽKOVÁ, V. (eds.) *Školní vzdělávání (Zahraniční trendy a inspirace).* Praha : Karolinum, 2006, s. 87–101.

MAŇÁK, J. Modelování kurikula. *Orbis scholae,* 2007, roč. 2, č. 1, s. 40-53.

MAŇÁK, J. Výukové metody a školní vzdělávací programy. *Komenský,* 2006, roč. 131, č. 2, s. 6-8.

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Cíle výchovy a vzdělávání. In PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie.* Praha : Portál, 2008 (v tisku).

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Kurikulum. In PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie.* Praha : Portál, 2008 (v tisku).

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Model tvorby kurikula všeobecného vzdělávání. *Orbis scholae,* 2006, č. 1, s. 98–110.

NAJVAROVÁ, V. Jaké strategie používají studenti učitelství při studiu odborného textu? In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou.* Brno : Paido, 2006, s. 111–120.

SLAVÍK, J.; JANÍK, T. Teorie, výzkum a tvorba školy. *Pedagogika,* 2006, č. 2, s. 168–177.

ŠVEC, V.; MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Některé problémy výzkumu kurikula. In *Sborník příspěvků 14. konference ČAPV [CD-ROM].* Plzeň : PdF ZČU, 2006.

Bulletin Centra pedagogického výzkumu
2007/5 (září-říjen)

Dění konferenční

V poslední době se konalo několik zajímavých konferencí, seminářů a dalších akcí, které by neměly uniknout pozornosti fakultní veřejnosti. Pokud jsme se jich zúčastnili nebo z nich získali zprávy, rádi tyto informace zveřejňujeme. Náš pohled zajisté není úplný, poněvadž o mnohých pozoruhodných akcích nevíme. Tím narážíme na závažný problém – některé tyto počiny, ač jsou významné a pořádala je fakulta, proběhly jaksi téměř utajeně, dozví se o nich jen omezený okruh odborníků, ostatní zájemci o nich často nezískají ani dodatečně žádnou informaci.

Malá propagace a následkem toho malá informovanost neumožňuje využít dosažených výsledků v širším měřítku a navíc poškozuje obraz fakulty v očích veřejnosti. Z jednotlivých oborů se tak vytvářejí uzavřené společnosti „zasvěcených“, které málo komunikují s okolním prostředím, uzavírají se do sebe a mohou dospět i k falešnému sebeuspokojení.

Po vzoru velkých mezinárodních konferencí se i na mnohem skromnější akce požaduje poplatek (někdy značný), čímž se odrazuje nemálo zájemců. Jako protihodnota se nabízí „pohoštění“ a otištění příspěvku ve sborníku ve formě CD-ROM. Akce konané v režii fakulty by snad měly vybírat poplatky jen nezbytně nutné a neměli by je platit studenti, případně důchodci.

Vzájemná informovanost pracovníků fakulty, pracoviště, které sleduje společný cíl přípravy budoucích učitelů, je velmi žádoucí, ba pro dosažení kvalitních výsledků nezbytná. I neúplný přehled akcí, o nichž informujeme, nás totiž motivuje, abychom se též snažili přispět k vyšší úrovni naší společné práce.

Josef Maňák, Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Konference Kurikulum v proměnách školy

Konference, která proběhla 20. a 21. června 2007 v Brně, završovala tříleté řešení grantového projektu GA ČR 406/05/0246 *Obsahová dimenze kurikula základní školy* a současně zahajovala projekt nový, a to *Centrum základního výzkumu školního vzdělávání* LC 06046. O těchto dvou projektech jsme informovali v 3. a 4. čísle Bulletinu. V této zprávě se proto můžeme zaměřit jen na některé výsledky, které konference přinesla, a na zásadní problémy, které otevřela.

Na naléhavou problematiku upozornil úvodní referát prof. Z. Heluse, který analyzoval posun zájmu výzkumníků, teoretiků a učitelů od sledování socializace indi-

vidua ke zkoumání otázek jeho personalizace v edukačním procesu. Jde o trend, který je charakteristický pro současné pedagogické koncepce zdůrazňující jedinečnost každé lidské osobnosti. Toto hledisko klade zvýšené nároky na učitelovu práci, předpokládá mimo jiné prohloubený individuální přístup ke každému žáku v zájmu jeho optimálního rozvoje vzhledem k požadavkům společnosti vědění. Je však otázkou, jak např. určit individuální kurikulum tak, aby zajišťovalo nezbytnou společnou úroveň poznání a současně maximálně respektovalo personální zrání každého jednotlivce. Další problém, který se v této souvislosti objevuje, je hranice této personalizace (zvýšené individualizace?).

Další neodkladné otázky vyvstaly v konfrontaci představ a reality v pohledu na absolventa základní školy. Je to problém, který v poslední době vzbuzuje zájem celé naší veřejnosti, protože novináři a různí „činitelé“ jsou znepokojeni úpadkem znalostí absolventů škol, ale hlavně chováním naší mládeže. Je přirozené, že pozornost se soustřeďuje na školu a učitele, která se obviňuje z neschopnosti zvládat tuto problematiku. Východisko ovšem není v tom, že učitelé projdou příslušným školením, jak se mnozí naivně domnívají, protože jejich síly jsou v tomto ohledu nedostatečné. Jde totiž o celospolečenské klima, které se pochopitelně promítá i do chování mládeže. Je třeba změnit vystupování politiků, zkulturnit práci novinářů, přísně trestat zloděje a tuneláře, vyměnit zkorumpované soudce atd.

Právě tyto negativní příklady vytvářejí společenské klima, v němž mládež vyrůstá. Je třeba začít u sebe a v rámci své působnosti vytvářet kolem sebe kulturní prostředí. To však nikdo nechce slyšet, a zlepšení očekává od učitelů.

Jednání konference se soustřeďovalo na otázky kurikula, jeho výzkumu a tvorby, realizace ve vzdělávacím procesu atd. Zvlášť silně zazněly hlasy vztahující se k problematice estetické a mravní výchovy, v nichž absolventi vykazují citelné nedostatky, jak to dokumentovaly některé výzkumy. Nechyběly ani podněty z praxe, které vycházely ze zkušeností tvorby školních vzdělávacích programů. Jak je vidět, konference řešila závažnou problematiku školy, kriticky poukázala na současný stav, ale naznačila též cesty k zlepšení. Z konference budou publikovány dva sborníky, na dosažené výsledky bude možno navazovat a v tomto směru dále pokračovat.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Checkpoint Literacy
15. evropská konference o čtení v Berlíně

Významná konference určená všem odborníkům a zájemcům o problematiku čtení, jazykového vzdělávání a gramotnosti se uskutečnila v srpnu 2007 v Berlíně. Evropské konference o čtení jsou organizovány jednou za dva roky, letos se jednalo již o patnáctou konferenci a třicetiletá tradice zájmu o čtení a gramotnost byla patrná ve většině příspěvků. Na letošní konferenci se přihlásilo přes 550 účastníků z celého světa, čímž se konference zařadila mezi největší z dosud uskutečněných evropských konferencí o čtení.

Konferenci organizovala Německá asociace pro čtení a psaní (Deutsche Gesellschaft für Lesen und Schreiben – www.dgls.de) ve spolupráci s Komisí pro mezinárodní rozvoj v Evropě (International Development in Europe Committee). Záštitu nad celou akcí převzalo Spolkové ministerstvo pro vzdělávání a výzkum (The Ministry of Education and Research), Mezinárodní čtenářská asociace (The International Reading Association – www.reading.org) a vydavatelství odborných knih a učebnic (Pearson Education, Dussmann das KulturKaufhaus, Waxmann Verlag). Konference se konala v historických prostorách Humboldtovy univerzity v Berlíně.

Problematika gramotnosti jako mnohodimenzionální a široce pojímaný jev, umožnila organizátorům navrhnout šestnáct témat, ke kterým se účastníci mohli vyjadřovat a o kterých mohli jednat a diskutovat. Některá z těchto témat jsou již tradičně zařazována do programů konferencí, jiná se objevila nově. Konference nabízela prostor zabývat se těmito tématy: Předškolní a raná gramotnost (Preschool Literacy and Early Literacy); Čtenářské kompetence, motivace a chování (Reading Competence, Motivation and Behaviour); Rozvoj psaní a hláskování (Writing and Spelling Development); Mluvený jazyk a gramotnost (Oral Language and Literacy); Hodnocení jazykového a gramotnostního vývoje (Assessment of Language and Literacy Development); Gramotnost jako jev multilingvní a multikulturní (Multilingual and Multicultural Literacy); Učitelé čtení a výukové strategie (Reading Teachers and Teaching Strategies); Školy úspěšné v rozvoji gramotnosti (Schools Where Literacy Thrives); Gramotnost a knihovny (Literacy and Libraries); Gramotnost a technika (Literacy and Technology); Gramotnost a demokracie (Literacy and Democracy); Programy na odstraňování problémů se čtením a hláskováním (Reading and Spelling Difficulties and Intervention Programmes); Gramotnost dospívajících a dospělých (Adolescent and Adult Literacy); Mezinárodní výzkumy gramotnosti (International Literacy Studies); Gender a gramotnost (Gender and Literacy) a volná témata (Free Papers). Příspěvek pro každé z témat mohl být zpracován formou přednášky, posteru, zaměřené sekce, diskuse u kulatého stolu, symposia, workshopu nebo vyžádaného referátu.

V průběhu čtyř dní odezněly tři vyžádané plenární referáty. Vysokou úroveň měl již tradičně vyžádaný referát A. Schleichera *Literacy Skills in the Information*

Age (Gramotnostní dovednosti v informačním věku), ve kterém posluchače seznámil s vybranými, dosud nepublikovanými výsledky mezinárodního výzkumu PISA 2006 a uváděl je do souvislostí s dřívějšími zjištěními. Interpretaci získaných dat prováděl na základě informací o jednotlivých vzdělávacích systémech zúčastněných zemí. Svým referátem *How to Inspire and Engage Students to Read (Jak inspirovat a získat studenty pro čtení)* volně navázala P. Linnakylä na hledání odpovědi na otázku, proč některé země dosahují opakovaně a statisticky významně lepších výsledku než země ostatní, což ilustrovala na příkladu finského školství. Pokusila se o analýzu faktorů podmiňujících dosažení vyšších skóre v mezinárodních testech gramotnosti a aspektů přispívajících k rozvoji dětského čtenářství. Na problémy spojené s mezinárodním testováním gramotnosti a především na rizika srovnávání a interpretací získaných dat a výsledků upozorňoval A. Luke ve svém referátu *What counts as the „Critical Literacy" in New Times? (Co se myslí „Kritickou gramotností" v nové době?).* Odvolává se především na odlišné historicko-kulturní aspekty a tradici jednotlivých školských systémů, které jsou jako důležité faktory v koncepcích mezinárodních výzkumů (např. PISA nebo PIRLS) zcela opomíjeny. Velmi podnětnými a inspirujícími byly příspěvky týmu organizujícího mezinárodní výzkum PIRLS (na konferenci vystoupili I. Mullis, M. Martin, A. Kennedy a K. Throng), jehož členové prezentovali dosud nepublikované výsledky PIRLS 2001 (*Home Environments Fostering Children's Reading Literacy (Domácí prostředí podporující dětskou čtenářskou gramotnost); Examining Gender, Early Literacy Activities, and Fourth Graders' Reading Habits and Attitudes in PIRLS 2001 (Zkoumání genderu, ranně gramotnostních aktivit, zvyků a postojů žáků čtvrtých ročníků v PIRLS 2001))*, seznámili posluchače s čerstvými novinkami z vyhodnocování mezinárodního výzkumu PIRLS 2006 (je velmi smutné a z dlouhodobého pohledu nešťastné, že tohoto šetření se již Česká republika neúčastnila) a přiblížili přípravy na rok 2011, kdy se bude souběžně konat výzkum PIRLS a výzkum TIMSS.

Do konferenčního dění se aktivně zapojili čtyři účastníci z České republiky. Dr. M. Ernestová (PdF JČU) prezentovala příspěvek o historickém vývoji výuky slovní zásoby v cizím jazyce a byla vybrána jako předsedkyně jedné ze sekcí. V. Najvarová a P. Najvar (CPV PdF MU) prezentovali výzkumný design a výsledky empirického šetření čtenářských dovedností žáků 1. stupně ZŠ a společně s dr. J. Doležalovou (PdF UHK) představili výsledky průzkumu čtenářských dovedností studentů pedagogických fakult MU a UHK.

Změnou oproti dřívějším evropským konferencím je způsob publikování prezentovaných příspěvků. K dispozici je kniha abstraktů (k nahlédnutí v CPV PdF MU), která obsahuje anotace všech prezentovaných příspěvků. Příspěvky, které autoři zpracují do psané podoby, budou v průběhu listopadu zveřejněny v plném znění na konferenčních webových stránkách (www.dgls.de/conference/) a navíc bude vydán sborník vybraných příspěvků v knižní podobě.

Všichni příznivci čtení a gramotnosti se již nyní mohou těšit na příští ročník evropské konference o čtení, která se uskuteční v roce 2009 v portugalském městě Braga.

Veronika Najvarová, Petr Najvar (CPV PdF MU)

Konference Evropské asociace pro výzkum přírodovědného vzdělávání (21. – 25. 8. 2007, Malmö)

Výzkum v oborových didaktikách se v průběhu posledních desetiletí rozvinul do té míry, že se jeho provádění stále výrazněji institucionalizuje a stává se záležitostí specializovaných asociací. Evropská asociace pro výzkum přírodovědného vzdělávání – European Science Education Research Association (ESERA) vznikla v roce 1995. Jejím cílem je podporovat výzkum přírodovědného vzdělávání v Evropě, vytvářet platformu pro spolupráci mezi výzkumníky z různých evropských zemí a reprezentovat profesní zájmy učitelů přírodovědných předmětů (více viz na: http://www.naturfagsenteret.no/esera/).

Evropská asociace pro výzkum přírodovědného vzdělávání pořádá ve dvouletém intervalu konference, na nichž je prezentováno široké spektrum příspěvků vztahujících se k metodologii a výsledkům výzkumu přírodovědného vzdělávání.

V termínu 21. – 25. 8. 2007 pořádala ESERA svoji konferenci na univerzitě ve švédském Malmö. Odborná kvalita prezentovaných příspěvků byla garantována recenzním řízením. Každý z přihlášených příspěvků byl ještě před konferencí recenzován dvěma nezávislými odborníky a teprve v případě jejich pozitivního hodnocení byl příspěvek zahrnut do programu konference. Jednacím jazykem byla výhradně angličtina.

V průběhu konference odeznělo šest klíčových referátů: Učení z různých úhlů pohledu: od Piageta k situované kognici (Joan Blissová); Co nám může říci Vygotský o přírodovědném vyučování? Propojení sociokulturní teorie s výukovou praxí (Phil Scott); Za sbližování: rekonstrukce přírodovědného/environmentálního vzdělávání pro vzájemné porozumění (Annette Gough); Dvacet let multikulturního přírodovědného vzdělávání: ohlédnutí a výhledy (Eva Krugly-Smolska); Gender a evropské přírodovědné vzdělávání v kulturním pohledu (Cathrine Hasse); Přírodovědné vzdělávání jako disciplína: naplňuje náš výzkum naše aspirace? (Norman Lederman). Jednotlivé referáty reprezentovaly aktuální problémy přírodovědného vzdělávání a vyvolaly značný zájem auditoria. Patrně největší odezvu měl referát Phila Scotta, v němž byl ilustrován zajímavý výzkumný přístup umožňující studovat výukovou komunikaci.

V průběhu pěti konferenčních dnů odeznělo téměř tři sta příspěvků a bylo prezentováno přibližně sto posterů. Ty se vztahovaly zejména k problematice vyučování, učení a výuky v rámci přírodovědných oborů či předmětů. Značná pozornost byla věnována také kurikulu přírodovědného vzdělávání (pojetí přírodovědné gramotnosti; vytváření standardů a kompetenčních modelů; evaluace kurikula). Re-

flektovány byly dále otázky související se zájmy, postoji a hodnotovou orientací žáků v přírodovědném vzdělávání. Poměrně vyváženě v nich byly zastoupeny přírodovědné předměty: fyzika, chemie, biologie a environmentální výchova.

V řadě sympozií a referátů byla věnována pozornost výzkumné metodologii (koncepce longitudinálních a transverzálních studií; kvalitativní výzkum přírodovědné výuky – kódování; on-line diskurzivní analýza dialogu, argumentace a utváření významu; využití modelu didaktické rekonstrukce ve výzkumu vyučování a učení; analýza kompetencí; analýza učebnic). Autoři této zprávy se v rámci konference podíleli na uspořádání sympózia s názvem *On the power of videostudies in investigating instructional practice in different countries* (Možnosti využití videostudií při výzkumu výuky v různých zemích), kde prezentovali metodologické zkušenosti získané v rámci videostudie fyziky, která je realizována v CPV PdF MU od roku 2004.

Další konference Evropské asociace pro výzkum přírodovědného vzdělávání se bude konat v roce 2009 v tureckém Istanbulu.

Tomáš Janík, Marcela Janíková (CPV PdF MU)

Škola a zdraví: 3. konference Škola a zdraví 21 a 35. konference pro podporu dětí a mládeže

Konference se konala v rámci výzkumného záměru „Škola a zdraví pro 21. století“ (MSM 0021622421) ve dnech 27. – 29.8. 2007. Podobně jako předchozí i letošní konference byla časově rozsáhlá a obsahově bohatá, takže zpráva o ní může zaznamenat jen nejdůležitější údaje. Jednání konference probíhalo jednak v plénu, jednak v pěti sekcích, které poskytly příležitost rozvést řešené otázky.

Po slavnostním zahájení a projevech hostů si plénum vyslechlo 10 referátů z různých dílčích oblastí sledované problematiky, které předznamenaly další jednání. E. Řehulka, hlavní řešitel projektu a organizátor konference, seznámil s řešeným výzkumným záměrem, přiblížil zejména jeho dlouhodobou historii na fakultě a nastínil další perspektivy. J. Holčík podal informaci o aktivitách Světové zdravotnické organizace od r. 2004, kdy byl schválen materiál pro sledování životního prostředí a zdraví, od něhož se odvíjejí další aktivity v tomto směru. V. Smékal vnesl do jednání psychologický aspekt analýzou prožitků dětí na počátku dospívání s akcentem na jejich tělesnou, psychickou a sociální pohodu. Další úvodní referáty se týkaly otázek zdraví ve školním kurikulu, výchovy ke zdravé výživě a dalších problémů.

Z jednotlivých sekcí vybereme jen některé příspěvky, které nejvíce zaujaly svým tématem nebo přínosem. V sekci Výchova, vzdělávání a zdraví E. Řehulka referoval o výsledcích analýzy životopisů 50 učitelek základních škol a ukázal možnost poznání kvality života a životního stylu této profese. V dalším referátu spolu s O. Řehulkovou ozřejmil, jak výkon povolání a životní styl určuje kvalitu života. Zdravotní hledisko

učitelské profese bylo obsahem vystoupení S. Střelce a J. Krátké, B. Lazarové a J. Koláře, J. Řezáče, R. Kohoutka, J. Stracha a dalších referujících. Zaujaly příspěvky týkající se školních vzdělávacích programů (L. Mužíková), zdravotní výchovy v matematice (J. Novotná), výuky genetiky (M. Havelková aj.), zdravotní tělesné výchovy (M. Trávníček a V. Mužík), životního prostředí (H. Horká a Z. Hromádka), rizikového chování (T. Čech a I. Hanáková).

Sekce podpora zdraví dětí a mládeže se orientovala na faktory ohrožující zdraví, např. na problematiku šikany (M. Blahutková a M. Charvát), na drogovou scénu (P. Kachlík a M. Havelková), na prevenci kouření (I. Žaloudková a D. Hrubá), na podporu psychického zdraví (A. Prokopová), na změny životního stylu (J. Skácelová) a na další speciální otázky zdravotní výchovy. Také referáty v sekci Doprava a prevence úrazů byly přínosem pro zdravotní výchovu, protože úrazy dětí v dopravě mají stoupající tendenci. Sekce Varia doplnila analýzu zdravotní problematiky o další důležité aspekty, které se týkaly konkrétních zkušeností, historických, filozofických a dalších hledisek ve vztahu k zdravotnímu vzdělávání. Nelze opomenout ani diskuse u posterů, které pro jejich množství nelze ani stručně přehlédnout.

I z letmého výčtu autorů a témat (z celkového počtu 97!) lze vidět, že Pedagogická fakulta MU se stala místem, kde se problematika zdraví dětí a mládeže intenzivně zkoumá, a to dlouhodobě, o čemž svědčí řada sborníků podávajících svědectví o tomto úsilí. Je třeba si jen přát, aby dosažené výsledky ovlivnily přípravu budoucích učitelů a aby se jejich prostřednictvím promítly do každodenního života školy, rodiny i veřejného života.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Zpráva z konference EARLI 2007 v Budapešti

Ve dnech 28. 8. – 1. 9. 2007 se v Budapešti konala 12. mezinárodní konference **Evropské asociace pro výzkum učení a vyučování** (**European Association for Research on Learning and Instruction – EARLI**) s názvem Rozvíjení potenciálů pro učení (Developing Potentials for Learning). Konference patří mezi hlavní události v oblasti výzkumu výuky a přináší nejnovější poznatky a trendy. Poprvé se konala v regionu střední Evropy a zaštiťovala ji Pedagogická fakulta Univerzity v Szegedu, Maďarská akademie věd a Univerzita Eötvöse Loránda v Budapešti, jež je vedoucí institucí v oblasti pedagogiky v Maďarsku a která poskytla konferenci reprezentativní prostory.

Konference se účastnilo více než 1800 odborníků převážně z Evropy, ale také Severní Ameriky a Austrálie. Silně bylo zastoupeno Německo (více než 250 účastníků) a také hostující země Maďarsko (54 účastníků). Česká republika byla jako v předchozích letech zastoupena spíše sporadicky, letos pouze jedním příspěvkem (Janík, Miková, Najvar) a jedním posterem (Vlčková).

V inspirativních formách, v nichž se konference realizovala, byla účastníkům nabízena zvaná sympózia s diskutanty shrnujícími aktuální stav řešení daného tématu tak, jak se odráželo v prezentovaných příspěvcích, a reagujícími na prezentované výsledky. Diskutanty jsou celosvětově známí odborníci na dané téma. K účasti na sympózia zve EARLI a speciální pracovní skupiny (special interests groups – SIG) EARLI nebo jsou navržena členy EARLI a výbor konference zve vybrané oborníky. Konají se i hlavní referáty, v nichž je poskytnut přehled o určitém tématu a otázky pro budoucí výzkum. Do základních forem, v nichž se konference odehrávala, patří také velké množství sekcí s prezentacemi, desítky posterů, setkání pracovních skupin, prezentace významných časopisů a prezentace nakladatelství.

Hlavní referáty se týkaly neurovědy v pedagogice (V. Csépe), prevence čtenářských obtíží (B. Foorman), rozvoje potenciálu pro učení (J. Hattie), motivace a identity v procesech učení a vývoje (A. Kaplan), učení s animacemi (R. Lowe), vzdělávacích výsledků univerzitních studentů (H. Mehan), sebeřízením a autoregulací (P. Nenniger), porozumění racionálním číslům (T. Nunes), učení a motivace v mateřských a primárních školách (J.-E. Nurmi), rozdílů v práci učitele v oblasti morálního vývoje a religiózní/spirituální změny (F. Oser) a výzkumu tzv. workplace learning – výzkumu učení na pracovišti (P. Tynjälä).

Sympózia zvaná EARLI zahrnovala témata jako současný metodologický a teoretický vývoj v teorii konstrukci matematických znalostí (L. Verschaffel), trendy ve výukovém designu komplexního učení (J. van Merriënboer), sociálně konstruované autoregulované učení a motivace k učení (S. Järvela), konceptualizace učení v multikulturních komunitách (G. de Abreu), evaluace prostřednictvím škál velkých výzkumů tzv. large-scale assessment z národního a mezinárodního hlediska (C. Artelt) a expertní panelovou diskusi na téma scientometrie[1] jako kvantitativní sebereflexe sociálních věd (B. Csapó, A. Schubert, E. Lehtinen, R. Säljö, W. Schnotz).

Zvaná symposia speciálních pracovních skupin se zabývala participací žáků na procesech hodnocení, novými tématy a metodologickými postupy ve výzkumu porozumění textu a obrazovým materiálům, teoriemi konceptuální změny, vlivem individuálních charakteristik a vyučovacích přístupů, principy vyučování, motivační teorií a výzkumnou metodologií, variační teorií, transmisí sociálních kompetencí ve škole a ve vrstevnické skupině, bílými místy v evropském výzkumu vyučování a vzdělání učitelů, rozvojem čtení, morální výchovou, inkluzí, metodologií výzkumu metakognice, kvalitativními metodami zjišťování znalostí a učení, efektivitou vzdělávání, aktuálním vývojem v designu e-learningu.

Sekce s prezentovanými příspěvky (paper) pokrývaly velmi širokou oblast výzkumu učení a vyučování, stejně tak jako zhruba dvě stě posterů.

[1] Scientometrie – disciplína zabývající se hodnocením vědecké práce.

Sborník abstraktů z konference je k dispozici v elektronické i tištěné podobě (ISBN 978-963-482-837-2). Webové stránky konference obsahují mimo jiné i seznamy příspěvků a sekcí **http://earli2007.hu/nq/home/**.

Konference se koná jednou za dva roky, příští ročník bude v **Amsterdamu** v roce **2009**. Příspěvky se odevzdávají do září 2008, a to v podobě abstraktu o 100 – 300 slovech a souhrnu o rozsahu 600 - 1000 slov zahrnujícího popis cíle, metodologii, zjištění a význam daného výzkumu z hlediska pedagogiky. Příspěvky jsou na základě posouzení dvou recenzentů přijímány jako postery, významnější příspěvky jako „paper" (prezentovaný příspěvek).

Samotné konferenci EARLI předchází dvoudenní **konference JURE (Junior Researchers)** určená začínajícím mladým vědcům. Nejlepší postery JURE jsou navíc prezentovány i v rámci EARLI konference.

Informace o asociaci a jejích aktivitách lze najít na stránkách http://www.earli.org/. Jsou zde také informace o členských podmínkách, abstrakty z konferencí a aktivity jednotlivých SIG.

EARLI vydává také časopis ***Learning and Instruction*** (Učení a výuka), **nově** také časopis ***Educational Research Review***, jehož předplatné je zahrnuto v členském příspěvku a je zaměřen na publikování přehledových studií z výzkumu výchovy a vzdělávání. EARLI také iniciuje a garantuje vydávání odborných publikací v ediční řadě *Advances in Learning and Instruction* (Pokrok v oblasti učení a vyučování).

Zvážíme-li, že v oblasti teorie učení a vyučování a případně i jejich výzkumu pracuje pravděpodobně největší množství odborníků ve srovnání se všemi dalšími jednotlivými oblastmi vědy v ČR, je reprezentace oboru na mezinárodní úrovni velmi nevyrovnaná. Konference EARLI svým zaměřením odpovídá zaměření devíti pedagogických fakult ČR a odborníků z oblasti pedagogických disciplín, oborových didaktik, pedagogické psychologie a dalších příbuzných disciplín z dalších institucí, účast na ní je dostupná, byla by přínosná pro českou odbornou veřejnost a přispěla by k reprezentaci České republiky v dané oblasti na mezinárodní úrovni.

Kateřina Vlčková (CPV PdF MU)

Hodnoty a výchova
aneb co přinesla vědecká konference katedry pedagogiky PdF MU

Je legitimní, že se odborné diskuse o hodnotách pořádají na pedagogických fakultách; axiologická dimenze světa neoddělitelně souvisí s výchovou a potažmo tedy s přípravou pedagogů. Ti vlastně reprezentují výkonnou složku širší profesní skupiny odborníků, zabývajících se otázkami společenské morálky, lidského jednání a chování v kontextu hodnotových hierarchií a v důsledku toho kvality života lidí, kteří společnost tvoří.

Ve dnech 30. – 31. srpna 2007 se na PdF MU v Brně konala pod záštitou katedry pedagogiky vědecká konference, kterou její garanti doc. PaedDr. Hana Horká, CSc., a doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc., uvedli takto: „Výchova a vzdělávání u nás i ve světě potřebuje formulaci adekvátních cílů a prostředků, sledujících pozitivní, všeobecně lidské ideály. Těmto otázkám bude věnována pozornost na konferenci katedry pedagogiky v těchto problémových okruzích:

- Proměny hodnot v současné společnosti;
- Hodnotové aspekty v kurikulu ZŠ a SŠ;
- Axiologická dimenze v programech studia učitelství“.

Čas konání konference a její téma vhodně konvenovalo s oslavami významného životního jubilea paní prof. PhDr. Stanislavy Kučerové, CSc., první děkanky fakulty po listopadu 1989, která také přednesla úvodní referát k tématu v plénu pod názvem *Hodnoty a výchova*. Zdůraznila skutečnost, že člověk je bytost sociální, která bez výchovy nemůže existovat; ale neměli bychom podléhat současnému trendu, že je třeba vychovávat celebrity a „úspěšné“ lidi. Daleko důležitější je, aby ti, které vychováváme, byli spjati s přírodou, druhými lidmi a zůstali sebou samými. Konstatovala, že „problém člověka je problémem hodnot… a tedy hlavní problém pedagogiky je výchova k hodnotám směřující k antropologické otázce, jak výchova podmiňuje lidství.“ Charakterizovala proces hodnocení jako obecný princip samoregulace vlastní celé přírodě, jako proces přibližování vhodnému (dobrému) a vzdalování nevhodnému (zlému); v konečném důsledku velmi případně poukázala na význam lidského svědomí, které zajišťuje, „aby člověk chtěl to, *co má být* (co je správné).“ Pro učitele to pak znamená podle jejích slov pokusit se budovat ostrůvky „pozitivní deviace“, které otevřou cestu výchovy dobrým směrem.

S dalším zajímavým příspěvkem se prezentoval pan prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc., který se zaměřil na možnosti zjišťování hodnot v psychologii a pedagogice. Svěžím způsobem nastínil aktuální výzkumné možnosti v oblasti hodnot (hodnotové orientace) a charakterizoval hodnoty jako kritéria, podle kterých posuzujeme význam, smysl a cenu věcí, které nás obklopují. Zdůraznil význam hodnoty jako skutečné psychologické kategorie, která má zásadní význam pro životní orientaci člověka – a to nikoli jen ve spojení s jeho potřebami, zájmy a cíli.

Doc. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, Ph.D. z Trnavské univerzity poukázala na rizika a možnosti edukace v postmoderně, kdy se potřeba pedagogiky jako vědy zachovat si svou autonomii dostává do konfliktu se společenským relativismem v chápání člověka.

Příspěvek PhDr. Milana Valacha, Ph.D., analyzoval rozpor mezi lidskou přirozeností a základními charakteristikami současné společnosti a protikladem mezi současným fundamentalismem a podmínkami dalšího rozvoje globalizující se lidské společnosti; v tomto kontextu také poukázal na úlohu školy.

Doc. PhDr. Anna Masariková, CSc., z UTB ve Zlíně se zabývala axiologickou dimenzí výchovy k lidským právům, které vymezuje jako všelidské hodnoty, významně determinující hodnotový systém každého člověka.

Prof. PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc., se ve svém příspěvku obrátil k tradici masarykovských hodnot a její aktuálnosti pro současnost.

Druhou část zasedání uvedl doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc., tématem axiologické dimenze v koncepci předmětu teorie a metodika výchovy, jak je realizována v učitelských studijních programech na PdF MU v Brně.

Doc. PaedDr. Hana Horká, CSc., se zabývala významem hodnotové kompetence při formování systému klíčových kompetencí budoucích učitelů primární školy; zdůraznila prioritu výchovy k hodnotám v intencích současné vzdělávací koncepce, která vyžaduje adekvátní posun v profesionální přípravě učitelů.

Třetí, závěrečnou část konference, zaměřenou na hodnotové aspekty v kurikulu ZŠ a SŠ, zahájil prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., který aktuálně podtrhl nadčasovou pozici hodnotových témat ve školním kurikulu a upozornil na reálné oslabení pozic duchovních hodnot ve prospěch utilitárních v současné kurikulární koncepci (RVP ZV).

Na něj navázal doc. PhDr. Evžen Řehulka, CSc., tématem „Zdraví jako hodnota v pojetí učitelek základních škol“; předložil výsledky širokého výzkumu pojetí zdraví u českých učitelek a jejich ochoty a schopnosti pracovat s těmito koncepty v pedagogické činnosti i v sebevýchově. Aktualizace a redefinování „zdraví“ může podle něj vytvářet užitečnou perspektivu ve výchovné práci a na nové úrovni integrovat hodnoty postulované v měnících se vědních oborech.

Neklademe si za úkol komentovat všechny příspěvky účastníků konference, jejich obsah bude čtenářům k dispozici na stránkách sborníku, který se připravuje. Nicméně dalšími významnými tematickými okruhy byly:

- etika a etická (prosociální) výchova ve školní edukaci, ale také v přípravě budoucích učitelů;
- hodnotové aspekty školního kurikula ve vztahu ke klíčovým kompetencím na všech stupních školního vzdělávání;
- vliv hodnotové výchovy na utváření pozitivního životního stylu žáků a studentů;
- hodnotové aspekty rozmanitých kulturních prostředí: evropská dimenze, gender, multikulturalita obecně; atd.

Konference jako taková, ale i podnětné kuloárové rozhovory odborníků, sdílejících téma hodnot jako styčný bod v širokospektrém oboru přípravy učitelů, ukázaly, že přes všechny nejistoty postmoderního světa je třeba v zájmu budoucího života našich dětí – jako rodiče, učitelé i odborná veřejnost – podpořit význam hodnotové výchovy ve všech oblastech působení na společnost.

Konference „Hodnoty a výchova" proběhla pod záštitou děkana PdF MU doc. RNDr. Josefa Trny, CSc., a vedoucího katedry pedagogiky doc. PhDr. Oldřicha Šimoníka, CSc., a reprezentuje další významný počin tohoto pracoviště na poli setkávání odborné veřejnosti.

Hana Filová (KPd PdF MU)

The evolution of children's play (5. – 7. 9. 2007)

Tento název nesla již dvacátá čtvrtá celosvětová konference o hře, která se uskutečnila na Pedagogické fakultě MU ve dne 5. – 7. 9. 2007. Konferenci oficiálně pořádal International Council for children's play (ICCP, http://www.iccp-play.org), ale organizačně ji zajišťovali pracovníci Katedry sociální pedagogiky PdF MU. Téměř padesát účastníků z různých koutů světa diskutovalo o edukativním významu hry, dětských hřišť, představovali různé projekty založené na přirozené dětské hře, diskutovali nad závěry svých výzkumů a nebo informovali o hračkách z různých kulturních kontextů.

Součástí třídenní konference byl bohatý kulturní a doprovodný program. V prostorách PdF MU mohli účastníci navštívit výstavu hraček a deskových her českých výrobců, v městském muzeu Špilberk pak vzhlédli soukromou tematicky orientovanou sbírku hraček z minulého století. Během společenského večera se představil dětský cirkus Legrando (www.legrando.cz) a každý zájemce mohl vstoupit do světa her a vyzkoušet si jednu z vybraných cirkusových dovedností, chůzi po laně, žonglování, točení s talíři, jízdu na kole a mnoho dalších. Největší ocenění však prostřednictvím potlesku a jásotu sklidili studenti dramatické výchovy PdF, kteří v rolích postav z cirkusu provázeli účastníky celou konferencí a dodávali mnohdy vážným vědeckým příspěvkům a diskusím patřičné odlehčení.

Nezbývá než poděkovat všem organizátorům, především kolegům z Katedry sociální pedagogiky, ale též studentům za dobrou organizaci. V současné době je připravováno interaktivní CD s jednotlivými příspěvky. Budete-li mít zájem, napište nám, další podrobnosti o konferenci jsou ještě stále dostupné z webových stránek (www.ped.muni.cz/ICCP).

Jiří Němec (KSoP PdF MU)

Přístupy ke vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení na základní škole

Dne 12. září 2007 proběhla 1. konference výzkumného záměru PdF MU *MSM0021622443 Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* pod názvem *Přístupy ke vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení na základní škole.* Místem setkání byla Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, konference s mezinárodní účastí byla realizována pod záštitou děkana PdF MU doc. RNDr. Josefa Trny, CSc., který v úvodu přivítal její účastníky společně s proděkanem pro vědu a výzkum PdF MU doc. PaedDr. Vladislavem Mužíkem, CSc. Její organizátoři – Katedra speciální pedagogiky ve spolupráci s dalšími katedrami PdF MU a společnost Dyslexie, pojali toto setkání jako příležitost k výměně názorů úzce zaměřených na aktuální problematiku vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v kontextu zavádění Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Proto i příspěvky jednotlivých referujících se zabývaly zejména posuny a trendy ve vzdělávání, a to až po jejich projekci.

Konference byla realizována ve dvou blocích, v prvním bloku, konaném dopoledne byly prezentovány hlavní referáty, v odpoledních blocích kontinuálně následovalo jednání v sekcích. Po úvodním zahájení v aule PdF MU měli zúčastnění možnost shlédnout zdařilé vystoupení studentů JAMU, oboru Výchovná dramatika pro neslyšící.

Jako první na konferenci vystoupila prof. PhDr. Marie Vítková, CSc., která společně s doc. PaedDr. Miroslavou Bartoňovou, Ph.D., všechny přítomné seznámila s řešeným výzkumným záměrem PdF MU *„Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání“*. Přednášející pohovořili o předmětu činnosti výzkumného záměru, realizovaného jako aplikovaný výzkum, kterým je systematická tvůrčí činnost v oblasti integrace/inkluze žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do základní školy, přičemž je kladen důraz na postupnou implementaci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a výuku dle školních vzdělávacích programů. Hlavní řešitel projektu prof. PhDr. Marie Vítková, CSc., rovněž představila jednotlivé výzkumné týmy. Za velice podnětný lze považovat příspěvek PaedDr. Vandy Hájkové, Ph.D., jenž nesl název *„Integrativní pedagogika v kontextu základního vzdělávání“*. V příspěvku byla řešena otázka integrace jakožto impuls změn v základním vzdělávání, dále autorka rovněž vhodně analyzovala 5 tezí k pojetí integrativní pedagogiky. Pro účastníky konference bylo jistě zajímavé i vyjádření se k problematice integrativní teorie a kvalitě současné vzdělávací praxe. Závěr příspěvku byl věnován v současné době velmi diskutovanému tématu, konkrétně integrativní pedagogice v odborné přípravě učitelů. Dalším referujícím byla doc. PaedDr. Olga Zelinková, CSc., která se ve svém referátu zaměřila na strategii vyučování a učení žáků se specifickými poruchami učení. Dopolední blok konference uzavřela svým příspěvkem prof. PaedDr. Alica Vančová, CSc. Ta ve svém vystoupení

zúčastněné seznámila s aktuálním stavem a trendem integrace v edukaci žáků se specifickými poruchami učení na Slovensku.

Další část konference probíhala na základě výběru nabízených témat, které byly předmětem činnosti jednotlivých sekcí. Účastníci konference tak měli možnost aktivně se zúčastnit jedné z celkem jedenácti nabízených sekcí dle vlastního výběru. Sekce byly zaměřeny následovně: přístupy v edukaci žáků se specifickými poruchami učení, specifika vzdělávání žáků se smyslovým postižením na základní škole, alternativní metody ve výuce cizích jazyků u žáků se specifickými poruchami učení, dyskalkulie a další poruchy učení v matematice, komunikační kompetence žáků základní školy, edukace žáků s problémy v chování, profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dramatická výchova při práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, český jazyk a literatura v procesu komunikace, edukace žáka s chronickým onemocněním a začlenění dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve školním vzdělávacím programu. Účastníci konference jistě ocenili rozmanitost jednotlivých sekcí, z nichž si každý mohl vybrat tu oblast, která je mu blízká. Během jednání si všichni přítomní mohli sdělit své postřehy, poznatky, zkušenosti z praxe a otevřít tak nová témata k další diskusi. Kladem jistě byla velmi konkrétní a otevřená vystoupení v různých okruzích.

Přínosem pro zúčastněné bylo, že ihned na zahájení konference obdrželi sborník anotací příspěvků s přílohou CD ROM s plným zněním přednášených příspěvků, který se pro mnohé může stát cenným zdrojem inspirace. Závěrem mi nezbývá než konstatovat, že přestože byla řešena vysoce odborná problematika, celá konference se nesla v příjemném duchu a *„připravila půdu“* pro realizaci dalších konferencí výzkumného záměru, které budou v nadcházejících letech následovat.

Ilona Bytešníková (KSpP PdF MU)

Ohlédnutí za 15. ročníkem mezinárodní konference „Geografické aspekty středoevropského prostoru“

V polovině září uspořádala katedra geografie PdF MU na půdě Pedagogické fakulty již patnáctou geografickou konferenci, na níž se sešlo více než sto geografů z českých zemí a Slovenska. Konference se během let stala největším geografickým setkáním vědců, učitelů a studentů v České republice. „Československí“ geografové již od začátku pořádání konferencí projevovali zájem o vědecké přednášky i kontakty z obou stran československé hranice a je potěšující, že stále roste počet účastníků i zájem odborníků příbuzných oborů z oblasti věd o Zemi či společenských věd. Geografové České republiky se na větším fóru scházejí pouze při sjezdech České geografické společnosti pořádané ve čtyřletých cyklech.

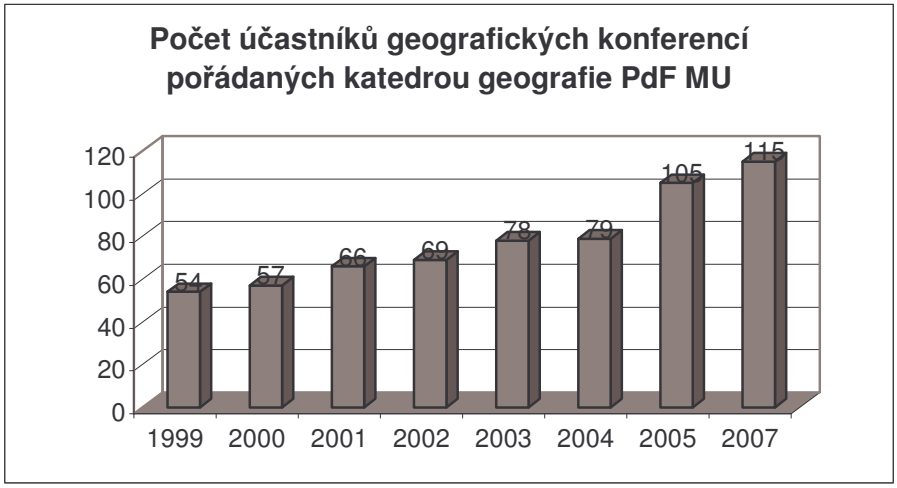

U zrodu myšlenky pořádání geografické konference stál doc. PaedDr. Eduard Hofmann, CSc., a vedoucí kateder obou partnerských pracovišť – prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc., a Prof. RNDr. Vladimír Drgoňa, CSc. Konečný tvar mezinárodní spolupráce Katedry geografie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a Přírodovědecké fakulty Univerzity Mateja Bella v Nitře vtiskli vedoucí obou pracovišť v podobě podepsání dohody o střídavém pořádání konference na české a slovenské půdě. Postupně se také koncipovala redakční rada sborníku z konference, jejímiž členy se stali zástupci obou kateder. Garanty českých ročníků byli postupně jednotliví učitelé katedry – doc. Hofmann, dr. Mečiar, dr. Borecký, doc. Novák a dr. Svatoňová, kteří se stali i editory sborníků konference.

Program konference se ustálil na základních oddílech reprezentovaných společnými jednáními v plénu, komornějšími vystoupeními v tematických sekcích a na exkurzi do geograficky zajímavých míst Moravy či Slovenska.

Plenární zasedání je věnováno geografickým problémům předneseným nejvýznačnějšími představiteli geografie. Počet sekcí se rozrostl na současných pět věnovaných fyzické, socioekonomické a regionální geografii, didaktice geografie a geoinformatice spolu s kartografií. Exkurze během let zavedly účastníky do Moravského krasu a vzpomínky spojené s nezapomenutelnými zážitky ze sestupů do veřejnosti nepřístupných prostor Býčí skály či Rudického propadání jsou tématem večerních neformálních debat stejně jako výsledky česko-slovenského klání v kuželkách na jedovnických drahách.

První konference se zaměřovaly především na spolupráci v oblasti výuky geografie a problematiky regionální geografie v České republice a Slovenské republice, letošní ročník preferoval syntetizující geografická témata. K tradičním pěti sekcím přibyla v roce 2007 sekce panelová umístěná na rozlehlé chodbě třetího patra budovy Poříčí 7. Plenární zasedání se konalo v aule č. 50 a jeho moderování se ujal doc. Novák. V brzkých odpoledních hodinách věnovali účastníci konference čas posterové sekci, dávali hlasy nejlepším posterům a po 15. hodině se rozešli

k jednání v sekcích s živou diskusí. Oficiální program konference spojený s vystoupením předsedů sekcí, jejich krátkým shrnutím a s vyhlášením vítězů Soutěže o nejlepší poster ukončila dr. Svatoňová, letošní organizátorka konference.

Krajina moravských úvalů a dozrávajícího vína se stala cílem letošní geografické exkurze, stejně jako moravský sklípek s cimbálovou muzikou a tradiční ochutnávkou moravských vín, který přivítal geografy až v pozdních večerních hodinách.

Součástí konference se stala Soutěž o nejlepší vysokoškolskou práci z geografie, kterou pod záštitou České geografické společnosti zorganizovali doc. Hofmann a doc. Kolejka. Její účastníci, studenti českých vysokých škol, obhajovali svoje práce před odbornou komisí, jež v závěru konstatovala celkově velmi vysokou úroveň prací i soutěžících projevující se i v odborně vedené a zanícené diskusi. Po ukončení obhajob se studenti rozptýlili po sekcích a dostali se tak do kontaktu s osobnostmi vědního oboru. Výsledky soutěže byly slavnostně vyhlášeny na závěrečném jednání konferujících.

Snad se nebudeme přespříliš chválit, jestliže v závěru našeho textu konstatujeme, že účastníci konference byli i letos velmi spokojeni a rozcházeli se s přáním brzkého obdobného setkání. Jejich i náš dík patří kolegům z katedry i paní sekretářce, kteří pomohli s organizováním letošního ročníku konference a studentské vědecké soutěže.

Hana Svatoňová, Eduard Hofmann (KGe PdF MU)

Zpráva z XV. konference České asociace pedagogického výzkumu Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu

Letošní konference ČAPV se konala ve dnech 12. – 14. září 2007 pod záštitou rektora Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Po uvítání a zahájení konference předsedkyní ČAPV doc. PhDr. Miladou Rabušicovou, Ph.D., z Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity se v rámci hlavních referátů zamýšlela doc. PhDr. Eliška Walterová, CSc., nad proměnami pedagogické terminologie a prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., představil projekt *Pedagogická encyklopedie*, který má být reprezentativním produktem české pedagogické vědy. Zahraniční příspěvek dr. Kirsi Pyhältö z univerzity v Helsinkách nás uvedl do problematiky školských reforem ve Finsku.

Jednání v sedmi sekcích bylo živé, i když příspěvky nebyly vždy tematicky jednotné. Hojně navštěvovaná byla sekce vedená PhDr. Tomášem Janíkem, Ph.D., M.Ed., na téma *Pedagogický výzkum a kurikulární reforma české školy*, mimo jiné s příspěvky z videostudií Centra pedagogického výzkumu naší fakulty. Široká účast svědčí, zdá se, o tom, že kurikulum jako současné politické téma je v popředí zájmu odborné veřejnosti. Z dalších sekcí lze zmínit např. sekci *Výzkum vzdělávání učitelů* či sekci *Výzkum vnitřní proměny školy v širších sociálních souvislostech*.

Témata příspěvků jednotlivých sekcí jsou dostupná na internetu: http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/capv15/.

V rámci konference se jako tradičně konala členská schůze ČAPV, kde byl odhlasován institut čestného předsednictví a současně jako první čestný předseda zvolen prof. Jan Průcha, zakladatel této asociace. Na společenském večeru promluvil mimo jiné prof. Ivan Vyskočil z Ústavu pro výzkum a studium autorského herectví na DAMU.

Na konferenci navazoval doktorský seminář o kvalitativním výzkumu v pedagogických vědách ve formě přednášek (Mgr. Klára Šeďová, Ph.D., Mgr. Martin Sedláček a Mgr. Karel Červenka) a dílen, zaměřených na postupy, techniky a metody kvalitativního výzkumu (Mgr. Petr Novotný, Ph.D. a Mgr. Roman Švaříček). Seminář organizoval v rámci projektu ESF Ústav pedagogických věd FF MU, který v současnosti připravuje také monografii ke kvalitativnímu výzkumu.

Konference byla velmi dobře zorganizována a její další ročník se bude konat v Hradci Králové. Příspěvky jsou přijímány již v květnu či červnu a konference se koná pravidelně začátkem září (viz http://plone.phil.muni.cz:8088/wapv).

Vendula Soběslavská (CPV PdF MU)

Konference „50 let didaktiky fyziky v ČR“

Konference se konala ve dnech 13. a 14. 9. 2007 na PdF pod záštitou Fyzikální pedagogické společnosti a katedry fyziky PdF MU. Bylo to slavnostní a současně pracovní setkání imponující jak počtem účastníků z ČR i SR, tak též přednesenými referáty, které byly rozčleněny do čtyř bloků: jubilanti, didaktika fyziky, výuka fyziky a příprava učitelů a mladí didaktici fyziky. Režisérům setkání se výborně podařilo skloubit ohlédnutí za významnými představiteli oboru s řešením současných problémů oboru i s další perspektivou, kterou reprezentovali nadějní doktorandi.

Blok portrétů jubilantů připomněl stoleté výročí narození prof. Kašpara, RNDr. M. Chytilové, prof. J. Fuky a prof. Vanoviče, kteří shodou okolností působili na našich univerzitách v Praze, Brně, Olomouci a v Bratislavě. O E. Kašparovi zasvěceně hovořil prof. E. Svoboda z MFF UK, který podal průřez jeho prací a vyzvedl jeho přínos fyzikálnímu funkčnímu myšlení a metodologickým otázkám didaktiky fyziky. Vzpomínka doc. J. Janase byla věnována RNDr. Martě Chytilové a jejímu přínosu k rozvoji didaktiky fyziky, který není dosud plně doceněn. Odkazem J. Fuky se zabýval doc. O. Lepil z PřF UP, který připomněl Fukovy zásluhy o pokusy ve fyzice, o výukové filmy i jeho pozornost inovaci fyzikálních poznatků. Doc. J. Šebesta z MFF Univerzity Komenského vyzvedl zásluhy J. Vanoviče o reformu výuky fyziky na středních i vysokých školách na Slovensku.

V následujících dvou blocích se jednání konference zabývalo aktuálními problémy didaktiky fyziky a zejména přípravou budoucích učitelů. Z četných příspěvků

uvedeme alespoň několik. Problematiku oboru didaktiky fyziky otevřel doc. J. Trna, děkan PdF MU, který poukázal na změnu jejího paradigmatu, kdy od interpretace cizího integračního pojetí přešla didaktika fyziky k didaktické komunikaci. Ke stejnému tématu se vyjádřili prof. I. Volf, prof. L. Svoboda, prof. E. Mechlová a RNDr. R. Holubová. Značný zájem a diskusi vzbudily příspěvky k výuce fyziky. Uveďme alespoň podnětný referát doc. P. Sládka Posuny v didaktice 3. tisíciletí a vystoupení RNDr. J. Svobodové, přinášející nové pohledy na výuku fyziky.

Blok věnovaný mladým didaktikům fyziky oprávněně dostal dvojitou časovou dotaci, protože představil mladou generaci. Lze konstatovat, že přednesená sdělení jsou příslibem do budoucnosti didaktiky fyziky. Pedagogickou fakultu MU reprezentovali tři doktorandi, a to I. Vaculová (Fyzikální dovednosti a RVP), P. Novák (Jednoduché pokusy v RVP) a T. Miléř (Meteorologie jako integrující učivo na ZŠ). Z ostatních vysokých škol byly zastoupeny Karlova univerzita (3), Univerzita Palackého (1) a Vysoké učení technické Brno (3). Všechna vystoupení zapůsobila na přítomné velmi pozitivně, což se projevilo v diskusi i v závěrečném hodnocení.

Padesát let didaktiky fyziky v ČR bylo oslaveno důstojným způsobem. Prokázala se dlouhodobá orientace fyziků na zkvalitňování vzdělávání, půlstoletá kontinuita fyzikálně didaktického myšlení. A co je nejdůležitější – v tradici se pokračuje, nastupující generace vychází z pevného zázemí a navazuje na předchozí výsledky. Konference zapůsobila silným dojmem ze shromáždění tolika odborníků na danou problematiku i úrovní řešených otázek. S tím kontrastuje určitá izolovanost didaktiků fyziky od vědeckých představitelů fyziky, obecných didaktiků i od učitelů z praxe. Údiv vyvolává, že akreditační komise ČR nepřiznává tomuto oboru vědecký status, ačkoliv dosahované výsledky v průběhu půl století jsou nesporné. Didaktika fyziky reprezentuje vědní obor, který patří v našich podmínkách k velmi úspěšným, je třeba proto tuto situaci změnit a umožnit jeho plný rozvoj ve prospěch celého našeho školství.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

Workshop „On the Power of Videostudies“ (1. – 3. 11. 2007, Brno)

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU uspořádalo pracovní seminář o metodologických problémech a výzkumných výsledcích videostudií probíhajících v České republice a v Německu. Z partnerského pracoviště – Institut pro pedagogiku přírodních věd v německé Kielu – byly přizvány kolegyně dr. Mareike Kobarg a dr. Katharina Schwindt. Jednacím jazykem semináře byla angličtina, kterou účastníci účelně propojovali s němčinou. Dvoudenního semináře se aktivně účastnilo přibližně 15 diskutujících. Přáním úspěšného jednání účastníky přivítal děkan PdF MU doc. RNDr. Josef Trna, CSc.

V prvním bloku jednání vystoupila dr. Mareike Kobarg s příspěvkem *Process-oriented Teaching in German Physics Classrooms: Methods and Results of the IPN*

Video Study. Představila design a dílčí výsledky německé videostudie fyziky: vzorek, sběr dat, cíle, postup zpracování dat, jednotlivé kategoriální systémy a metodologické problémy. Poté posluchače seznámila s právě probíhajícími analýzami procesuálně orientovaného vyučování, které je operacionalizováno ve čtyřech rovinách – aktivita žáků ve výuce, poskytování zpětné vazby žákům, kvalita (kognitivní náročnost) učitelových otázek a učitelovo podpůrné chování (scaffolding behaviour). Na základě analýz 100 hodin výuky fyziky v Německu se ukázalo, že žáci nebyli často aktivně zapojování do výuky, učitelé zřídkakdy poskytovali žákům hodnotnou zpětnou vazbu, často žákům kladli kognitivně méně náročné otázky a podpůrné chování učitelů bylo jen zřídkakdy pozorovatelné. Nicméně mezi jednotlivými učiteli byly shledány značné rozdíly.

V odpoledním bloku tým pracovníků CPV PdF MU představil probíhající videostudie, které jsou realizovány v rámci projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání (podrobněji viz Bulletin 4/2007 nebo Orbis Scholae 1/2006). Nejprve byli posluchači seznámeni s teoretickými východisky CPV videostudií a s jejich metodologií. Následně byly prezentovány výsledky jednotlivých videostudií (fyziky a zeměpisu) a byly představeny analýzy zamýšlené (angličtina a tělesná výchovy). Na závěr prvního dne semináře byly bouřlivě diskutovány problémy a možnosti analýzy procesů vyučování a učení založené na videozáznamu.

Druhý den zahájila dr. Katharina Schwindt příspěvkem *Teachers Observe Classroom Videos: Possibilities to Diagnose Teacher Competencies*. Posluchači v něm byli seznámeni s možnostmi, jak využít videozáznamy ve vzdělávání učitelů. V Institutu pro pedagogiku přírodních věd (IPN) byl vytvořen počítačový program LUV (Lernen aus Unterrichtsvideos), který umožňuje studentům učitelství pozorovat, analyzovat a následně hodnotit videozáznamy hodin. Jejich hodnocení je pak porovnáno s expertním hodnocením těchto hodin a na základě zjištěných rozdílů jsou diagnostikovány učitelské kompetence studentů.

Odpolední jednání bylo věnováno diskusi o možnostech využití videostudií při analyzování procesu výuky, chování učitele a žáků, příležitostí k učení atp. Byly rovněž projednány možnosti další spolupráce mezi IPN a CPV.

Veronika Najvarová (CPV PdF MU)

Bulletin Centra pedagogického výzkumu

2007/6 (listopad-prosinec)

Celofakultní mezioborová konference studentů doktorských studijních programů

Doktorským studijním programům se v rámci nové koncepce vědy a výzkumu na PdF MU věnuje mimořádná pozornost. Hledají se mechanismy, které by přispěly ke kontinuálnímu zvyšování kvality tohoto typu studia. Zdá se, že jeden z takových mechanismů byl v roce 2006 nalezen v pořádání každoročních celofakultních mezioborových konferencí studentů doktorských studijních programů (viz k tomu Bulletin CPV 7/2006).

Cílem těchto konferencí je zejména:

- poskytnout prostor pokročilým studentům doktorských studijních programů (DSP) realizovaných na PdF MU k prezentaci disertačních výzkumů;
- seznámit začínající studenty DSP s disertačními výzkumy studentů vyšších ročníků;
- porovnat oborově specifické vědecké přístupy jednotlivých DSP;
- propracovávat společnou pedagogickou základnu DSP na PdF MU.

Uspořádání této konference v roce 2007 bylo podpořeno fakultním projektem K 01/07 Celofakultní mezioborová konference studentů doktorských studijních programů, který byl podán a řešen Centrem pedagogického výzkumu PdF MU. V souvislosti s konferencí byly uskutečněny následující aktivity:

- Do 17. 9. 2007 byli předsedy oborových rad doktorských studijních programů PdF MU nominováni studenti, kteří budou na konferenci vystupovat.
- Do 25. 9. 2007 byly vyhotoveny pokyny pro studenty včetně komentovaného vzorového konferenčního příspěvku.
- Do 30. 9. 2007 byli nominovaní studenti osloveni, byly jim zaslány pokyny k přípravě příspěvku a prezentace.
- Do 15. 10. 2007 připravovali studenti své studie.
- Do 25. 10. 2007 byli osloveni posuzovatelé příspěvků a koreferenti.
- Do 15. 11. 2007 byly studie posuzovány mimofakultními oborníky (prof. J. Bártová, doc. M. Píšová, doc. M. Rabušicová, doc. J. Kysučan, doc. J. Slavík, doc. J. Valenta, dr. P. Jelemenská, dr. V. Žák)
- Do 17. 11. 2007 byly posudky zaslány vystupujícím studentům (jeden posudek obsahoval redakční doporučení k finální úpravě příspěvku; druhý posudek, vy-

pracovaný mimofakultním odborníkem, se týkal především odborné stránky příspěvku).

- Do 29. 11. 2007 studenti připravovali své prezentace na konferenci, předsedající sekcí připravovali svá úvodní slova, koreferenti připravovali své koreferáty. Byla zajištěna učebna, vytištěny programy konference, informace o konferenci byly vyvěšeny na webu fakulty a konference byla zveřejněna v kalendáři akcí MU.

Konference se konala dne 29. 11. 2007 na Pedagogické fakultě MU. V pěti sekcích (výtvarná výchova, hudební teorie a pedagogika, speciální pedagogika, pedagogika, pedagogika se zaměřením na oborovou didaktiku) bylo předneseno 5 úvodních příspěvků předsedů oborových rad (doc. PhDr. Lefteris Joanidis, prof. Michal Košut, Ph.D., prof. PhDr. Marie Vítková, CSc. a prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.), celkem vystoupilo 15 referujících (viz anotace níže) a 5 koreferentů (doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc., prof. PhDr. Jindřiška Bártová, doc. PhDr. Jaroslav Kysučan, CSc., doc. PhDr. Milan Pol, CSc. a PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.). Dle prezenční listiny měla konference 96 účastníků.

Hlavním publikačním výstupem z konference bude monotematické číslo časopisu Pedagogická orientace 1/2008, kde budou uveřejněny příspěvky všech vystupujících, kteří zohlední požadavky redakce časopisu (zejména: rozsah studie do 15 normovaných stran a pedagogické zaměření studie). Konferenci je dále věnován Bulletin CPV 6/2007. Výsledky konference se stanou předmětem jednání Komise pro vědu a výzkum na PdF MU a předsedů oborových rad doktorských studijních programů realizovaných na naší fakultě. Organizační model konference se ukázal jako vhodný a bude uplatněn při pořádání podobných akcí v dalších letech.

Tomáš Janík (CPV PdF MU)

Celofakultní mezioborová konference studentů doktorských studijních programů – anotace příspěvků

SEKCE 1: VÝZKUMY STUDENTŮ DOKTORSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Cestou výtvarného umění ke společenským a technickým vědním oborům

Zuzana Ištvanová

Záměrem disertační práce „Cestou výtvarného umění ke společenským a technickým vědním oborům“ je především socializace výtvarného umění. Důležitou součástí projektu je zkoumání existence či možností zavádění tzv. doplňujících aktivizujících mezioborových galerijních programů, jejichž cílem je oslovení případných zájemců o výtvarné umění přes jejich vlastní studijní obor či profesní zaměření. Výzkum zohledňuje společenské a technické vědní obory, u kterých existují návaznosti na projekty současného výtvarného umění. Práce čerpá z výsledků orientačního dotazníkového průzkumu situace v oblasti vnímání a rozumění výtvarnému umění provedeného v roce 2005 u studentů na vybraných fakultách vysokých škol v Brně a dále dotazníkového průzkumu provedeného u návštěvníků vybraných galerií v České republice v letech 2006/2007.

Využití nových médií ve výtvarných dílnách s mentálně postiženými

Zuzana Strakošová

Studie se zabývá vytvořením funkční multimediální dílny, ve které mohou pracovat mentálně postižení lidé. Důležitým aspektem této studie je popsat vytvořený systém tak, aby byl dále využitelný v ústavní praxi. Projekt je inovativní, jelikož v širším měřítku zavádí do výtvarně-výchovné práce v ústavní péči digitální technologie. Velmi pozitivním akcentem je rovněž možnost zapojení kombinovaně postižených klientů, kterým je řada činností kvůli typu postižení odepřena.

K dimenzím komunikačního pole: Galerijní animace jako výtvarná akce

Barbora Svátková

Výzkum k disertační práci *„K dimenzím komunikačního pole: Galerijní animace jako výtvarná akce“* je motivován potřebou vyplnit mezeru v situaci teorie a praxe současné české galerijní pedagogiky a navázat na výtvarné přístupy k vedení galerijní animace. Centrální otázka výzkumu zní: Jaké faktory charakterizují průběh galerijní animace? Kdy je galerijní animace funkční? Výzkum hledá odpověď prostřednictvím sledování galerijní animace z hlediska její interakčnosti a její procesuality. Výzkum je založen na 3 základních konceptech: 1. Struktura klíčů k interpretaci výtvarného díla – alternativy zprostředkování umění reagující na proměnu interpretačního rámce artefaktu v současné vizuální teorii. 2. Struktura faktorů galerijní animace v České republice, Slovensku, Rakousku a Francii. 3. Linie přístupů v současné galerijní animaci – typologie animátorů.

SEKCE 2: VÝZKUMY STUDENTŮ DOKTORSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU HUDEBNÍ TEORIE A PEDAGOGIKA

Vnímání hudebního díla

Veronika Audyová

Příspěvek „Vnímání hudebního díla“ představuje několik základních tezí současné hudební sémiotiky v kontextu možné aplikace na výuku hudební výchovy na středních školách. Objasňuje principy hudebního „jazyka“ (paradigmatu), jenž se v každé stylové i žánrové rovině liší, a stanovuje si „jazyk“ Mozartova klasicismu jako východisko k uvědomělému poslechu hudebního díla. Rovněž je zde představena ojedinělá metoda, jež je určena k ověřování výsledků práce.

Vztah hudební percepce a aktivního provozování hudby u středoškolské mládeže

Josef Secký

Hudba je určitým druhem komunikace, každé hudební dílo v sobě nese sdělení. Schopnost porozumět tomuto sdělení je dána zvládnutím hudebního jazyka konkrétního díla. Lze předpokládat, že schopnost hudební percepce je do značné míry dána aktivním provozováním hudby. Zjištění zákonitostí hudební percepce a charakteristika hudebně percepčních dovedností současné středoškolské mládeže byly hlavním cílem hudebně pedagogického výzkumu provedeného na gymnáziích v roce 2006. Při výzkumném šetření byla zkombinována technika poslechového dotaz-

níku s metodou sémantického diferenciálu. Výsledky výzkumu potvrdily hypotézy, podle nichž mládež věnující se aktivně hudbě je schopna hudbu přijímat uvědoměleji než ta, která hudbu neprovozuje.

Eduard Tregler – osobnost ve vývoji varhanní hudby a pedagogiky

Stanislava Syrková

Příspěvek vychází z tématu mé disertační práce „Eduard Tregler – osobnost ve vývoji varhanní hudby a pedagogiky“. Vzhledem ke studiu na pedagogické fakultě je jeho podstatou Treglerova práce pedagogická. Představuji v něm Eduarda Treglera (1868-1932) nejen jako koncertního varhaníka a hudebního skladatele, ale především jako pedagoga varhanické školy a konzervatoře v Brně. A právě zde vychoval Tregler v letech 1913-1932 řadu varhaníků, jejichž vedením, nebo pedagogickým působením jejich žáků, vyrostla současná generace brněnských varhaníků.

Hudební preference vysokoškolské mládeže ve vztahu k minimal music

Soňa Štoudková

Příspěvek shrnuje výsledky a interpretace výzkumné sondy, která sledovala hudební preference vysokoškolské mládeže ve vztahu k minimal music a jí blízkým žánrům v oblasti artificiální a nonartificiální hudby (etnická hudba, world music, new age, taneční hudba apod.). Vztah mladých lidí k minimal music byl interpretován na základě hodnocení třinácti ukázek třemi soubory respondentů v sémantickém diferenciálu. První soubor tvořili studenti s hudebním vzděláním na PdF, soubor druhý studenti s nehudebním vzděláním a soubor třetí studenti FAVU s uměleckým, ale nehudebním vzděláním.

SEKCE 3: VÝZKUMY STUDENTŮ DOKTORSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA

Vliv nelékařských služeb na kvalitu života pečovatelů o děti s onkologickým onemocněním

Helena Vaďurová

Představovaná práce se zabývá možnostmi ovlivnění kvality života pečovatelů o děti s onkologickým onemocněním prostřednictvím nelékařských služeb. Důraz je kladen zejména na nezastupitelnou úlohu vzdělávání a speciálního pedagoga v procesu léčby dětí se závažným onemocněním – v našem případě se jedná o děti s onkologickým onemocněním.

Patologické závislosti v kontextu speciálně pedagogické teorie a praxe

Karel Pančocha

Cílem práce byla komplexní analýza teoretických a empirických zdrojů týkajících se problematiky zneužívání návykových látek u jedinců s postižením. Dále zjištění kvality života a základních socio-demografických ukazatelů u jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody zneužívajících návykové látky. Výzkumnému souboru 348 osob ve výkonu trestu odnětí svobody byl představen komplexní dotazník obsahující dva nástroje k měření kvality života AlQol9 a SQUALA. Výsledky šetření prokazují sníženou kvalitu života u celé vězeňské populace a mimořádně sníženou kvalitu života u skupin vězňů s poruchami chování, duševními poruchami, mentální retardací a vězňů trvale pracovně nezařaditelných. U jedinců zneužívajících návykové látky byl významně snížen sociální status. Individualizovaný program zacházení a přístup k terapii je základem péče o osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.

SEKCE 4: VÝZKUMY STUDENTŮ DOKTORSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU PEDAGOGIKA

Vztahy mezi vědomostmi, postoji a skutečným jednáním u žáků druhého stupně základní školy v rámci environmentální výchovy

Zdeněk Hromádka

Studie prezentuje výzkum, který je zaměřen na zkoumání vztahů mezi vědomostmi, postoji a skutečným jednáním v rámci environmentální výchovy u žáků druhého stupně základní školy. Deskriptivní část výzkumu se zabývá zejména analýzou jednotlivých položek didaktického testu. Studie seznamuje čtenáře s teoretickými východisky pro výzkum, jeho cíli a popisuje uplatněnou metodologii. Zvolena byla kvantitativní metodologie, výzkumnými nástroji jsou didaktický test a dotazník. Některé dílčí výsledky jsou uvedeny v závěru studie.

Čtenářská gramotnost žáků 1. stupně základní školy

Veronika Najvarová

V příspěvku představujeme výzkum čtenářské gramotnosti žáků 1. stupně ZŠ, který byl realizován ve školním roce 2005/6 na vybraných brněnských základních školách. Podrobně popisujeme výzkumný design, kombinující kvantitativní a kvalitativní metody zkoumání, jednotlivé použité techniky a nástroje, průběh výzkumu a vybrané výsledky. Na závěr nabízíme k diskusi některá zjištění.

Psychosomaticky koncipovaný seminář „Rétoriky a prezentace“ na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně

Eva Ochrymčuková

Příspěvek pojednává o psychosomaticky koncipovaném semináři Rétoriky a prezentace na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, který absolvovali studenti 1. ročníku oboru Sociální pedagogika. Důraz je kladen na význam nového pojetí předmětu – koncepce s prvky psychosomatiky. Inspiraci pro toto pojetí autorka čerpala z Katedry autorské tvorby a pedagogiky na DAMU v Praze a Ateliéru dramatické výchovy JAMU v Brně. Cílem příspěvku je nastínit problematiku realizace předmětu a pokusit se odpovědět na otázky, jak zařadit psychosomatické disciplíny do komunikační přípravy sociálních pedagogů a jak zjišťovat účinnost psychosomaticky pojaté komunikační přípravy.

SEKCE 5: VÝZKUMY STUDENTŮ DOKTORSKÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU PEDAGOGIKA – OBOROVÁ DIDAKTIKA

Pojmy v učebnicích zeměpisu a jejich přiměřenost věku žáků

Petr Knecht

Studie, která vychází z autorovy disertační práce, je tematicky nejblíže výzkumu kurikula, konkrétně výzkumu učebnic. Výsledky analýzy učebnic jsou v práci dále rozvíjeny zejména ve spojení s výzkumem žáka a výzkumem interakce žáka a učebnice. Za cíl práce jsme stanovili: a) Zhodnotit odlišnost pojmové skladby učebnic; b) navrhnout, na menším vzorku žáků otestovat a následně předložit k diskusi výzkumný nástroj, jenž by bylo možné alespoň částečně aplikovat v souvislosti s přiměřeností pojmů v učebnicích; c) zjistit hlavní kritéria hodnocení kvality verbální didaktické reprezentace sociálně geografických pojmů v učebnicích zeměpisu z pohledu žáků. Výzkum se odehrával ve třech fázích. V první fázi byla provedena frekvenční pojmová analýza učebnic sociálního zeměpisu pro základní školy pocházejících z osmi vydavatelství. V druhé fázi bylo zkoumáno porozumění 140 pojmům nejčastěji uváděných ve zkoumaných učebnicích na vzorku 52 žáků 9. ročníku ZŠ. Ve třetí fázi výzkumu jsme zkoumali žákovské hodnocení verbální didaktické reprezentace těch pojmů v učebnicích, které jsme v předchozí fázi výzkumu hodnotili z hlediska porozumění jako nejvíce problematické. Ukázalo se, že a) zkoumané učebnice se odlišují z hlediska pojmové skladby; b) na základě zkoumání porozumění některým pojmům u žáků je možné některé z pojmů označit za problematické; c) žáci hodnotí jednotlivé verbální didaktické reprezentace rozdílně a vyžadují, aby verbální didaktická reprezentace problematických pojmů v učebnicích byla srozumitelná, stručná a doplněná názornými příklady.

Raná výuka cizích jazyků v České republice na přelomu 20. a 21. století

Petr Najvar

Studie se věnuje problematice výuky cizího jazyka v primárním a preprimárním vzdělávání. Nabízí přehled zahraničních pohledů na dané téma zejména ve vztahu ke konceptu *kritického období.* Ve druhé části příspěvku autor zpravuje o cílech, designu, metodách a vybraných výsledcích empirického šetření, které provedl ve školním roce 2005/06 a které zkoumalo ozvěnu rané výuky anglického jazyka u žáků osmých tříd základní školy.

Dovednosti žáků základní školy ve výuce fyziky: výzkum dovedností a procesu jejich osvojování

Ivana Vaculová

Studie představuje metodologický postup a předběžné výsledky výzkumu zabývajícího se problematikou osvojování dovedností u žáků základní školy. V rámci tohoto výzkumu autorka provádí několik výzkumných studií. První z nich zjišťuje prostřednictvím didaktického testu úroveň osvojení vybraných dovedností u žáků 6. třídy základní školy. Současně posuzuje, jaké typy úloh činily žákům největší potíže při řešení a jak se liší výsledky ve skupině děvčat a ve skupině chlapců. Další část výzkumu se zabývá procesem osvojování dovedností. Prostřednictvím videostudií, tj. výzkumu výuky založeném na analýze videozáznamu, autorka zkoumá postavení úloh v procesu osvojování dovedností. Videostudie probíhá na 27 hodinách fyziky k tématu skládání sil.

Celofakultní mezioborová konference studentů doktorských studijních programů – pohled účastníka

Konference se konala ve čtvrtek 29. 11. 2007 za plného provozu fakulty, přesto atmosféra jednání byla klidná, soustředěná a výsledný dojem velmi příznivý. Ovlivnilo to zřejmě několik faktorů: důkladná příprava, bezchybná organizace (proděkan V. Mužík a dr. T. Janík), dobře vybraní reprezentanti jednotlivých doktorských studijních programů, výstižné úvodní slovo předsedajících jednotlivých sekcí (předsedové oborových rad), zodpovědné posouzení každého příspěvku oponenty i zhodnocení každého studijního programu odborným koreferentem. Není divu, že zarámování přednesených referátů tolika odborníky přineslo své ovoce: všechna vystoupení studentů doktorských studijních programů měla vysokou odbornou úroveň a dobře reprezentovala práci fakulty v této formě studia.

Sekce „výtvarné výchovy“ prezentovala 3 referáty (Z. Ištvanové, Z. Strakošové a B. Svátkové), které řešily problémy speciální výtvarné techniky z hlediska sbližování výtvarného umění s technickými vědními obory, využití nových médií při práci s mentálně postiženými a možností tvůrčích zážitků při animaci. Koreferent doc. J. Slavík s nadhledem zhodnotil přínos studií a vytyčil další perspektivy v této oblasti výtvarné práce. Doktorský program „hudební teorie a pedagogika“ byl zastoupen čtyřmi příspěvky (V. Audyová, J. Secký, S. Syrková a S. Štoudková). Ve třech z nich bylo zpracováno aktuální téma vnímání hudebního díla, ovšem v různých podmínkách a situacích. Následná diskuse potvrdila podnětnost badatelských výsledků a naznačila další otázky. Odborné posouzení přednesených prací koreferentkou prof. J. Bártovou umocnilo celkový pozitivní ohlas.

V třetí sekci doktorského programu „speciální pedagogika“ byly předneseny dva referáty (K. Pančocha a H. Vaďurová), koreferát zajistil doc. J. Kysučan. Také referující této sekce prokázali dobrou úroveň a reprezentovali obor se ctí. V sekci „pedagogika“ vystoupili tři doktorandi (Z. Hromádka, V. Najvarová a E. Ochrymčuková), všichni prokázali vysokou úroveň zpracování dané problematiky i velmi dobrou prezentaci dosažených výsledků. Potvrdil to i koreferent doc. M. Pol. Poslední, pátá sekce zahrnovala doktorský program „pedagogika – oborová didaktika“ a předneseny v ní byly tři referáty (P. Knecht, P. Najvar a I. Vaculová), vztahující se k učebnicím zeměpisu, k rané výuce cizích jazyků a k dovednostem ve výuce fyziky. Koreferent dr. T. Janík kladně zhodnotil přínos příspěvků, ale vytyčil též další perspektivy.

Pohled na metodologickou stránku přednesených prací vyznívá také vesměs pozitivně. Je patrný příklon mladých badatelů ke kvalitativním výzkumným metodám, jejich úskalím je však třeba věnovat zvýšenou pozornost. Často se vyskytoval dotazník, vhodně se uplatnilo pozorování, uplatnění našel také akční výzkum a terénní monitoring, byla použita také zakotvená teorie aj. Je potěšitelné, že při vhodné tematice se běžně uplatňovaly statistické metody. Ocenit je nutno účast představitelů příslušných kateder, kteří též zajišťovali odborný ráz připomínek v diskusi. Profesionálně působila také vizuální prezentace tezí, tabulek a schémat referujícími, na druhé straně celkový dojem z vystoupení některých doktorandů snížil jejich nekultivovaný jazykový projev. Přepokládal by se větší zájem fakultní veřejnosti, ale přímo angažovaných zájemců bylo nepatrně, což je škoda, protože výkony mladých adeptů vědy by mohly být inspirací pro zkvalitnění práce fakulty v tomto směru. Zato se v publiku vystřídalo téměř celé vedení fakulty v čele s děkanem doc. J. Trnou, které tím ocenilo úspěšné úsilí studentů, školitelů i kateder.

Zmínili jsme se už o velmi dobré organizaci, hlavně díky dlouhodobé přípravě a odbornému zajištění. Je třeba připomenout i ukázněnost referujících, kteří celkem dodržovali stanovenou dobu pro svá vystoupení. Přítomní učitelé i studenti vytvořili v posluchárně pozorné a vděčné publikum, jistou nevýhodou bylo střídání posluchačů, kteří přicházeli a odcházeli vzhledem k svému zájmu o příslušnou problematiku, ale i kvůli povinnostem. Ocenit je nutno též pohotové zajištění publikace referátů v nejbližším čísle odborného časopisu Pedagogická orientace.

Josef Maňák (CPV PdF MU)

V CPV v roce 2007 vyšlo:

MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds) *Absolvent základní školy.* Brno : MU, 2007. ISBN 978-80-210-4402-9.

Monografický sborník je výstupem za třetí rok řešení projektu GA ČR 406/05/0246 Obsahová dimenze kurikula základní školy. Obsahuje celkem 34 studií od autorů z České republiky i ze zahraničí, které mapují aktuální problémy kurikula současné české základní školy.

JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds) *Příspěvky k výzkumu a tvorbě kurikula.* Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-153-9.

Monografický sborník je jedním z výstupů konference *Kurikulum v proměnách školy*, která se konala 20. – 21. 6. 2007 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Cílem příspěvků je přispět k ujasnění problematiky zkoumání a vytváření kurikula a poukázat na vybrané metodologické přístupy dané oblasti.

MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (eds) *Hodnocení učebnic.* Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.

Sborník obsahuje 12 studií zaměřujících se na problematiku učebnic. Editoři si kladou za cíl podnítit vědeckou diskusi na téma evaluace učebnic, zejména v souvislosti s novými přístupy a metodami.

JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content konwledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-139-3.

Publikace je výstupem z prvního roku řešení projektu GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy, jehož cílem je mimo jiné pomoci rozvíjet kurikulární a oborově didaktický výzkum zaměřený na procesy vyučování a učení.

Orbis scholae 1/2007. ISSN 1802-4637.

Monotematické číslo odborného periodika, které vydává Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PdF UK Praha ve spolupráci s Centrem pedagogického výzkumu PdF MU Brno. Orbis scholae 1/2007 s podtitulem Kurikulum v proměnách školy obsahuje 9 studií, věnujících se problematice kurikula.

Bulletin Centra pedagogického výzkumu PdF MU 2007

Editoři: Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., PhDr. Tomáš Janík, M.Ed., Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita v roce 2008

pro Centrum pedagogického výzkumu PdF MU

1. vydání, 2008

Náklad 100 výtisků

Tisk: MSD, spol. s r. o., Lidická 23, 602 00 Brno

Pd – 1/08 – 02/58

ISBN 978-80-210-4519-4